

Дневникъ

(стенографски)

на

XIX^{то} обикновено Народно събрание

Втора извънредна сесия

7. засъдание, петъкъ, 10 юни 1921 г

(Открито отъ прѣдседателя А. Ботевъ въ 4 ч. и 15 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателътъ: (Звѣни) Моля секретаря г. д-ръ Калчо Консуловъ да провѣри по списъка г. г. народните прѣдставители.

Секретарь д-ръ Н. Консуловъ (з): (Прочита списъка. Отъ засѣдането отсѫществуватъ народните прѣдставители: Арифъ Агушевъ, Иванъ Ангеловъ, Селимъ х. Ахмедовъ, Стефанъ Бакърджиевъ, Юсуфъ Бергански, Димитъръ Благоевъ, Цоню Брышляновъ, Мустафа Ризабеевъ, Тодоръ Булавъ, Атанасъ Буровъ, Асъйтъ Вапцаровъ, Христо Ветовски, Ивайлъ Гешовъ, Мехмедали Исмаиловъ Гюзелевъ, Георги Дананловъ, Стефанъ Даскаловъ, Георги Дамитровъ, Василъ Димчевъ, Славчо Дръновски, Али-ходжа Ибраимовъ, Коста Илиевъ, д-ръ Илия Караджовъ, Иванъ Ковачевъ, Драгът Коджайковъ, Станчо Коевъ, Величко Козничакъ, Василъ Коларовъ, Коста Кратуновъ, Радославъ Крайчевъ, Ангелъ Кундулаевъ, Тодоръ Лукаповъ, Калю Малевъ, Александъръ Малиновъ, д-ръ Ганчо Марковъ, Недѣлъ Михалевъ, Никола Мушановъ, Никола Пѣдаревъ, Петко Палновъ, Пано Таковъ, Димитъръ Поповъ, Георги Поповъ, Гани Радевъ, Янко Сакъзовъ, Трифонъ Саралиевъ, Иванъ Симеоновъ, Юмеръ Кобакъ Хасановъ, Къичо Чамевъ, Александъръ Чапрашниковъ, Крумъ Чапрашниковъ, Ахмедъ Зихи х. Юмеровъ, Юрданъ Юрдановъ и Илия Януловъ)

Прѣдседателътъ: Присѫществуватъ 136 души народни прѣдставители.

Закониниятъ съставъ е налице.

Засѣдането се открива.

Прѣди да се пристъпятъ къмъ дневния редъ, съобщавамъ на г. г. народните прѣдставители, че бюрото на Камарата е разрѣшило отпуски на слѣдните г. г. народни прѣдставители:

За днесъ на пародния прѣдставител г. Никола Пѣдаревъ;

На пародния прѣдставител г. Григоръ Ив. Бояджиевъ, бюрото на Камарата е разрѣшило 12-дневенъ отпускъ отъ 10 т. м.;

На пародния прѣдставител г. Власи Власковски, бюрото на Камарата е разрѣшило 10-дневенъ отпускъ отъ 13 т. м.;

На пародния прѣдставител г. Дѣлю Георгиевъ, бюрото на Камарата е разрѣшило 8-дневенъ отпускъ отъ 10 т. м.

Пристигаме къмъ дневния редъ.

Първа точка отъ дневния редъ е: първо четене на законопроекта за измѣнение и допълнение закона за тарифата на износните стоки.

Моля секретаря г. Консуловъ да прочете законопроекта.

Секретарь д-ръ Н. Консуловъ (з): (Чете)

„МОТИВИ

къмъ законопроекта за измѣнение и допълнение закона за тарифата на износните стоки отъ 30 декември 1920 г., измѣненъ и допълненъ съ закони отъ 5 мартъ и 11 априлъ 1921 г.

Г. г. народни прѣдставители! Вземайки прѣдъ видъ изключителните условия на сегашния стопански и икономически животъ на страната, както и нуждата да се поощри мястното производство, като се даде възможност да се износят излишните му, намѣрени за необходимимо да направи нѣкоя корекция въ размѣрът на износните мита, както и да разширят броя на позволените за износ артикули.

За тая цѣль ви прѣдставлявамъ нужния законопроектъ и ви моля да го разгледате и одобрите въ сегашната сесия на Народното събрание.

Гр. София, 3 юни 1921 г.

Министъръ на финансите: М. Турлаковъ.

„ЗАКОНОПРОЕКТЪ

за измѣнение и допълнение на закона за тарифата на износните стоки, утвърденъ съ законъ отъ 30 декември 1920 г., измѣненъ и допълненъ съ закони отъ 5 мартъ и 11 априлъ 1921 г.

Чл. 1. Чл. 3 отъ закона за тарифата на износните стоки се измѣня, както слѣдва:

Запрѣщава се износа на слѣдните стоки: коне, кобили и жребци; катъри и мулета; волове, осърънъ угоснитъ, постари отъ 12 години; крави, биволи, биволици и бикове; юнци, тормачета, телета и малачета; мясо прѣсно или солено отъ запрѣтенъ за износъ добитъкъ; захаръ; мѣдънъ сулфатъ (синъ камътъ); циментъ; варъ; дървесни издѣлвания за постройки; траперси и дърва за строежъ, съ изключение на произходящите южно отъ линията: с. Кресна, Мехомия, Клисура, вододѣла на Родопите къмъ Доспатъ, Пашмаклъ, вододѣла на Родопите къмъ долината на Арда и коритото ѝ; коксъ и лѣчебни вещества.

Чл. 2. Забѣлѣжка 2 къмъ чл. 3 се изхвърля; забѣлѣжка 3 става 2, а забѣлѣжката 4 — 3.

Чл. 3. Тарифата за износните стоки се измѣня и допълня, както слѣдва:

Статия	Наименование на стоките	Облагаема единица	Мито вълева	Облагаемо тепло	Статия	Наименование на стоките	Облагаема единица	Мито вълева	Облагаемо тепло	
	I. Животни живи.									
1	Коне, кобили и жребци:				20	Четина	100 кгр.	100	нето	
	а) по-стари от 2 години:				21	Косми животински, другадѣ не- поименовани	"	5		
	1. съ ръстъ 120 см. и повече	I глава	240	—	22	Лайца	"	100	бруто нето	
	2. съ ръстъ до 120 см.	"	210	—	23	Пашкули:				
	б) до 2 год. включително	"	150	—		а) здрави	"	50		
2	Катъри и мулета	"	90	—		б) негодни за размотаване	"	10	бруто	
3	Магарета и магарици	"	30	—	24	Риба:				
4	Волове, крави, биволи, биволици и бикове	"	100	—		а) прѣсна	"	20	нето	
5	Юнци, тормачата, телета и ма- лачета отъ 9 мѣс. до 3 години включително	"	30	—		б) солена	"	30	"	
6	Телета и малачета до 9 мѣседца включително	"	20	—		III. Храни зърнени; легюми; растения и растителни части; произведения отъ тѣхъ.				
7	Овни, овце, кочове, кози и пър- чове	"	8	—	25	Храни зърнени:				
8	Шилета и дївизки	"	15	—		а) ишеница (жито и червенка)	"	8	"	
9	Агнета и ярета	"	3	—		б) царевица	"	4	"	
10	Свине	100 кгр.	40	—		в) ржък	"	6	"	
11	Птици домашни:					г) ечемикъ	"	5	"	
	а) Пуйки	I глава	1	—		д) овесъ	"	5·20	"	
	б) Гъски	"	0·80	—		е) просо	"	3	"	
	в) Други	"	0·40	—		ж) къклица и грахоръ	"	2	"	
12	Животни черупести	100 кгр.	4	бруто		з) оровъ и фий	"	5	"	
	II. Продукти и произведения животински.				26	Варива (легюми):				
13	Кожи сурови, прѣсни, солени или сушени:					а) фасуљ и бакла	"	8	"	
	а) отъ едъръ добитъкъ:					б) грахъ и леща	"	10	"	
	1. Мокри-солени	100 кгр.	30	нето		в) нахутъ	"	10	"	
	2. Сухи-солени	"	60	"		г) леблебин	"	20	"	
	3. Сухи-безсолни	"	90	"		27	Брашно всѣкакво	"	15	
	б) отъ дребенъ добитъкъ:					28	Трици	"	4	бруто
	1. отъ агнета	"	10	бруто		29	Ярма	"	8	
	2. отъ овци и овни	"	15	нето		30	Оризъ олющень и неолющень	"	75	нето
	3. отъ кози и пърчове	"	20	"		31	Съмена:			
	4. отъ ярета	"	30	"		а) анасонъ и резене	"	15		
	в) отъ зайди	"	40	"		б) раписово и слънчогледово	"	10	бруто	
	г) отъ лесици	"	100	"		в) ленено и синапено (хардалъ)	"	10	"	
	д) отъ златки и бѣлки	1 кгр.	20	"		г) сусамово	"	20	нето	
	е) отъ диви котки	100 кгр.	110	"		д) маково	"	15	"	
	ж) отъ бурсуци	"	70	"		е) зеленчукови всѣкакви:				
	з) отъ други животни	"	200	"		1. тиквено	"	5	бруто	
14	Месо всѣкакво:					2. спалачено	"	10	"	
	а) прѣсно:					3. арпаджиково	"	6	"	
	1. свинско	"	60	"		4. пиперево, доматено, лу- ченено и празено	"	25	нето	
	2. друго	"	30	"		5. краставично, морково и за салата	"	30	"	
	б) създарма	"	50	"		6. зелено, алабашево и за целина	"	50	"	
	в) солено или друго-яче при- готвено	"	60	"		ж) други, особено непоименовани	"	15	"	
15	Сирене	"	60	"		32	Арпаджикъ	"	2	бруто
16	Кашкавалъ	"	120	"		33	Зеленчукъ (зарзватъ):			
17	Масла и масти животински за ядене; сланина:					а) лукъ обикновенъ	"	3		
	а) масла млѣчни	"	100	"		б) лукъ чеснокъ	"	50	нето	
	б) масъ свинска	"	75	"		в) картофи	"	3	"	
	в) сланина и сало	"	60	"		г) други	"	2	бруто	
	г) лой, чирвишъ и маргаринъ	"	30	"		34	Овощия:			
	д) други	"	150	"		а) орхии и кестени	"	15	нето	
18	Вълна:					б) сливи:				
	а) непрана	"	40	"		1. пресни	"	3	бруто	
	б) прана	"	60	"		2. сушени или друго-яче при- готвени	"	20	нето	
19	Козина:					в) други	"	8	бруто	
	а) непрана	"	10	бруто						
	б) прана	"	15	нето						

Статия	Наименование на стоките	Облагаема единица	Мито в лева	Облагаемо тегло	Статия	Наименование на стоките	Облагаема единица	Мито в лева	Облагаемо тегло
35	Тютюнъ:					ж) черва сухи:			
	а) на листи:					1. отъ дребенъ добитъкъ	100 кгр.	450	нето
	1) бахчанска и курджалийска басма	100 кгр.	60	нето		2. отъ едъръ добитъкъ	"	90	"
	2) башни-бали и всички останали видове	"	30	"		Отпадъци отъ сирови кожи (лешъ, шаплия и др. отпадъци при обработването на сировите кожи)	"	2	брuto
	3) фурда	"	5	брuto		Парчета отъ обработени кожи съ повърхнина по-малка отъ 25 кв. см.; вехти, негодни за употребление кожени обуща .	"	10	"
	б) резанъ или на папироси	"	20	нето		Отпадъци отъ маслодайни съмена (кусине и трици)	"	1	"
36	Дърва за горене	1 куб. м.	3	—		Отпадъци отъ метали, както и вехти и стацали негодни за употребление изделия:			
37	Дървета всъкачи за строене и индустрия, обли съ или безъ кора, дълани, бичени, даже реидосани, но нефасонирани:					а) отъ мѣдь и сплавите й	"	20	нето
	а) орѣхови	"	30	—		б) отъ ковко желеzo	"	2	брuto
	б) други:					в) отъ чугунъ	"	4	"
	1. обли, съ или безъ кора	"	6	—		г) отъ цинкъ	"	6	"
	2. дълани или цвииени	"	25	—		д) отъ олово	"	8	"
	З а б ѣ л ѣ ж ка. Тукъ влизаатъ и джигти за бѣчви.					е) отъ други неблагородни метали и сплави	"	4	"
	3. бичени	"	40	—		54 Стари негодни за употребление дрехи и отпадъци отъ всъкачи текстилни изделия	"		
38	Части растителни за дълбене:					55 Отпадъци отъ хартия	"	1	"
	а) смрадлика	100 кгр.	2	брuto		56 Отпадъци отъ каучукови изделия; вехти, негодни за употребление каучукови обуща	"	0·80	"
	б) наламудъ	"	20	нето		57 Отпадъци, неизвестни другадѣ	"	5	"
39	Съло	"	2	брuto			"	0·50	"
40	Слама	"	1	"					
	IV. Други материали и произведения.								
41	Глини фаянсови и порцеланови (каолинъ)	1 тонъ	30	брuto					
	З а б ѣ л ѣ ж ка. За такива се считатъ глините при с. Турлакъ (Разградско), с. Възовъ-Лъка — Озилецъ (Плевенско), с. Шумено — Боячиларъ и Усъчъ-Къръ (Шуменско).								
42	Руди всъкачи:								
	а) неизработени и неконцентрирани до 20% металъ	"	2	"					
	б) изработени и концентрирани повече отъ 20% металъ	"	4	"					
	в) стонени въ видъ на кюлече.	"	6	"					
43	Спирт обикновенъ	100 кгр.	3	нето					
44	Платове и гайтанъ вълнени	"	30	"					
45	Ониумъ	1 кгр.	5	"					
46	Масло розово	"	100	"					
47	Вода розова	100 кгр.	15	"					
48	Въглища:								
	а) дървесни	"	2	брuto					
	б) каменни	1 тонъ	6	"					
	V. Отпадъци.								
49	Отпадъци отъ животни:								
	а) кости:								
	1. сирови, необезмаслени, необезклесени	100 кгр.	5	"					
	2. обезмаслени или обезклесени	"	0·40	"					
	б) рога отъ едъръ добитъкъ	"	20	нето					
	в) покъте и копита отъ едъръ добитъкъ	"	1	брuto					
	г) опашки	"	10	"					
	д) ципи, мехури и черва, пръстени или солени въ саламура	"	15	нето					
	е) мехури и дънци сухи	"	25	"					

Прѣдседателътъ: Има думата г. министъръ на финансите.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Законопроектътъ, който ви прѣдставямъ на обсѫждане, на пръвъ погледъ прави впечатление, че се внасятъ напъвъ измѣнения въ тарифата на стоките, които се изнасятъ. Слѣдътъ една война и особено слѣдъ война като настоящата, когато икономическите отношения въ държавата още далечъ не сѫ достигнали своя нормаленъ характеръ, своя нормаленъ развой, когато и производството въ различните страни не е достигнало своя нормаленъ характеръ, икономическите отношения сѫ твърдъ непостоянни. На туй обстоятелство се дължи фактътъ, че ние не можемъ да се задържимъ на едно положение по отношение на височината на митата, които трѣбва държавата да събира за своите фискални нужди.

Г-да! За да се види въ какво положение се намира финансовото и икономическо състояние на нашата страна на най-послѣдната и една по-затършена дата въ финансова и икономическа животъ на страната, азъ намѣрихъ за необходимо, за улеснение на г. г. народните прѣдставители и за всички интересуващи се въ страната общественици, икономисти, вместо да давамъ тукъ изложение отдѣлно, да съставя едно особено изложение, което намѣрихъ за по-добре да бѫде за напечатано и раздадено. Отъ него, което имате вече предъ себе си раздадено, вие ще получите повечето отъ обясненията, които сѫ необходими, по мѣроприятията, които Министерството на финансите и правителството ви внасятъ, особено по въпросътъ отъ финансъ и икономически характеръ.

Ето защо, когато се смираме на въпроса за тарифата на износните стоки, за необходимостта, за нуждата, която налага една промънба на тази тарифа, вие ще намѣрихъ по-подробни, по-нагледни и основани на данни обяснения въ самото изложение върху финансовото и икономическо положение на страната.

Законопроектътъ, който ви се прѣдставя, може да се каже, е по-скоро единъ поводъ за улеснение, слѣдъ като се добиять по-подробни и най-прѣсни, туй да се изразя, най-скорошни данни отъ народното прѣдставителство, което неотдавна, отъ нѣколко дена се завръща отъ про-

винията, и ще може да се спремъ на още нѣкои измѣнения и подобрения, както го тарифата, така сѫщо и по отношение на заимствениетъ или позволени произведения за износъ отъ нашата страна. Размѣрътъ на митата и посочените прѣдмети за вносъ и износъ не сѫ послѣдното становище; на което Министерството на финансите се спира. Тѣ сѫ работени прѣди 10 дена и повече, прѣди да се събере Народното събрание на засѣдание и безъ да имахъ, поради приготовлението на изложението, достатъчно възможностъ да вникна въ всѣко едно отдѣлно перо, като взема въ съображение най-послѣдните данни, дали бива да се спремъ на този размѣръ на митата и дали бива да позовомъ за износъ извѣстни стоки, извѣстни наши произведения или не и конъ отъ тѣхъ и въ какъвъ размѣръ.

Ето защо, при обсѫжданието на този законопроектъ, азъ съмъ ти обаче имамъ да забѣлѣжа. По моето дѣлбоко убѣждение и по наблюденията, които имамъ върху икономическата и финансова животъ на страната, особено отъ нѣколко мѣсесца насамъ, азъ идвамъ до заключението, че ние ще трѣбва по възможность — както го говори и въ своето изложение — да дадемъ пълна или, ако не пълна, поширока свобода на вноса и на износа, разбира се, по отношение на вноса, като запазимъ въ извѣстни рамки икономическите и стопански интереси на страната и разрѣшимъ износа на онова, което е за разрѣшаване, което не прѣчи на вътрѣшното производство и на вътрѣшните земедѣлски и индустриални произведения.

Ето защо, при обсѫжданието на този законопроектъ, моето гледище и моето мнѣніе е да дадемъ по възможность поширока свобода на износа и, по възможность, като прѣмахнемъ всички ограничения на банковното обрѣщане и отъ друга страна отъ покачването курса на нашия левъ, което зависи пѣкъ сѫщо така и отъ по-големия износъ на произведения отъ нашата страна, а по възможность по-малъкъ вносъ. Азъ съмъ убеденъ, че по отношение на вноса ние не ще да вървимъ съ тия крачки и съ този темпъ, съ които прѣминалме изтеклиятъ дѣлъ години, 1919 и 1920 г. Защото, за да прѣвиши износътъ въ такива размѣри износътъ прѣзъ 1919/20 г., това се дѣлжи на дѣлъ главни обстоятелства. Първото е, че колониализътъ и други произведения, които ние не произвеждаме тукъ, бѣха прѣзъ време на войната и сълѣдъ примирието нѣколко мѣсесца крайно изчерпани въ нашата страна. Нуждата отъ такива произведения и стоки се чувствува повече и туй даде възможностъ на онѣзи, които се занимаватъ съ вносъ и износъ да се впуснатъ въ търговия и да докаратъ по възможность повече такива стоки, които се търсятъ въ страната. Отъ друга страна поради положението ни, въ което се намираме, като обсадена единъ видъ страна, подъ влиянието на силни побѣдители, вноскътъ нѣкакъ си бѣше разрѣшенъ въ пошироки размѣри. Тия широки размѣри отидоха дотамъ, че има произведения и стоки, които отъ мината година стоятъ въ антrepозитъ и освободени въ търговски магазини, дезъ още да памѣрятъ своя пласментъ. Това положение отъ нѣколко мѣсесца почва да се измѣня. То ще се измѣни още повече сълѣдъ два-три мѣсесца, когато ние се освободимъ отъ опния задължения по договора за миръ, които ни ограничаваха или които даваха едно облагоприятствуване въ тарифно отношение на стоки, които идатъ отъ съглашенските страни. Ние ще се намѣримъ сълѣдъ единъ-два мѣсесца още въ едно положение на пълно равенство по отношение на всички външни страни, които искатъ да внасятъ у насъ стоки. У насъ тогава ще настъпи режимътъ на туй наречената автономна тарифа, и по силата на тази тарифа и по обстоятелството, че има вече внесени извѣстни проназведения, при тази тарифа, не ще могатъ да дохаждатъ други съ по-ниски цѣни и, сълѣдователно, туй да се изразя, едно самоограничение ще настѫпи по отношение на външните стоки.

Тия сѫ дѣлътъ главни причини, по които вноскътъ прѣзъ миналите дѣлъ години бѣше крайно увеличенъ, а що се отнася до износа, поради вътрѣшни фискални нужди и поради вътрѣшна опасностъ за прѣхрана и за други неща, които имахме прѣзъ 1919 г., както знаете, налагаше се едно въздържане въ свободата за износа. Съмътамъ, че ние сега сме се приближили все повече къмъ едно нормално производство у насъ; макаръ да не сме достигнали още напълно до туй нормално производство, както ще видите отъ данните по изложението, все пакъ азъ съмътамъ, че сме по-близо вече до едно вътрѣшно нормално производство поне на онѣзи произведения, които съставляватъ главното производство въ нашата страна. И по силата на туй, като дадемъ една поширока свобода на износа, азъ съмъ убеденъ, че по този начинъ ние ще добиемъ едно по-благоприятно положение за изравнение на нашия търговски балансъ и по този начинъ — вкарване въ страната на повече парични стоки, отколкото стока за стока. И ще създадемъ едно отъ условията, необходими за издигането курса на нашия левъ.

Отъ друга страна, ще констатирате сѫщо така отъ изложението, че банковното обрѣщане въ нашата страна, като е вървяло въ единъ темпъ на постоянно покачване отъ 1918 г. и е достигнало на 31 октомври 1920 г. максимумъ свой рѣстъ — 3.488.000.000 л. — почва отъ тази дата насетнѣ да намалява. Всички отъ въсъ и всички отъ външъ би се запиталъ на какво се дѣлжи туй покачване, което е по-лесно обяснимо, но и би се запиталъ по-нататъкъ на какво се дѣлжи пѣкъ намалението на банковното обрѣщане сълѣдъ тази дата.

Г. г. народни представители! Макаръ че имате туй изложение прѣдъ си, необходими сѫ и нѣкои други разяснения. Сълѣдъ 1915 г., особено сълѣдъ балканската война, ние не приключихме съ изплащането на реквизицията. Както знаете, издаде се въ 1915 г. туй наречените вътрѣшни заемъ за изплащане на реквизицията, които достига споредъ цифрѣтъ, които ще видите въ изложението, на около 90 miliona лева. Но изплащането на реквизицията отъ 1912/1913 г., а сѫщо и на тая отъ 1915 г., отъ общата война, продължава да става съ разрѣшени свръхсмѣтни кредити, срѣбърко които ние не сме имали нѣкакви особени източници, нито нѣкакви външни заеми, както е ставало въ мирни времена, отъ които да се посрѣдътъ тѣзи разходи. Изплащането на тая реквизиция продължава и до днесъ, и то продължава да се оформя въ протоколи и въ реквизиционни квитанции и други, и една частъ отъ него по платежни заповѣди прѣминава за съмѣтка на онова бюджетно упражнение, прѣзъ което сѫ издадени заповѣди, а останалите неоформени разходи прѣминаватъ за съмѣтка на следующата финансова година. Изплащането на тая реквизиция, главно на тѣзи разходи, защото тѣ съставляватъ източникъ за дефицита, на големия дефицитъ, е ставало съ издаване на онѣкото. Банковното обрѣщане, виждате, осоюено сълѣдъ военната се е увеличило най-много къмъ края на м. октомврий. Договора банковното съръщане растѣше, защото и дотогава, прѣзъ нея година, сѫ ставали най-много изплащания, големата частъ на оформяването на тѣзи изплащания, които сѫ били направени по квитанции и по протоколи. Отъ тази дата туй нарастващъ на онѣкото съръщане намалява. Ако се спремъ само на изплащането на разходите по реквизицията и по военната, станали вътре въ страната, ако се ограничимъ дотамъ, тия изплащания за настоящата година и занадърѣдъ постепенно ще се намалятъ. Намалява още рѣстъ на банковното обрѣщане още по това, че въ 1919 г. ние сме имали, както ще видите, отъ постмилението по държавната бюджетъ приходи. Всичко по бюджета на 1919 г. до 1 септемврий 1920 г. — 824.593.580 л., а до края на бюджетното упражнение на сѫщата година всичко 840.147.248 л., когато разходите по редовния бюджетъ за сѫщата 1919 г. и по извѣредните разходи, гласувани къмъ бюджета на сѫщата година, възлизатъ на 1.251.145.991 л. Това, още, е само по редовните разходи на държавата за 1919 г., отъ които се получава, както виждате, единъ дефицитъ само по редовния бюджетъ 400.441.250 л., а заедно съ разходите по реквизицията, които се възкачватъ на 2.344.141.264 л., тогава разходътъ става повече отъ 3½ милиарда. Прѣзъ 1920 г., обаче, за които казахъ, че съ билъ най-големиятъ рѣстъ на банковното обрѣщане и какъвъ е билъ дефицитътъ, вие ще констатирате по-надолу на стр. 9, че по отношение на постмилението въ редовния бюджетъ на държавата въ 1919/20 г. на 31 мартъ 1921 г. въ държавното съкровище сѫ постъ-

нили редовни приходи не 840.147.248·53 л., както предшествуващата година, а 1.978.486.246·65 л. — близо два милиарда. Разходите също, оформени до тая дата, са 1.802.093.312·20 л.; а заедно със гласуванието извънредни разходи за Министерството на железнниците и др. разходите са 1.821.359.234·50 л. Та, ако вземем само по редовния бюджет на държавата, безъ реквизиционния, безъ разходите по войните, както виждате по бюджета за 1920/1921 г. към 31 март 1921 г. ние имаме че дефицитът, а имаме единъ видъ излишъкъ. Обаче този излишъкъ остава докрай на бюджетното упражнение, което ще свърши на 30 юни, и може не само съвършено да се изгуби, но да се свърши и съединъ малъкъ дефицитъ. При все това, ръстът на прихода въ държавното съкровище е една отъ причините, която парализира банкнотното обръщение, което отъ 31 октомври настани почва не да расте, а да намалява. Та тъзи съ, според мене, причините, поради които банкнотното обръщение слѣдът тази дата почва да намалява. Мисля, че осъщът тъзи причини, които създали това намаление, има, естествено, и други чисто банкови, чисто операционни причини; такива съ, напр., тъзи, че ние отеглихме тъй наречените съкровищни бонове, които се държеха въ населението, единъ видъ като свидѣтельства, като влогове въ банката, а съ изтеглянето имъ отъ Българската народна банка тъ минаха повече като влогове въ банката. Та и това е една отъ причините. Банката като дава свояте обяснения, намира, че между другите причини, една е и тази. Но като сѫдимъ точно и безъ пристрастно за работите, а не както се вика вънъ, въ печата, една отъ причините за намалението на банкнотното обръщение е и по-голямото постъпление отъ далици.

Искамъ да кажа и нѣколко думи още въ свръзка съ законопроекта, въ свръзка съ изложението, което съмъ ви представихъ, а то е, че, за да излѣземъ сега отъ днешното финансово и икономическо положение, въ което страната се намира, азъ съмъ, че се налага да вземемъ редица мѣроприятия, за да можемъ да подгответъ и да повишимъ цѣната на лева, а отъ една страна да намалямъ задълженията на държавата и отъ друга страна да можемъ да добиемъ по-високъ курсъ на нашия левъ. Между мѣроприятията, както казахъ, азъ чамирамъ, че тръбва да бѫде и това: да дадемъ голѣмъ тласъкъ и по-широка свобода на износа. Нека не се страхуваме, че тукъ се предлага на намаление на митото. Това отъ една страна погледнато фискално се съмъта, че ще намали доходите на държавата.

Нѣкой отъ лѣвицата: Това тръбва да стане по-рано, г. министре.

Министъръ М. Турлаковъ: Вѣрно е, разбира се, че ако се изнесатъ сто вагона храни или сто хиляди глави добитъкъ и намалямъ тѣхното мито, ще вземемъ по-малко, отколкото е било; но отъ друга страна, ние ще направимъ по-голямъ оборотъ, ще поощримъ нашето производство, и като дадемъ свобода на износа, ще позволимъ търсенето да се прояви повече и стремежътъ въ производителите ще бѫде по-голямъ, и по този начинъ ще се търсятъ и по-добри цѣни отъ вънъ. Та една отъ мѣрките, които азъ предпоръчвамъ и съображенията, които съ ме ръководили за внасянето на този законопроектъ, е тази: да подгответъ производството посрѣдствомъ свободата на износа, да дадемъ възможностъ на производителите да намѣрятъ — и това се констатира за тѣкощи произведения — по-добри цѣни на външния пазаръ, безъ да се страхуваме, че вътрѣшниятъ пазаръ — консоматацията — ще бѫде лишенъ отъ тъзи произведения. Тая мисълъ, г-да, тръбва да се избие отъ напитъ глави. Да не се страхуваме, че една земедѣлска страна, каквато е нашата, ще остане лишенна отъ тѣкощи произведения, и че както консоматорътъ, тъй и вътрѣшниятъ пазаръ, не ще ги намѣрятъ пакъ въ достатъчно изобилие.

Друга една отъ мѣрките, които съмъ, че тръбва да се предпреме, е, да създадемъ по възможностъ още нови източници за държавния бюджетъ. Нѣкой тажива мѣроприятие ще ви се внесатъ, осъщъти тия, които съ внесени по отношение доходите за съкровището. Ние можемъ да намѣримъ още приходи, безъ да докоснемъ производителя или данъкоплатеща прѣмо; т. е., да създадемъ едно косвено прибиране на извѣстни доходи, които сега служатъ за посторонно занятие. Съмъ — може-би това ще се види оригинално на нѣкого — да създамъ единъ доходъ отъ тъй наречената афишина, рекламина служба.

Нѣкой отъ лѣвицата: Въ „Държавенъ вѣстникъ“.

Министъръ М. Турлаковъ: Осъщъ законъ за задължителното абониране за „Държавенъ вѣстникъ“; той сега ще се прилага, то мина по законъ.

На първо врѣме съмъ, че ние тръбва да се погрижимъ, така сѫщо, да намалямъ и задълженията на държавата къмъ Българската народна банка. Това намаление тръбва да стане, естествено, не по пътя на прѣкото, т. е. обикновеното данъчно облагане, защото, ако ние съмъ, че обикновеното данъчно облагане за методъ по отношение на данъкоплатците, азъ казахъ и по-рано веднажъ, че ние се намирамъ на върха, на максимума на облагането. Обаче, ако не можемъ да намѣримъ други срѣдства и като тръбва да покриемъ тѣзи задължения, азъ съмъ, че ние тръбва да прѣминемъ къмъ формата на данъкъ, къмъ едно малко изземване отъ имотното състояние, за да покриемъ задълженията на държавата къмъ Българската народна банка. Азъ зная, че много възражения се правятъ противъ това и ако слушате икономисти, финансисти, дори отчасти ако слушате търговци и др., тѣ противопоставяватъ на това възражението, че съ ограничение или изземване на част отъ капитала въ дадения случай, ограничава се производителната сила на търговията и индустрията у насъ, намалява се това производство и въобще се създава една прѣчка. Вѣрно е, г. г. народни представители, до извѣстна степенъ това твърдение, но то зависи по какъвъ начинъ ние ще прокараме законоположението и по какъвъ етапъ ще го приложимъ. Ако ние тръгнемъ само по пътя на обикновеното фискално облагане и покриемъ значително процентъ за по-едрите, за по-голямите капитали, тогава ще чуете възгласи отъ друга страна на къмъ, че става задушване на самото производство, на самата търговия съ високи проценти въ данъчното облагане. Ето защо, и да прокараме еднократния данъкъ, и да не го прокараме, за да намалямъ задълженията на държавата къмъ Българската народна банка, възраженията се свеждатъ все къмъ единъ и сѫщъ начинъ: че съ туй се спира производството, спира се търговията. Това, обаче, според мене, не е сѫществено и не тръбва да ни спира, защото не тръбва да забравяме най-валжното обстоятелство: че ние, съврѣменниците на прѣживѣната война, знаемъ, че тя донесе тежки послѣдици за това поколѣніе; но ако оставимъ тия задължения къмъ Българската народна банка да се покриятъ съ външнъ заемъ и да се изплащатъ постепенно въ далечното бѫдаше, ние тогава създавамъ отсрочване на тежките послѣдици отъ войната, причинени отъ това поколѣніе, отсрочвамъ ги да теглятъ бѫдащите поколѣнія. Азъ съмъ, че личните мои възгледи и по възгледите на групата, отъ която изхождамъ, че ние не бива за дълго да отстригвамъ тежестите, които наложи войната и да ги оставимъ да теглятъ бѫдащите поколѣнія. Ние тръбва да прѣбъгнемъ къмъ по-героични мѣрки, така да се изрази, и да накърнимъ имуществеността, да накърнимъ капитала на по-крупните, на по-сѫстоителните капиталисти — тъй върви и самиятъ проектъ въ своето етажно облагане — понеже по такъвъ начинъ не ги ограничавамъ, не ги лишавамъ отъ тѣхната възможностъ за прѣживѣване, но, напротивъ, давамъ възможностъ, като се намалятъ тѣзи тежести и послѣдици отъ войната, да може бѫдащето поколѣніе при равни, приблизително при равни условия да живѣе и, отъ друга страна, да не носи на своята плещи грѣховете на днешното поколѣніе. Ето защо, едно изземване въ форма на единократенъ данъкъ на част отъ капиталистите, въ оправдателно, и отъ тѣзи съображения, защото, ако се спремъ и погледнемъ на въпроса кой щѣше да извлѣчи по-голями облаги отъ една усъщна завоевателна война, напр., ако погледнемъ днесъ на Англия, Франция и другите побѣдители, на тѣзи, които донесоха стоки, за които прѣди малко говорихъ тукъ, вие ще констатирате, че тия облаги, тѣзи по-голями печали изнасятъ по-едрите, по-сѫстоителните капиталисти. Слѣдователно, понеже по-сѫстоителните, по-едрите капиталисти щѣхи да извлѣкатъ главните облаги отъ възможното успѣшно завършване на една война, то при една война, която е свършила катастрофално за една страна, като нашата, естествено е, че тѣ тръбва да понесатъ по-тежките послѣдици отъ пѣниния злочастенъ край. Ето защо азъ съмъ, че по отношение задълженията на държавата къмъ Българската народна банка намиръ ще се наложи едно облагане на капитала и на имуществото, което се оправдава и отъ чисто етически съображения.

Г. г. народни представители! Капиталътъ, по моето лично съхващане, не е зло самъ по себе си. Капиталътъ не е нищо друго, осъщъти материализиранъ трудъ, събрали въ капиталъ, и валжно е какъ ще използвате този мате-

риялизиранът трудъ, понеже използуването на капитала, прѣбърнатъ, материализиранъ въ форма на пари . . .

С. Костурковъ (р): Само че се обръща на французки франкове и бѣга.

Министъръ М. Турлаковъ: Чакайте, азъ ще се спра и на този въпросъ. Той, наистина, може да бѣга, но недѣйте смѣта, че може всичките да хвръжат.

Н. Габровски (к): А колко сте събрали отъ данъка върху печалбите прѣвъзъ на войната.

Министъръ М. Турлаковъ: Колко ин е далъ, г. Габровски, данъкътъ върху увеличените печалби прѣвъзъ на войната, рано е още да приказваме. Азъ Ви казвамъ: първата година е далъ 10 милиона лева, втората — 54, а тая година ще даде минимумъ 50 милиона лева. Може да бѣга, може да се трансформира, да се прѣобрази, но ние ще го търсимъ и тукъ, у нашите банки, и у чуждестранните обрѣщания. Колкото и да бѫдемъ подчинени, все пакъ тѣхните договори, които ни наложиха, казватъ, че ние можемъ да облагаме тѣхните капитали, но не по-тежко отъ нашите. А когато дойде врѣме да търсимъ капиталите, ние ще потърсимъ срѣдства и колкото можемъ намѣри, ще намѣримъ, макаръ и да може да избѣгнатъ нѣкои отъ тѣхъ. Когато направимъ единъ прѣгледъ на баланското обрѣщение за замѣниване старите банки съ нови, което е също тъй единъ проектъ на Финансовото министерство, вие ще видите, че едно такова значително избѣгване не може да стане, или, ако е станало, ще му туримъ извѣстни окови, ще го заградимъ, ще го спремъ и, колкото може, ще го вържемъ.

Н. Габровски (к): Капиталътъ не признава граница.

Министъръ М. Турлаковъ: Азъ не знае дали вие мислите, че изведенажъ може да се прѣобразятъ сегашните икономически условия и да се прокаратъ вашите идеали. Ето, вие по-често имате примѣра на вашите единомисленци въ Русия, кѫдѣто не може да се постигне тази идеална форма. Можаха ли да ги прѣобразятъ? Икономическите въпроси и въобще материалистичните отношения сѫ такива — каквото и да казвате, каквото и да съмѣтате, и да укорявате този или онзи, че паврѣме не е турилъ тази или онази прѣмка — че пълно улавяне на тѣхъ нѣма. Но въ всѣки случай важното е да се стремимъ къмъ туй, което можемъ да направимъ. Та азъ съмѣтамъ, че една отъ мѣрките за ограничение на задълженията на държавата къмъ Българската народна банка трѣба да бѫде единократните данъкъ, който единъ видъ е едно частично изземяване на капитала.

(Прѣдседателското място заема подпрѣдседателът К. Томовъ)

Внесениятъ отъ мене законопроектъ прѣдвижда извѣстни улеснения, има извѣстни подобрения въ сравнение съ законопроекта, който бѣше внесен минулата година. Ако се намѣрятъ за необходими още нѣкои подобрения, тѣ ще могатъ да станатъ въ него слѣдъ като го разгледаме и обсѫдимъ въ комисията и на второто четене. Въ всѣки случай азъ остававамъ убѣдѣтъ, че ние, за да бѫдемъ съ по-спокойна съвѣтъ прѣдъ бѫдащето поколѣние, прѣдъ бѫдащето потомство, ще трѣбва да ограничимъ това поколѣние, което е по въ положение да бѫде отсеченъ, отколкото да остане работата да тече на бѫдащето поколѣние.

Г. г. народни прѣдставители! Между другитѣ мѣрки за това — както виждате отъ втората точка отъ днешния дневенъ редъ — е и единъ вѣтрѣщенъ заемъ за конструктивни цѣли, за строителни цѣли. Този заемъ азъ съмѣтамъ, че трѣбва да бѫде гласуванъ. И при условията, които сѫ изработени за него, и при които азъ съмѣтамъ, че трѣбва да бѫде пуснатъ въ подписка, той ще даде извѣстни резултати. Но, за да не бѫдемъ излагани въ свойствъ прѣдвижданія, законопроектътъ е изработенъ така, че подписката на заема ще трѣбва да стане на серии отъ по 100 милиона лева, и когато се подпише едната серия, тогава ще се пристигне къмъ другата. Вие знаете, че неотдавна, когато се гласува редовните бюджетъ, гласува се така също извѣнреденъ кредитъ за постройка и поправка на нѣкои желѣзопътни линии и за нѣкои постройки по линиите. Понеже нѣмамъ прѣдвидени редовни приходи, нито можемъ да очаквамъ, че нѣкои отъ тѣзи извѣнредни разходи ще бѫдатъ посрѣдни по другъ нѣкой начинъ, налага се да потърсимъ извѣнредни приходи за тѣзи извѣнредни разходи. Тия извѣнредни приходи ние сега отведенажъ не можемъ да намѣримъ отъ вѣти, и заради туй се

налага да гласуваме единъ законопроектъ за вѫтрѣшнъ заемъ. Условията на заема по проекта сѫ такива, че азъ храма извѣстна надежда, че ще получимъ извѣстни суми, които да задоволятъ на първо врѣме по-често най-необходимите начинки на ония мѣроприятия, за които гласувахме кредити прѣзъ редовната сесия.

Наредъ съ това, правителството е въ прѣговори и се падѣва, че ще може да сключи единъ малъкъ вѣнчецъ заемъ, пакъ изключително за строителни нужди, за да може съ срѣдства отъ този заемъ да купи подвижни материали за новостроените се и съществуващи желѣзопътни линии. Този проектъ ще ви бѫде внесе въ по-късно и вие ще имате добрината и възможността да го обсѫдите и гласувате.

Нѣма да се впуснемъ въ другите точки на изложенето по мѣроприятията, които Министерството на финансите, правителството, съмѣта за необходими да се прѣдприематъ, за да подсилимъ финансово състоянието на страната и да подтикнемъ лейния икономически развой. Тоя законопроектъ, който ви виасъмъ — за измѣнение и допълнение тарифътъ на износните стоки — както ви казахъ, азъ съмѣтамъ, че ще го обсѫдимъ повече и по-обстойно въ комисията по отношението размѣра на митата и по отношение размѣра на запрѣщението. Тукъ има извѣстни запрѣщени, нѣкои отъ които, споредъ менъ — и въ Министерския съвѣтъ азъ дойдохме до това заключение — ще трѣбва да бѫдатъ заличени, та да се разшири повече свободата за износа. Въ туй отношение, въ комисията ще се обсѫдятъ законопроектътъ и тамъ ще се чуятъ мнѣния по него. Азъ съмъ съ пожелание и се надѣвамъ, че и пародното прѣдставителство ще дойде до ежидото заключение, че трѣбва да позволимъ по възможностъ всичко да се изнася. Нѣма тази опасностъ вече, каквато съществуващите по-рано, че ще се лишимъ отъ това или онова. Ние се приближаваме къмъ нормалното производство у насъ. Отъ изложенето ми вие виждате, че, по отношение на главното наше производство, зърненото, ние се приближаваме вечно къмъ нормалното. Не сме достигнали още размѣра на нашето производство, каквото е било прѣди 1912 г., отъ прѣди войната, но надѣвамъ се, че ако минулата година не сме достигнали, то тая година „дай Боже берекетъ“, дѣло казавъ въ село — ние ще го застигнемъ, и нѣма защо да се страхувамъ.

Моля ви, прочее, да гласувате законопроекта по принципъ, а въ комисията да го обсѫдимъ по-подробно. (Ръкоплѣсане отъ земедѣлъците)

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Има думата пародните прѣдставителъ г. Григоръ Василевъ.

Г. Василевъ (д): (Отъ трибуната) Г-да! Законопроектътъ, който внася г. министърътъ на финансите, за намаление на нѣкои износи мита, се посрѣдца отъ нашата парламентарна група, съ пълно съчувствие. Безспорно, въ комисията ще се направятъ нѣкои допълнения и разширения, обаче внасянето на този законопроектъ повдига още редица други въпроси отъ финансово-стопански характеръ, които азъ искамъ да засечна, толкова повече, че и г. министърътъ на финансите намѣри за добре да ни залима съ нѣкои отъ тѣхъ. На първо място азъ искамъ да констатирамъ, че въ мотивите на законопроекта г. министърътъ на финансите се силае да иска вота на Камарата, прѣдъ видъ на изключителни врѣмена и условия на сегашния стопански и икономически животъ на страната. Тѣзи изключителни условия не сѫ отъ днесъ, тѣ не сѫ отъ шестъ мѣсеки и не сѫ отъ една година — тѣ сѫ отъ войната насамъ. И напусто бѣше да убѣждаваме правителството въ течението на тѣзи двѣ години, че трѣбва да погледне на стопанския животъ по-друго-яче, отколкото то глядаше досега; че мѣроприятия, отъ рода на този проектъ, трѣбва да се взематъ още отъ началото слѣдъ войната, за да може, прѣди всичко, да се даде възможностъ на производството да твори, на размѣната да мѣни, и да живѣе, на износа да се развива въ максималенъ размѣръ, а на вноса да се наложатъ необходимите ограничения.

Има два типични случая отъ политиката на правителството, които вече можемъ само да зарегистрираме. Загубата за страната е вече консомирала, тя е огромна, тя е непоправима и никакви приказки, никакви пожелания, никакви нови реформи нѣма да обезпѣчиатъ България за това, което тя прѣтърпѣ, за загубите, нанесени на нейното пародното стопанство, въ пълния смисълъ на тази дума. Вземамъ за примѣръ тютюна, както и кампакавала. По-рано слѣдъ

войната, България имаше запазено за свойт тютюн едно добро място, едно видно място на европейските пазари. След войната във България останаха от пръдящата реколта и се произведоха пръзъ послѣдните двѣ години огромни количества тютюни — десетки милиона килограма. Обаче правителството постави толкова високи износни мита, направи толкова по-гърьпна смѣтка, бѣше толкова далечъ отъ стопански животъ, щото резултатътъ е слѣдниятъ: нашитъ тютюни останаха във България; ние дадохме врѣме на нашитъ конкуренти — на гърци, на населението въ Мала-Азия, на Америка, на Индия и на други страни — да се отдаватъ на производството на тютюна и да взематъ пазаритъ, а българитъ да останатъ послѣдни и самата държава да не получава мита. Така тютюнътъ останаха във България. Други народи увеличиха своето производство, получиха срѣбъру това злато, а ние, българитъ, слѣдътъ двѣ и половина години вземаме да промъняваме митата, когато е късно. Двѣ и пъти пропуснахме ини: отъ една страна, огромната загуба, прѣди всичко, за българския производител на тютюни, слѣдътъ това и за цѣлата страна, защото това има огромно влияние върху валутата и за сѫюзната, а, отъ друга страна, ние позволихме да се явятъ, ние създадохме конкуренти, ние ги помогнахме да биятъ българския производител, да го отмѣстятъ отъ международния пазар и да го унишожатъ.

И най-сетне, прѣди иѣколько мѣсеца, когато правителството забѣлѣза, че е направило тази голѣма грѣшка — никой нѣма да поддържа, че то е направило това нарочно, но по неумѣніе да прѣѣни положението — тогава се яви едно прѣдложение: ще намалимъ митата на тютюните, и то на тѣзи, които се изнесоха отъ 1 априлът. Кои бѣха тѣзи тютюни? — Складиралитъ тютюни прѣдимно отъ чужди фирмии въ София, които пъти да плащатъ старите високи мита. На тия фирмии България подари 150 милиона лева, безъ производителя да вземе една стотинка; защото не можеше новитъ тютюни, които сѫ у производителя въ това врѣме, да се пригответъ и да се изнесатъ, а можаха да се възползватъ само онѣзи, които ги иматъ готови за износъ. Сега вече, по-късно, ние ще правимъ нови отстъпки и ще намаляваме митата, за да увеличимъ износа, но защо не го направихме вече по-рано, прѣди 1½ година? Съ какво се занимавахте вие? (Възражения отъ земедѣлъците) Вие нѣмате право да ме прѣкъсвате по този въпросъ. Тукъ не е въпросъ за политически атентатъ; тукъ има въпросъ за атентатъ на българското стопанство. — Какво правихте вие, които управлявахте, та не дадохте възможностъ на българския производител да получи цѣната на своя трудъ? Искамъ да зная, какво направихте? (Възражения отъ земедѣлъците) Азъ не измислямъ единъ несѫществуващъ въпросъ, азъ не изхождамъ отъ нѣщо неустановено.

Министъръ Н. Атанасовъ: Ако правителството нищо не бѣше вършило, месото щѣти да стане отъ 23 на 40 л.

Г. Василевъ (д): Азъ ще мина на този въпросъ.

Нѣкой отъ земедѣлъците: Той отправи Главната квартира; той може да отправи и държавата.

Г. Василевъ (д): Азъ нѣма да отговарямъ сега — можеби къмъ края — на оия апострофъ, който ми се отправя. Искамъ да изчерпя тия въпроси, които интересуватъ българския производител.

Министъръ Н. Атанасовъ: (Възразява нѣщо)

Г. Василевъ (д): Ако Ви е мѣчно да слушате това, все пакъ по-добре е да слушате и да вземете актъ отъ него, поне за бѫдащето, отколкото да си мислите и въобразявате, че съ подобни приказки, които ми подхвърлятъ може да се освободите отъ отговорностъ прѣдъ българския народъ.

Азъ ще ви приведа примѣръ и съ кашкавала. Внесе се прѣдложение тукъ да се освободи износа на кашкавала, реколта 1920 г. Г. Липчевъ обѣрна внимание, че кашкавалътъ отъ 1920 г. не е вече въ рѣчѣ на производителя, а е въ рѣчѣ на търговиятъ. Затова, когато ще правимъ това улеснение, да го направимъ за всички кашкавали, респективно и за този отъ 1921 г., за да могатъ производителитъ — ония, които иматъ млѣченъ добитъкъ и добиватъ млѣко — да взематъ актъ отъ новосъздаденото положение, да бѫдатъ поставени по-добре и по този начинъ и производителитъ да получи една респективна частъ отъ

облекчението, които законътъ създава. Това се прие, обаче отпослѣ се поправи законопроектъ и се напечата, че се отнася само за кашкавала отъ 1920 г.

Министъръ М. Турлаковъ: Не е поправъ.

Г. Василевъ (д): Тукъ е заявено — стенограмитъ сѫ налице — че се прави облекчение за всички кашкавали, а вие го печатахте, че е само за 1920 г., та облагата отиде за търговиятъ.

Н. Георгиевъ (з): Станало е грѣшка.

Г. Василевъ (д): Грѣшка все въ полза на търговиятъ и все противъ производителитъ. Добре, нека е грѣшка. Е хайде, направете декларация, че ще поправите тази грѣшка. Вие се обѣщахте, че ще поправите тая грѣшка.

П. Яневъ (з): Значи сега плачите за производителитъ.

Г. Василевъ (д): Азъ не плача, не съмъ плакалъ никога и нѣма да плача.

В. Драгановъ (з): Колкото плачеше прѣзъ врѣме на войната!

Н. Хайдуковъ (з): 10 години плачеше като социалистъ, сега си демократъ.

Г. Василевъ (д): Износъ на хранитъ. Какви сѫ приблизителниятъ загуби на България? Моля не другого, моля г. министъра на финансите да си вземе бѣлѣжка отъ тия данни, които азъ ще дамъ и да ми отговори. Вихъ желалъ той да ме опровергае, макаръ че не вѣрвамъ да му се удаде. Азъ нѣма да говоря за всички загуби — тѣ сѫ неизмѣрими, но има пѣчица, които сѫ осѣзателни, по които не може да се спори. Ето ви тия пѣчица, ето ви тия данни. Реколта 1919 г. — за износъ минимумъ 250 хиляди тона, изнесени 150 хиляди тона, неизнесени 100 хиляди тона; реколта 1920 г. — за износъ минимумъ 500 хиляди тона; изнесени 13 хиляди тона храна, до 15 априлъ, т. г., разбира се.

С. Дупариновъ (з): Само че комуниститъ протестира сега за сѫюзия хлѣбъ, защото има много запазена реколта въ България:

Г. Василевъ (д): Ще дойда и до сѫюзията. — Каква е загубата, която на първъ погледъ може да се установи независимо отъ другите загуби, които въ съвокупностъ сѫ по-голѣми, отколкото туй, което азъ ще констатирамъ? По отношение прѣдлаганитъ цѣни, на пѣчинъ на пазара и на падналитъ сега цѣни, ние сме въ загуба около 60% отъ общата стойностъ. Прѣдложениета бѣха готови, установени — 45 швейцарски стотинки; днес прѣдложениета сѫ други. И като прѣсмѣтнете на тия 500 хиляди тона само, незнесени, падналото 60% въ цѣната, получава се цифата 3 милиарда лева при французи франкъ 7, при французи франкъ 6 — загубата е $2\frac{1}{2}$ милиарда лева. Тази загуба не е единствената. Поради неизнасянето на хранитъ, прѣсмѣтватъ специалиститъ — тукъ се надѣвамъ да има такива — чѣрвъ разпиляване, изнасяне на съннатамъ, изхарчване безъ нужда, при едно явно лошо стопанство, защото нѣма износъ, загубата е не по-малко отъ 20%.

П. Стояновъ (р): 25%.

Г. Василевъ (д): Азъ приемамъ 20%. — Загубата става съ още единъ милиардъ по-голѣма. Азъ искамъ да знамъ, като народънъ прѣдставител — ще слушатъ вапитъ приказки за Консорциума, независимо отъ това дали той се ржководи отъ г. Караджова, или се ржководи отъ пѣкото другого — дали ще прѣтоварвате съ печалби вапитъ синдикати, когато вие товарите стопанството съ милиони загуби. Вие не изнесохте хранитъ, вие не знаехте да ги изнесете, вие пропуснахте добрите цѣни — защо ми трѣбва да ми обяснявате защо сте го направили и кой е билъ виновенъ? Азъ не желая да зная кой отъ васъ е виновенъ. Вашата политика е виновна, вашето правителство е отговорно.

В. Драгановъ (з): Не, вашето диктаторство, диктаторството на вами хора!

Г. Василевъ (д): Това е една обща ваша отговорност. Това е първата загуба. Идватъ редица други. Ако ние сравнимъ днешното положение при неизнасянето на храни и ако можемъ да си представимъ положението, при което тия храни биха били изнесени, получава се една друга огромна загуба — скъпостята. И тамъ тия приятели, които ме пръжватъ, ще тръбва и нъщо да помислятъ и и нъщо да разбератъ. Ако България бъше получила тъзи суми за 500—600 хиляди тона неизнесени храни, тогава валутата на България щънде да бъде несравнено по-добра — не казвамъ, че българският левъ ще бъде французи франкъ, не казвамъ, че ще бъде швейцарски, може-би нъмаше да бъде и италианска лира, но, въ всъки случай, нъмаше да бъде въ днешното печално положение. И въ това отношение българският консулаторъ отъ селото и отъ града с заплатили минимумъ стойност 3—4 милиарда загуба въ разлика на цъни по-големи, отколкото биха били, ако хранитъ бъха изнесени. И при този случай ние оставихме конкурентите да се явятъ на пазара, да ни биятъ съ своята бързина, да ни биятъ съ своята способност, да ни биятъ съ своята свобода, да ни биятъ съ своя умъ, да ни биятъ съ своята цъни, а ние да останемъ съ фирмата на оранжева боя — „Консорциумъ за износъ“.

Н. Хайдуковъ (з): Нали имате търговски консорциумъ за тютюнъ? Калки нѣщо и за тютюна.

Г. Василевъ (д): За тютюна азъ вече ви говорихъ.

П. Яневъ (з): Тамъ е Чапрашиковъ начело.

Г. Василевъ (д): Чапрашниковъ е търговецъ на тютюнъ, вие го съдихте, слѣдователъ каза, че правите шантажъ, прокуроръ каза сѫщото, вашиятъ съдъ каза сѫщото, и вие искате да го прѣбнете като куче безъ никакво право. Това е вашата малка история съ Чапрашкова.

Министъръ Н. Атанасовъ: Нъма кой да се мърси съз него, не бой се!

Нѣкотъ отъ земледѣлцѣтъ: За тютюна пѣма консервиумъ, той е свободенъ — защо не го изнесохте? Начело на вашия консервиумъ стоя Чапрашковъ.

Министър Н. Атанасовъ: И за Берова кажете.

Г. Василевъ (д): И тамъ ще дойда — за Берова — не се беспокойте!

Министър Н. Атанасов: Какъ го прѣвдохте за странство? Не можа да вѣзѣ въ капана на полицията.

Г. Васильевъ (д): Тый ли? Ама чо си смѣшень! — Азъ пытывамъ съ седемъ души съ автомобилъ отъ Габрово, и тѣ мислять, че посы Берова! То е една смѣшна работа.

Министър Н. Атанасовъ: Съ автомобилъ сте го изнесли. Пинталъ си Берова — и да го пъма. Тамъ е всичката работа — сръбцу хубаво възнаграждение като адвокатъ, само че не можа да те хване полицията.

Г. Василевъ (д): Само защото сте толкова негодни като полицаи, трябва да си отидете! (Смѣхъ у демократите)

Министъръ Н. Атанасовъ: Само че, ако бъхме те хванали, щъщо да бъле друго.

Д-ръ П. Джидровъ (с): Никой не остава въ България

Министър Н. Атанасовъ: Признать грѣхъ, не е грѣхъ.

Г. Василевъ (д): Г-да! Ще дойде въпросът за Берови, ще дойде въпросът за цѣлото българско производство и специално за българската индустрия. Азъ чувамъ отъ г. Турлакова една мисъль — „мисля казва, че е врѣме да се приближимъ къмъ нормалното и да дадемъ по-голѣма свобода на стопанския животъ, да облегчимъ износните мита, да се засили изобщо икономическиятъ животъ въ страната“, и той се надѣва, както говори въ изложението, че до година, година и половина, двѣ ще се приближимъ къмъ нормаленъ животъ. Що се касае до индустрията, ние сме всѣки денъ въ по-ненормално положение — българската индустрия е спрѣла. Едно отъ двѣтѣ — или це трѣтвъба, да позволите на стопанитетъ на фабриките да работятъ

или тръбва да ги вземете и да ги дадете на единъ коп-
сорциумъ да ги експлоатира. Въ Русия Ленинъ взема фа-
бриките, но като ги взема, постави своя организация —
лоша или добра, то е другъ въпросъ. Тукъ, въ България,
положението е по-съмнително и по-глупаво. Фабриките не мо-
гатъ да работятъ, но и нѣма кой да ги поsemе да работятъ.
Кой ви прѣчи, когато Беровъ го нѣма — скръти се е отъ
васъ, слѣдъ като е билъ оправдаваш отъ първата инстанция
на съда, назначенъ отъ васъ специално за него — кой ви
прѣчи, безъ да гледате Берова, да вземете фабриката му,
за да работи тя подъ каквато и да е фирма? Направете я
държавна, направете я дружбена, направете я на „Народ-
ния магазинъ“, но да пушни, да произвежда. Почти нико-
една фабрика не произвежда.

П. Яневъ (з): Има фабрики, която работятъ

Г. Василевъ (д): Вие говорите, че ще произвеждате туй, което ни тръбва, но не произвеждате и не се грижите да се произвежда. Производството е спрѣло. Идете въ Габрово и ще видите една малка гора отъ кумини. Това не е саксонски лѣсъ отъ кумини, но въ всѣки случай прави впечатление, че е едно гнѣздо, кѫдѣто има доста кумини — почти нито единъ не пуши; всичките сѫ туберкулозни. И които работѣха, спиратъ. Утрѣ ще спратъ едни, други денъ — други. Ликвидира се съ българската индустрия. Тя не е огромна. Това не е даже индустрия, това е едно малко подобие на индустрия, едно малко ядро, което, може-би, ще паде индустрия, обаче и то е спрѣло.

Н. Хайдуковъ (з): Пародия на индустрия.

Г. Василевъ (д): Да, пародия е отъ гледна точка на германеца и англичанина, но и това малко вие че го съжлихихте, вие го убихте, вие го парализирахте. Въ индустриния — пълна парализация; въ търговията — постоянно домогване да я дадете на така нареченните синдикати, тѣ да правятъ търговия; въ производството на селата — да се произвежда, обаче да не се изнася, да стои тукъ, за да не протестиратъ комунистите, че, като се изнасяло, посоквали храните и се повишавали цѣните на пазара, и народътъ протестира за скъпостията. Това било обяснението.

В. Драгановъ (з): Тѣ (Сочи комуниститѣ) ще ви отговарятъ.

Г. Василевъ (д): Загрижили се дружбашитъ, да не би комунистите да протестираят за скъпия животъ! Това е стопанското положение. Нищо противъ това не можете да кажете! И за туй дявъ думи ще има да кажа, за характеристика на тази политика спрямъ стопанството.

Има един погръден възгледът на България, който аз не мога да търся. Той възгледът е, че управлението на дружбата ѝ било съсловно. Никакво съсловие днес не управлява — управлва една малка група против земеделското съсловие и против града. Това не е съсловна политика. Това е изъ основа погръден политика. Какво е това съсловие, което управлява? Хвалите се вчера, че потушихте железнничарската стачка, че съ сила извадихте здебитъ на мечката. Вие не знаете, че тръба тукъ да видите, че железнничарската стачка струва само по гарайта за църкло и съмента 500 милиона лева.

Министъръ М. Турлаковъ: Не знаеш какво приказвашъ — 500 милиона струваля стачката по гаритъ!

Г. Василевъ (д): Г. Турлаковъ! Не се сърдете.

Министъръ М. Турлаковъ: Плещиши каквото завършиш — 500 милиона!

Г. Василевъ (д): Направете смѣтка на всичко онова, което изгни по гаритѣ; направете смѣтка на ония зеленчукови съмѣна, които щѣха да отидатъ въ Ромъния, а не отидоха — направете смѣтка, и тогава ще ми говорите.

Министъръ М. Турлаковъ: Я ги намъртете въ статистиката, и ще видимъ колко милиона лева сѫ.

Нѣкотъръ земледѣлцъ: (Къмъ Г. Василевъ) Пъмаше куражка тогава демократическата група да говори тѣй, а се скъгахте да ви оттървемъ отъ комуниститѣй. Сега си куражлии!

Г. Василевъ (д): Не съмъ се страхувалъ отъ комунистите.

Д-ръ П. Джидровъ (с): Г. министре! За мъсецъ и половина да спрете движението на България — колко ще струва туй?

Министъръ М. Турлаковъ: Ха, да ви оставимъ да си играете?

Д-ръ П. Джидровъ (с): Не ви казвамъ да си играемъ.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: (Звѣни) Моля Ви се, г. Джидровъ!

Г. Василевъ (д): И противниците на нашата партия сѫ свидѣтели тукъ, и самитѣ комунисти сѫ свидѣтели, че никога не съмъ твърдѣлъ, какво тѣ отъ 1919 г. насамъ ще бѫдатъ въ състояние да поематъ властьта. Могатъ да бѫдатъ недоволни, че намалява тѣхната сила, но не могатъ да ме упрекнатъ, че съмъ казалъ, че сѫ странни и че ще поематъ управлението на България. Не могатъ да взематъ властьта въ България — право или криво, това съмъ изповѣдалъ, и, слѣдователно, можътъ страхъ прѣдъ комунистите въ най-малъкъ. Струва ми се, че вие се страхувате отъ тѣхъ и може-би за въ бѫдащъ съ извѣстно основание, но ние нѣмаме основание да се страхуваме.

Т. Теодоровъ (о): Тѣ се страхуватъ отъ тѣхъ, за да илашатъ настъпъ.

Нѣкой отъ земедѣлците: Вие доказахте още единъ пътъ, че сте братчета.

Министъръ М. Турлаковъ: Мѣлчи, г. Теодоровъ, знаемъ тогава какво бѣхте.

Т. Теодоровъ (о): Знамъ, знамъ!

Министъръ М. Турлаковъ: Тѣ бѣха поне по-настрана.

Г. Василевъ (д): Азъ нѣма да разглеждамъ масата въпроси, които г. министъръ на финансите повдигна тукъ, обаче не мога да не се спра още на два-три отъ тѣхъ. Прѣди всичко, намалениетѣ мита ще докаратъ автоматически извѣстно намаление — намаление на приходите. Надѣва се г. министъръ, че като намали митата, ще се увеличи износътъ, и по този начинъ ще има по-голѣми доходи — азъ бихъ желалъ така да бѫде — но въ всѣки случай той трѣбва да помисли какво ще стане, ако не се получи увеличение, да се получи малко или голѣмо намаление. Ще се отвори една по-голѣма дупка отъ недонимъкъ въ тазгодишното бюджетно упражнение.

Т. Теодоровъ (о): Тукъ страхътъ ви нѣма основание.

Г. Василевъ (д): Азъ бихъ желалъ, г. Теодоровъ, да е съвѣршено безосновенъ. — Отъ друга страна, азъ виждамъ изложението на г. министра една мисъль, която съвѣсъмъ не ми харесва, и азъ бихъ му прѣпоръжчалъ, колкото той и да изглежда раздразненъ отъ това, което говоря, да държи за въ бѫдащъ единъ по-другъ езикъ, като министъръ на финансите, по отношение на чужденците.

Министъръ М. Турлаковъ: А-а-а! Правишъ сега политика съ чужденците.

Г. Василевъ (д): Чакайте малко, за да не се излъжете много.

Министъръ М. Турлаковъ: И тая Ви сѣйтка ще излѣзе яилъшъ.

Г. Василевъ (д): Чакайте малко. Въпрѣки това, азъ ще си кажа мисъльта.

С. Дупариновъ (з): Да пишете писма отъ Швейцария...

Г. Василевъ (д): Г. Турлаковъ казва слѣдующето нѣщо: (Чете) „Привеждамъ тия данни, за да обѣрна вниманието на всички, че дефицитътъ, поне досега, особено за настоящата година, ако ги има, тѣ ще се дължатъ на задължения и разходи, станали и извѣршени прѣзъ врѣме на вой-

ната и поради войната, както и поради задълженията, които ще послѣдватъ по изпълнение на договора за миръ, ако не се дочака пълното финансово развитие на дамъчната и въобще фискалната политика, която слѣдва правителството, и до едно по-голѣмо икономическо засилване. А това врѣме, споредъ менъ, не е далечъ; потребни ни сѫ поне $1\frac{1}{2}$ —2 години, безъ да сѣмътъ, че на страната ще се наложатъ и други задължения по договора за миръ, освѣнъ ония по чл. чл. 121, 127 и 128. А ако монти прѣдвиждания ме излъжатъ, ще е необходимо да се направи на България и едно облекчение, каквото прѣдвижда чл. 122 отъ сѫщия договоръ“.

Министъръ М. Турлаковъ: Тѣй.

Г. Василевъ (д): Г. Турлаковъ! Откакто е подписанъ мирътъ, нашето становище, на демократитѣ, е: ние не можемъ да платимъ това, което ни сѫ наложили. Нѣма защо Вие да казвате тукъ, че ако Вашитѣ прѣдвиждания не се изпълнятъ, тогава ще трѣбва да ни се правятъ облекчения. Винаги трѣбва да ни се правятъ облекчения, винаги ще ги искаме и винаги въ тая посока ще бѫдемъ по-скоро съ васъ, като министъръ на финансите. Това трѣбва да разберете.

Министъръ М. Турлаковъ: Вие искате всичко отведенѣ, а не се рѣководите отъ това, че, за да получите всичко, трѣбва да го искате постепенно.

Д-ръ П. Джидровъ (с): Тѣй казвате само да ви чуятъ.

Г. Василевъ (д): Г-да! Не искамъ да упреквамъ г. Турлаковъ, . . .

Министъръ М. Турлаковъ: Вие тукъ говорите така, а оттатъкъ интригувате.

Г. Василевъ (д): . . . а искамъ да ви кажа, че което тукъ говоримъ, ще го говоримъ и тамъ и когате сме на властъ, и когато сме въ опозиция. Искамъ да се разберемъ, че вашата легенда е скроена за вашитѣ партизани — че пѣкъни се домогвали въ България да увеличаватъ тежестите на българитѣ. Напротивъ, вие, правителството, поканихте прѣдставителитѣ на партиите, вие имъ изложихте извѣстни неприятни страни на вашитѣ задачи, бѫдете послѣдователни, бѫдете откровени; колкото повече сте откровени, толкова повече можете да разчитате по отношение на чуждия свѣтъ на подкрепата на опозиционните партии. Говоря го поне отъ името на нашата партия. Кажете какво е положението, кажете дѣлъ трѣбва да се боримъ, кажете какъ трѣбва да се аргументира, каква теза ви трѣбва за благото на страната, която вие прѣдставлявате днесъ, това ще ви се даде; никой нѣма право да ви го откаже, никой не желае да ви го откаже. А вие тукъ казвате една фраза, която азъ бихъ прѣдочель да бѫде друга. Да бѣхте казали — по всички мои прѣдвиждания, което е по-право отъ вашитѣ прѣдвиждания — България не ще може, по никакъ начинъ не ще може въ цѣлостъ да поеме своятъ задължения, а ще има абсолютна необходимостъ отъ облекчение. За туй пие ще ви рѣкоплѣскаме, макаръ че вие си считате за пай-голѣми противници въ Камарата, и не се лѣжете.

С. Дупариновъ (з): Международниятъ юда акълъ дава!

Г. Василевъ (д): Нѣма да засѣгамъ въпроса за заема, защото при втория законопроектъ все нѣкой отъ нашата група ще вземе думата, ще се произнесе и ще каже нѣщото миѣнне. Но въ всѣки случай, г-да, не е пеинтересно, че всичкото, което правимъ, идва съ едно грамадно заѣснение. Г. Турлаковъ казва напр., че по необходимостъ ще трѣбва да прибѣгнемъ до едно малко изземване отъ имотното състояние на гражданитѣ. Да оставимъ настрана, че това малко изземване достига до 50% въ пѣкъ крѣлове; отдолу то е по-малко.

П. Яневъ (з): За голѣмитѣ богатства го е пакъ малко.

Г. Василевъ (д): Данъкътъ върху имотното състояние, прогресивно-подходниятъ данъкъ, данъкътъ върху общия доходъ — всичко това е хубаво. Всички тия данъци сѫ необходими, обаче трѣбаше още прѣди година, прѣди година и половина да се направятъ разумни законоположения, като въ сѫщото врѣме се даде възможностъ на про-

изводството да произвежда, на търговията — да работи, на гражданина — да бъде сигурен, че във България има законност, има законно управление.

Сега г. Турлаковъ казва: Новият заем е много добър, и не даваме разни привилегии, ще освободимъ държателите на облигации отъ данъци, отъ еди-какво си и еди-какво си. Добръ, но вие разколебахте въобще въбратата и привилегия, въ всички закони. Вие искате заемъ за строителни цели. Трябва да бъдемъ много недобросъществени, за да смѣтаме, че цѣльта на заема е лоша. Строителни цели — великолепно, това е може-би първият шагъ въ цѣлото стопанство, въ цѣлото строителство. Е добър, но следъ като вие гласувахте закона за отчуждаване на здания, съ който засъгнахте не само двѣста или хиляда души отъ градовете, а засъгнахте и хиляди хора въ селата, кому ще говорите сега за гаранция и за инициатива да строи? — „Хайде, казвате, сега постройте хубави къщи, че ви освободимъ отъ всичко.“

Министъръ М. Турлаковъ: Този заемъ е за строене на желѣзници.

В. Драгановъ (з): Човѣкъ, когато обѣрка пусулата, се чуди какво да прави.

Г. Василевъ (д): Той е за строене на желѣзници, но азъ ви казвамъ мисълъта си: дали ще строите желѣзници, дали ще строите държавни здания, дали ще насърчавате гражданина съ закона за насърчение на строежитѣ — това мисълътъ въ този моментъ, защото то е въ материала — когото щете да насърчавате, вие отнемте въбратата на гражданина, че той може да строи. Вие казвате: „Когато ще промъните новите банкноти, ще се убѣдите, че не всичко е избѣгало, много малко е избѣгало, а това, което е състапало, ще го обложимъ — ще обложимъ и нашето и чуждото“. И тукъ мога да заяви на г. Турлаковъ, когато ще облагаме във България, безусловно необходимо е, първото правило е еднакво да облагаме чужденца и българи — независимо отъ това какъ облагаме, но това е първото условие. Е добър, тъкмо за него и не сме сигурни при вашите концесии, които вие всички денъ правите. Днесъ във България фабриката, търговската фирма, дружеството, банката — тѣ сѫ сигури, ако не сѫ на българи, ако сѫ на чужденци; тѣ сѫ много добър, за тѣхъ почти не сѫществува законъ, ако сѫ на чужденци. Е добър, това положение е повече отъ аномално.

Министъръ М. Турлаковъ: Кого освободихме отъ да-пъка върху общия доходъ, кого освободихме отъ митата — кого освободихме, та говорите, че тѣ сѫ сигури? Вие прѣхвърляте имотите на Чапрашкови и на други на италиански банки и смѣтате, че тѣ ще останатъ безъ облогъ. Празна работа! Това сѫ Ваши твърдения и Вие ги насърчавате съ тия приказки да ходятъ да се прѣкъръзватъ.

Отъ земедѣлците: Позоръ!

Г. Василевъ (д): Вашата политика въ България е да съмѣтате, че можете да арестувате хората следъ като сѫдът ги е оправдалъ, следъ като сѫдът е намѣрилъ, че нѣма прѣдметъ за прѣслѣдане. Безспорно нѣма да ви бѫде приятно. Вие искате отъ Чапрашкова и отъ други да се извѣти и да ви кажатъ: „На разположение сме въ ваша участъкъ, дайте торбитъ съ пѣсъкъ“ — това искате отъ тѣхъ. Това не могатъ да направятъ, изглежда, че не съмѣятъ да го направятъ.

Н. Хайдуковъ (з): Той бѫше въ домашенъ арестъ.

Г. Василевъ (д): Той бѫше въ домашенъ арестъ безъ знанието на сѫдебната властъ, той бѫше въ домашенъ арестъ още когато бѫше народенъ прѣставителъ. Вие стѣплката конституцията. Защо ни отвличате на тая тема? Мислите, че ще спечелите нѣщо? Ние ще разкриемъ други страници отъ вашето управление.

Отъ земедѣлците: Вие за конституция недѣйте приказва. (Възражения)

Г. Василевъ (д): Както знаете, народенъ прѣставителъ не може да бѫде арестуванъ. Вие го арестувахте. Върно е, че единъ отъ министрите, не зная кой, билъ се съгласилъ да остане Чапрашковъ въ домашенъ арестъ, вместо

въ участъка, и той бѫше лишенъ отъ свобода. Този министъръ бѫше заявилъ: „Азъ нѣмамъ нужда отъ медицинско свидѣтелство за г. Крумъ Чапрашковъ, защото зная, че е боленъ и че въ участъка може да умре; не че на втория денъ ще умре, но има основно разклатено здраве и може да го постигне смърть въ участъка; нѣма да го закараше въ участъка, достатъчно е да е въ къщи“. Върно е, тукъ, при беззаконието, има едно чувство на човѣчеството.

Министъръ Н. Атанасовъ: Е, слава Богу!

Г. Василевъ (д): Мога да го поздравя. Не знамъ кой е билъ този министъръ, не ми е останало въ ума кой е билъ той, но така ми съобщиха. Е, добър, въ всички случаи вие не давате гаранция на български индустрисълъц, на български търговецъ, на български гражданинъ изобщо да се чувствува подъ закрилата на своите закони, да може свободно да работи, да може свободно да произвежда.

Нѣкой отъ земедѣлците: И свободно да краде.

Г. Василевъ (д): За крадците има законъ. — Тия законоположения, които направихте за търговията, се оказаха фатални за цѣлото стопанство. Вие се оплаквате, че хората ставати чужди подданици, вие протестирате, че тѣ напускати София. Вие посочвате факта на бѣгството на капиталистъ, но не се питате защо става това. Първото нѣщо, което трѣбва да разберете, не си го задавате и минавате по-нататък и протестирате. Протестирайте срѣщу себе си. Това е вашето управление — то гони хората, гони енергията, гони инициативата, задушва стопанския живот и той е парализиранъ, той отива къмъ своята пълна парализия по всички посоки — прогресивна обща парализия. Това е днесъ характеристика на българското народно стопанство.

Сега г. Турлаковъ се опитва — и азъ казахъ, че и не посрещамъ съ съчувствие неговата инициатива — да отвори малки прозорци да може да се дишат, да може да се живѣе. Но всичките тия въпроси сѫ свързани единъ съ другъ. Въ сѫщия моментъ вие ще трѣбва да рѣшите за въпроса: ще дадете ли възможност на българския гражданинъ да живѣе свободно въ България, да не бѫде заплашванъ, както онзи денъ този бѣденъ раздавачъ отъ централната поща, и да бѫде убитъ посрѣдъ София, никому неизвѣстно защо? Ще дадете ли възможност на другите български граждани да живѣятъ свободно и да работятъ? Тогава кажете: вие сте свободни, г-да, има рѣдъ, има законъ, но държавата има нужди, ще плащате. И ви увѣрявамъ, че тогава вашата политика ще получи знака на необходимостта: приятното, неприятно — трѣбва да се облага; ще плащатъ — трѣбва да плащатъ. Дайте възможност на гражданина да работи, за да може да ви плати. Какъ ще ви плати утѣхъ единъ какъвто ще да бѫде този български индустрисълъц или търговецъ, ако вие го обложите 15—20—30% изведенажъ и като му кажете: ние ще ви поизземемъ тая част отъ капитала, отъ имота, и ако той нѣма възможност да намѣри тия срѣдства, даже на кредитъ? Вземете и направете оцѣнка на едно прѣприятие, което е струвало прѣди войната 20—30—50 хиляди лева — не вземамъ големитѣ случаи, ако е струвало милионъ, това прѣприятие, както и да си кривите душата, знаете, днесъ ще се прѣѣни 20 пъти повече минимумъ, особено ако има нѣкакви машини, защото днесъ сѫ по-скажи 30—40—50 пъти, че му вземете около 10%, значи ще му вземете двойно стойността въ левове отколкото е струвало прѣди войната. То не може да намѣри тия пари — направете съмѣтка и ще видите, че е така. И азъ не се съмѣвамъ, че въ комисията г. Турлаковъ ще бѫде до-стъпенъ за аргументи, доколкото съмъ наблюдавалъ; не искамъ да го хвала, но констатирамъ единъ фактъ, че въ нѣколко случаи той проявява това желание да прави нѣщо възможно, а не невъзможно, но групата му е наклонна да рѣшава топтанъ: „Искаме да ги обрѣснемъ, искаме да имъ вземемъ всичко — искаме, искаме“! Искате, ама не мислите кѫдѣ ще му излѣзе краятъ — отиваме къмъ това, че ще трѣбва полека-лека да се занимаваме само съ печатане на банкноти. Азъ не съмъ специалистъ да разгледамъ основно въпроса за банкнотното обрѣснене, но това, което искамъ да подчертая, то се вижда отъ цифритѣ. Ежемѣсечно отъ 2—3 години насамъ — да вземамъ послѣднитѣ 2½ години — ежемѣсечно, независимо отъ другите колебания, които обясни г. Турлаковъ — то е близо до ума, нѣма да го

оспорвамъ — ние сме увеличили банкнотното обръщение въ България съ около 40 милиона за всички мѣсецъ. Това е увеличението. Смѣтните на тия 20—30 мѣсеца колко банкноти сме имали и колко имаме сега. Всички денъ — милионъ и една трета, милионъ и триста хиляди нови банкноти. Както вървимъ, и отъ друга страна като парализираме живота, и отъ трета страна като отваряме широко вратитъ на износа, което е друго несистемно дѣло на правителството, защото не проявява предосторожна твърдостъ на нѣкои попълзвания, ние ще започнемъ по $\frac{1}{4}$ или $\frac{1}{2}$ милионъ на денъ, други денъ по 2 милиона на денъ, послѣ по 3 милиона и ще вървимъ — накъде? — къмъ Москва. Разбира се, не съмъ същия темпъ, азъ правя разлика, но въ всички случаи ще печатаме банкноти, а нѣма да създаваме стопанство, нѣма да създаваме блага, нѣма да създаваме икономически живот, нѣма да има това, което ще дава икономическо оживление. Кръвообръщението на България се намалява, а ние се занимаваме съ голѣми приказки, правимъ коренни реформи. Че какво реформи-рахте вие?

Нѣкой отъ земледѣлцѣ: Въ всички случаи съ износъ на костенурки не се занимавамъ!

Г. Василевъ (д): Животътъ стана три пъти по-скъпъ откогато вие управлявате, износътъ намаля десетъ пъти откогато вие управлявате. Какво искате повече — да ви правя равносѣтъката ли? Не можете да откриете авторитетъ на злодѣянія, на атентати, а разправяте за силна власть, за желѣзната ржка на Димитровъ. Не виждамъ защо е желѣзна ржка на Димитровъ. Бѣше тукъ — станаха атентати; нѣма го тукъ — пакъ станаха атентати! Каква е тази желѣзна ржка, каква е тази сила на властьта, не мога да разбера.

Г-да! Свѣршивъ. Този законопроектъ по изключение е добъръ, но той не е достатъченъ, трѣба да се разшири, а въ тая посока ще съдѣйствуаме на г. Турлакова. Мисълътъ му по този законопроектъ е много права. Иде му малко късно слѣдъ като трѣбаше да платимъ нѣколко милиарда за смѣтка на българското стопанство. Тѣ не могатъ да се наваксатъ. Да намалимъ бѫдащите загуби, дано бѫдащите придобивки на нашето стопанство, поне отчасти компенсирайте туй, което вие извѣршихте. (Възражение отъ земледѣлцѣ)

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Димитъръ Христовъ.

Д. Христовъ (о): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще кажа нѣколко общи бѣлѣжи, които се съмиратъ въ тѣсна връзка съ законопроекта за тарифата по износъ на стоки. Тия бѣлѣжи сѫт необходими, за да мога да мотивирамъ мнѣнието, което ще изкажа въ връзка съ внесения законопроектъ.

За голѣмо съжаление правителството иде твърдъ късно съ намаление на износните мита на цѣлъ редъ артикули, които съставляватъ прѣдметъ на нашата експортна търговия. При все това ние трѣба да посрѣщнемъ съ задоволство туй опомняване, ако мога така да кажа. Нека по-желая въ този пътъ, както заяви г. министъръ на финансите, правителството не само да тръгне по-смѣло, но да вземе и по-радикални мѣрки, за да създадатъ фактически повече приходи на държавния бюджетъ. Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ дълженъ да изтъкна, макаръ и въ кѣси думи, слѣдното положение, което струва ми се днесъ е отъ мѣрдовично значение за онай задача и цѣль, къмъ която се стреми г. министъръ за създаване на приходи на държавното съкровище. Ако да не бѣха специалниятъ условия, въ които страната ни живѣе, ако не се касаеше да се правятъ и взематъ смѣли мѣрки, азъ бихъ отишъл даже по-далечъ, за да помоля г. министъръ да изостави, да напусне политиката на облагане нацията износъ, като постави този послѣдниятъ подъ единъ специаленъ режимъ. Азъ бихъ отишъл още по-далечъ, да му кажа да се откаже отъ всички експортни такси, въпрѣки, че една подобна политика на пръвъ погледъ би имала за резултатъ намаление на държавните приходи. Ето защо, онова, което държавата — говоря по принципъ, не само за нашата държава — събира чрѣзъ своите износни мита, ползува държавното съкровище; но съ тѣзи послѣдниятъ, ако не напълни, парализира износа и го поставя въ извѣрдено голѣми затруднения, не да създава благоприятни условия за пълната експанзивност на народното ни стопанство и на народното ни производство, а заедно съ него и на

всички онѣзи обороти и на цѣлия обмѣнъ на международната търговия, на който обмѣнъ и на които търговски операции ще трѣба да почива системно финансовата политика, главно ресурснѣ на нашата държава. Г. г. народни прѣдставители! Неоспоримъ фактъ е и официалните документи сѫ на лице, да го докажатъ — думата ми е за статистически дани на нашата Дирекция на статистиката, дани, които ни дава за управлението поне до войната — неоспоримъ фактъ е, казвамъ, слѣдниятъ: че бюджетните приходи на държавата се намиратъ въ тѣсна връзка съ вноса и износа, съ международния търговски оборотъ на страната, че, колкото повече е по-голѣмъ износътъ, толкова е по-малъкъ вносътъ. Въ вносната политика на правителството или по-добре отъ приходитъ, които се състои отъ косвени данъци, а тѣ сѫ главните стълби, върху които почиватъ приходитъ на държавното съкровище. Вносните мита, акцизи, транспорти, навла по жељезопътното движение сѫ трите главни приходи.

Т. Цековъ (к): Тѣ тежатъ най-много.

Д. Христовъ (о): Тѣ тежатъ най-много, но въ страните, които сѫ заставени, поради силата на обстоятелствата да правятъ голѣми експерименти — не само у насъ, — не само увеличаватъ национализъ, но ги увеличаватъ въ несравнено по-голѣми размѣри. И така, само тѣзи три пера отъ постѣплението, които се намиратъ въ тѣсна връзка, съставляватъ 50% отъ нашия вносъ и 30% отъ внос-износъ. Какво е практическото заключение, което трѣба да се тегли отъ туй положение, какво е заключението, което трѣба да тегли г. министъръ на финансите, за да разрѣши двата голѣми въпроса: първо, увеличение, колкото е възможно повече на съкровищните приходи и, второ, да се даде една по-rationална и по-цѣлостобразна насока на народното стопанство. Онова, което съкровището ще изгуби съ износните такси, ще го спечели отъ вносните мита и желѣзопътните транспорти; защото, г. г. народни прѣдставители, страната ни не може да вписа извѣнь своята платежна способность. Тя се памира въ тѣсна връзка съ произведенията на експорта и колкото повече износътъ на стоки въ страната се увеличава, толкова повече цифрата на износа нараства, толкова повече респективно нараства и вносътъ на стоки въ страната — значи се увеличава консомативната способностъ на страната, толкова повече слѣдователно и приходътъ отъ казаниетъ три пера, които съставляватъ трите основни стълби на държавното съкровище, ще нараства. Ако се махне цѣлия този режимъ, който обрѣменява нашето производство и цѣлата наша експортна търговия и ако се прѣмахне и се създаде пълна свобода на експортния ни търговски обмѣнъ безъ държавата рѣшително да взема каквото и да било участие и да парализира износа, но и да го освободи отъ тѣзи такси, ще има ли въ края на крайната дѣйствително приходи, държавата ще изгуби ли, или паопаки ще реализира по-голѣми приходи? Съ увеличение на износа ще се увеличатъ и вносътъ, а респективно съ туй ще се увеличатъ и приходитъ отъ казаниетъ три пера.

Г. г. народни прѣдставители! Позволете ми да кажа дѣвъ думи още, за да илюстрирамъ моето мисълъ. Счита се като установенъ фактъ, че при земледѣлското производство въ нашата страна, въ размѣра, въ който се намира днесъ за днесъ срѣдно, слѣдъ покриването на вжтѣшните нужди на страната, оставатъ около 50 хиляди вагона за износъ; ако вземемъ само тази цифра за текущата година, респективно за бѫдащата, тѣ правятъ 500 милиона килограма; и ако ги опѣнимъ по 4 л., даватъ само тѣ 2 милиарда лева. Ако къмъ тая цифра прибавимъ експорта на тютюна и други прѣдмети, нещигълъ, ще се добие още 1 милиардъ лева, или всичко правятъ 3 милиарда лева износъ. Ние срѣдъ този износъ имали сме внось, ако бѫде той фаворизиранъ, не по-малко отъ $2\frac{1}{2}$ —3 милиарда, па и сега имаме около 1 милиардъ — не слиза по-долу отъ 800—900 милиона лева. При тоя общъ търговски оборотъ, който ще бѫде извѣршенъ въ размѣръ на 5—6 милиарда, азъ твърдя, по единъ категориченъ начинъ, защото нѣма да бѫда опровергани отъ официалните дани и отъ опита на миналото, като съмѣнемъ 30%, безъ каквito и да било главоболия, ще имаме милиардъ и 800 милиона лева само отъ тѣзи три пера; защо да се лишава държавата отъ този доходъ? Защо, казвамъ, да се лишава отъ тѣзи права и грамадни суми и да чупи своята глава въ експерименти, опити, които посътъ слѣдъ себе си разочарование за самия него и отъ друга страна посътъ отрицателни резултати за народното стопанство и за държавното съкровище?

И така, г. министре на финансите, азъ Ви поздравлявамъ — защото въпросът е твърдъ голъмъ, твърдъ важенъ — азъ Ви поздравлявамъ за декларацинитѣ, които правите, че е желателно да се разрѣши, колкото е възможно повече свободата на наплатата търговия. Но недѣлите остава само тамъ. Направете още по-смѣла крачка отъ гледището на интересите на вѣдомството, което Вие представлявате — да махнете всички онѣзи прѣчки, които се създаватъ за нашата износъ. Да се намалятъ, колкото е възможно, тѣзи тамси. Има дори много противорѣчия, понеже нѣма мѣрка на една съразмѣрностъ, както ще видите това при разглеждане на законопроекта членъ по членъ. Направете експортни такси, такива, които да не парализиратъ по никакъ начинъ наплатата износъ, за да можете да имате сигурии приходи, и не само сигурии приходи, но и по-голъми размѣри.

Г. г. народни представители! Станало е вече банаально да се констатира грамадната загуба, които народното стопанство има най-вече отъ туй, че ние не можахме да изнесемъ напитъ храни. Миналото е минало. Нека теглимъ обаче заключението и нека вземемъ поука отъ него поне за предстоящето бѫдащо, да го използваме въ интересите на фиска на държавното съкровище и въ полза на народното стопанство. Азъ съмъ ималъ и другъ путь случаи да говоря съ г. министра на финансите и да му обрѣщамъ вниманието за извѣнредно голъмата загуба за народното стопанство и за държавното съкровище съ този режимъ, който тежи върху хранитѣ. Само въ една година цѣната на хранитѣ е спадала 100%, а само въ послѣдните четири мѣсяца отъ януари на съмъ тя е спадала 25—30%, и най-важното е, че тази тенденция на спадане отива непрѣкъснато, затуй, защото странитѣ, които иматъ мѣроводно значение за цѣната на хранитѣ, които удовлетворяватъ консумиращата страна, въ тѣзи експортни страни реколтата обѣщаваше да бѫде, по отношение на предшествующите, една отъ най-добрите. Е, г. министре на финансите, нека не предричимъ, защото е мѣжно да се предрича нѣщо врѣдно, но азъ ще си позволя да кажа предъ Васъ слѣдното: Вие щете не щете ще бѫдете принудени да направите една коренна ревизия върху режима на напитъ храни, защото хранитѣ съставлятъ основата на цѣлата ни международна търговска политика. Днесъ Вие имате една котировка въ Анверсъ на 88—90 сантима килограмътъ и като спадне 10 сантима, за французската валута, и като намѣрите колко ще струва напитъ левъ, ще видите, че отъ насъ не може да се продаде стоката, предназначена за западните страни. И не само въ западните тѣржища не ще може да ги продадемъ, но и въ Турция, дѣто американцитѣ тежи ни конкуриратъ, па дори въ напитъ пристанища Варна и Бургасъ. При тия 80 сантима ние и вие можемъ да поддържаме режима върху хранитѣ само благодарение на туй обстоятелство, че нашиятъ левъ отива къмъ постоянно банкротиране, ако мога така да кажа. Защото, ако е заплатено толкова за килограмъ, като имате 80 сантима, едно къмъ седемъ прави 5·60 л. Но, ако въ лева настѫпи онова подобрене, за което ние мечтаемъ и което ще дойде като резултатъ на тѣзи мѣрки, които трѣбва да се взематъ, но, ако лева дойде до това ниво, което се намираше миналата година, сир. едно къмъ четири или едно къмъ петъ, при цѣна 80 сантима, нѣма да имаме за килограмъ жито повече отъ 4 л., напи пари, а днесъ житото струва на Консорциума 4·20 л. Фатално! Поради тежестта на събитията, поради развитието на международната култура, мѣстното тѣржище, поради непрѣкъснатото падане на цѣните, ще дойдемъ до слѣдното положение: или ще трѣбва да се прѣнормира цѣните на хранитѣ, което не може да направите затуй, защото предизвиква голъмо недоволство въ населението, или ще трѣбва да се откажете отъ този режимъ, защото той режимъ на напитъ храни, който се извѣрпва въ нашата страна, не само че нѣма да докара никакви печалби и приходи нито за държавното съкровище, нито за институтите, за които е предназначенъ, но ще спада въ още по-голъми размѣри за износа на нашата страна. И така, г. г. народни представители, трѣбва да се ликвидира съ една институция, която тежи не само върху народното стопанство, но която, като спъва износа и причинява огромни загуби на народното стопанство, косвено и прѣко, бихъ казалъ причинява извѣнредно голъми загуби и на държавното съкровище, защото съ износа е свързанъ вносътъ, а износа—вноса съставлява базата на наплатата съкровищна политика, респективно известни приходи, които получаваме.

Г. министърътъ на финансите подхвѣрли идеята, че за да можемъ да излѣземъ отъ това положение, което со създава въ търговията и въобще въ стопанския животъ на страната, неизрѣмъно че бѫде необходимо да прибѣгнемъ къмъ едно частично изземване на имотите на страната. Г. министре на финансите! Попеже Вие ни давате надеждата, че правите ошѣ, макаръ съ колебание да тръгнете въ пътя на мѣдростта, омѣдрени отъ тежкия и горчивъ опитъ въ последните 2—3 години, позволяте ни да Ви отсъвѣтвамъ отъ тази мѣрка, защото тя е мѣрка бѣрза, и бѫдете увѣрени, че тя нѣма да даде онѣзи резултати, които гоните, а напротивъ, може да влоши положението много повече. Г. г. народни представители! Голъмата пертурбация, която биде извѣршена въ стопанството на всички народи, измѣни понятията, измѣни основните искания въ самата стопанска икономия и днесъ въ много мѣста, като правите изслѣдвания, за да намѣрите въ срѣдата на голъмите страни на какво се дѣлжи падането на курса на тѣхната валута, не можете да намѣрите изцѣло всички фактори. Азъ ще ви дамъ доказателства отъ Англия. Г. министърътъ на финансите счита, че изтеглюването на банкнотите ние ще консолидираме нашия левъ, ще вървимъ къмъ повишение на неговата покупателна сила, респективно къмъ понижение на чуждата валута. Е добре, г. министре на финансите, понеже вашата мѣрка за единократния даљъкъ ще бѫде насочена или ще бѫде предназначена да намали банкнотите и върху туй Вие възлагате Вашите надежди да подобрите нашата валута, азъ ще Ви кажа, че безъ единврѣменното прилагане, като една система, като единъ планъ, на цѣлъ редъ други мѣрки, между другото, както казахъ въ областта на търговията, Вие този резултатъ нѣма да постигнете. Въ данните, които Вие давате въ своето изложение за финансово и икономическото положение на държавата, стоятъ слѣдните извѣнредно поучителни данни. Най-голъмата банкнота обръщение е било на 7 ноември 1920 г. въ размѣръ на 3½ милиарда, въ крѣгла цифра.

Министъръ М. Турлаковъ: Горѣ-долу.

Д. Христовъ (о): Моля. — Въ туй врѣме въ сѫщия този мѣсяцъ, французкиятъ франкъ се е котирилъ на нашата борса 100-тѣ за 487; доларътъ — 71·93, а швейцарскиятъ франкъ 1.190·32 стотѣ. Слѣдъ като банкнотното обръщение е било намалено крѣгло съ около 300 miliona лева и слѣдъ като спада въ 1921 г. 3.200.000.000 л. въ крѣгло цифра — данни тукъ нѣма, ние знаемъ, обаче, въ какво положение се намира нашата валута; послѣдната е увеличена спрѣмо миналагодишния курсъ, днесъ за днесъ не е важно съ колко, но фактъ е, че е увеличена съ 30—40—50% — и тогава, въ момента, когато се намалява банкнотното обръщение, ние виждаме тѣкмо противенъ ефектъ: не да се подобрява покупателната сила на нашия левъ, а напротивъ — да пада. Защо? Защото, г. г. народни представители, много ясно е положението. Не е само банкнотното обръщение мѣроводно.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: То е само спрѣмо франка.

Д. Христовъ (о): Не е само спрѣмо франка. Вие имахте долари предъ единъ мѣсяцъ 81—83 л., сега имате долари 90 л., швейцарски франкъ бѣше 1.200 л., а сега 1.400—1.500 л.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Спрѣмо долара, напитъ левъ не се е много измѣнилъ, или само малко се е измѣнилъ. Но спрѣмо французкия франкъ нашия левъ е спадналъ. Има причини за това, защото французкиятъ франкъ се е повишилъ.

Д. Христовъ (о): Моля Ви се, азъ ще ви дамъ други данни, за да видите, доколко Вие сте се подхвѣзали, за да докажа, че Вие, г. министре, се мамите — позволете да кажа тази дума — като мислите, че съ намаление на банкнотното обръщение у насъ, сир., като се посѫгне на частните имоти, на имотността на бѣлгарските граждани, което ще даде съвсѣмъ другъ ефектъ, колко, казвамъ, се лѣжете, ако мислите, че ще подобрите курса на нашия левъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Не е само това.

Д. Христовъ (о): Моля Ви се. — Въ 1919 г., мѣсяцъ януари, върно е, че банкнотното движение бѣше по-малко,

отколкото въ 1921 г.; то възлизаше на 2.300.000.000 л., сир. 3.200.000.000 л. въ 1921 г., единично от 7—800 милиона лева — не съмъ азъ, който ще откажа влиянието на банкнотното движение: моята мисъл е другадѣ обаче — та казвамъ, при една банкнотна циркулация въ размѣръ на 2.300.000.000 л., вие имате курсъ на нашата валута слѣдния; въ януарий долларът не е 85, не се колебае между 80—90, а е само 10 л.; френският франкъ не е 1 къмъ 7, а е 1 къмъ 2, 100-ти франка струват 214 л.; швейцарският не е 1.500—1600, както сега, а 224, сир. въ продължение на двѣ години швейцарският франкъ се въ увеличилъ 6—7—8 пъти, дотогава, докогато банкнотното движение се е увеличило само с 30—40—50%. Не е ли явно, слѣдователно, заключението, което ще направи, а именно, че въ земане на цѣль редъ мѣри за подобреие покупателната сила на нашия левъ, безъ единоворѣменитето, и цѣлостно въздѣйствие на тѣзи мѣри, усилията, които вие ще положите, ще бѫдатъ паразити?

Министър д-ръ Р. Даскаловъ: Никой не го оспорва.

Д. Христовъ (о): Е, ако никой не го оспорва, както казва г. министърътъ на търговията, тогава съгласете се съ мене въ слѣдното и теглете заключението, което е правилно: голѣмото значение или голѣмият факторъ, който ще дѣйствува за подобренето на нашата валута и за по-вдигане покупателната сила на нашия левъ, това е спаддяването ни и разполагането ни въ всѣки единъ моментъ на повече чужди девизи. А то значи, колкото е възможно по-голѣмъ експортъ, по-голѣмъ износъ, колкото е възможно по-голѣма свобода на народното производство и неговото развитие. Направете го това.

Министър д-ръ Р. Даскаловъ: Тѣзи иѣща не се оспорватъ, г. Христовъ: тѣ сѫ елементарни работи.

Д. Христовъ (о): Ако тѣзи иѣща не се оспорватъ — азъ благодаря, че вие правите това изявление, умѫдрени слѣдъ горчинитъ опити, които струваха твърдѣ скѫпо на народното стопанство отъ една година насамъ — ако това сѫ елементарни работи, както казва г. министърътъ на търговията, вие ще ни обяснете факта, че въ съзнание на това положение, въ съзнание на тѣзи най-елементарни истини, вие оставяте да продължава още режимътъ, който тежи надъ зърнениетъ храни; вие оставяте още една търговска политика, която ви отнема най-важното срѣдство да се борите въ понижението на нашия левъ, а именно снабдяването колкото е възможно повече съ чужди девизи — срѣдство, за да можемъ да излѣземъ отъ това положение.

Г. г. народни прѣдставители! Чехословашката държава направи тоже такъвъ опитъ, какъвът г. министърътъ ще се опита да направи съ еднократното облагане имотното състояние на българския гражданинъ; чехословацитъ тоже направиха опитъ да прибератъ всички банкноти, да ги щемпелуватъ и частъ отъ тѣхъ да задържатъ. Е добрѣ, въпрѣки това, че намалиха банкнотното обрѣщане, цѣната на тѣхната крона не се увеличи тогава. Едно малко повишението се забѣлѣза въ посъдъно време поради съвсѣмъ други причини. Другъ фактъ ще ви приведа, за да разберете, г. министре, че банкнотното обрѣщане иѣма да поправи нашия левъ, а други императивни, повелителни причини има, които чакъ по-скоро трѣбва да удовлетворите, г. министре. Вземете Германия. Тя има извѣредно голѣмо банкнотно движение и изчисливъ, че Германия има маркови банкноти въ странство на повече отъ 20—25 милиарда; Германия се намира въ едно тежко положение не само стопанско, но особено тежко политическо и финансово ще кажа; е добрѣ, въпрѣки всички тѣзи обстоятелства, г. г. народни прѣдставители, германската марка въ единъ моментъ, когато Германия се подчини на политиката на санкциите и когато тя за моментъ, поне безропотно, прави декларация, че изпълнява своите задължения, когато тя все пакъ даде единъ милиардъ въ бонове и други парични срѣдства, които се изнесоха отъ Германия; когато нейната индустрия отгаси се парализира, защото иѣма сирови материали да работи, когато не може да намѣри вънъ заемъ, за да купи материали и даде на своите фабрики работа, е добрѣ, при тѣзи неблагоприятни условия, германската марка не се понижи толкова много, колкото нашиятъ левъ въ посъдънитъ два мѣсяца, а се движи между 135—140 л. Това е нивото, което германската марка взема напослѣдъкъ. На какво се дѣлжи това, г. г. народни прѣдставители? На банкнотното движение въ Германия ли, което е много голѣмо? Не. Между причините има една много важна, на която азъ

обрѣщамъ и привличамъ вашето внимание. Старайте се да я създадете, г. министре на финансите и на търговията, и положете повече усилия, отколкото усилията съ експерименти, въ които има чувство на злоба, на ненавист и пр. Германската марка се запази между другото и затуй, защото цѣль свѣтъ има довѣрие въ Германия, има довѣрие въ нейния народностопански животъ, и въпрѣки всичките прѣвратности, които се извѣршиха въ нея, имать вѣра, че тя ще се възстанови, че тя ще подвигне своето производство, което врѣменно е парализирано, и че ще закрачи съ такива смѣлки стъпки, както бѫше прѣди войната, че ще завладѣе цѣль свѣтъ. Е добрѣ, този мораленъ елементъ, който е неуловимъ, създайте го въ нашата страна, прѣди да мислите за облагането съ единократенъ данъкъ, който не даде резултатъ и другадѣ. Вие мислите, г. министре, за намаляване банкнотното движение, както имаше случай въ Чехословашко. Голѣмото банкнотно движение не е отъ голѣмитъ фактори, които иматъ рѣшающе значение върху курса на лева и неговата покупателна стойностъ. Ако сме живи и здрави всички народни прѣдставители ще имаме случай да си кажемъ думата по законопроекта, който ще бѫде внесенъ, но основа, което ми прави странно впечатление, което ме удивлява въ цѣлата работа, то е слѣдното: че правителството избира пътища, които, безъ да дадатъ сигурни резултати, и наричайки се подъ влиянието сѣкашъ на единъ кошмаръ, продължава още своите експерименти. Г. министре на финансите! Азъ ще Ви задамъ слѣдния въпросъ: защо вмѣсто Вие да мислите да облагате имотното състояние на българските граждани, което облагане єдва-ли ще даде 1 милиардъ — за това ще говоря съ данъци и цифри — азъ не знамъ най-напрѣдъ земедѣлското население какъ ще се съгласи да плаща този данъкъ върху имотното състояние, когато знаменитиятъ прогресивно-подходенъ данъкъ почти фалира въ своята практика и нѣма да даде очакваните резултати?

Министър М. Турлаковъ: Лѣжете се.

Д. Христовъ (о): Нѣ видимъ, че говоримъ; азъ ще ви приведа даници.

Министър д-ръ Р. Даскаловъ: Всѣки данъкъ е неприятъ.

Д. Христовъ (о): Той е неприятъ, но зависи отъ самата властъ, която го прилага. Има властъ, която го прилага върѣки неприятностъ, а друга властъ, която заради неприятностъ не го прилага и резултатътъ сѫ други. Моля, обрѣнете внимание на мисълта, която искаамъ да изкажа прѣдъ васть. Защо не се спрѣхте при такива държавни мѣроприятия, които азъ назвѣдамъ и които несмѣнно могатъ да дадатъ много по-голѣми приходи на държавата, безъ да има нужда да се засѣгатъ основите на стопанския животъ на страната? Мислите ли, г. министре на финансите и г. министре на търговията, че вие изпълните и направите всичко? Азъ не обвинявамъ г. министра на финансите. Внимавайте добрѣ, защото въпросътъ сѫ твърдѣ важни, за да се отнасяме съ сериозностъ къмъ тѣхъ. Но питамъ ви: прѣди да мислите за този единократенъ данъкъ върху имотното състояние на българския гражданинъ, освѣти мѣроприятието, които трѣбва да вземе и за които казахъ набързо нѣколко думи, вие мислите ли, че изпълните напълно вашите усилия, г-да, напр. въ посока да се развие производството на иѣмъкъ държавно прѣдприятие, каквато е, да кажамъ, мината „Перникъ“? Азъ ще констатирамъ, че подобрене има, че то се дѣлжи на усилията на всички правителства, рес. на всички министри, които слѣдваха въ продължение на посъдънитъ години. То е фактъ, който не можемъ да откажемъ. Но когато имаме да решавамъ такъвъ голѣмъ въпросъ и такава голѣма задача, да обезпечимъ колкото е възможно по-голѣми приходи на държавата, и то по възможностъ по единъ най-малко болѣзнецъ начинъ, ие всички усилия, казвамъ, се положиха, за да можемъ да използваме нашите минерални багатства, държавни, както и частни, съ цѣль да засилимъ производството, а единоврѣменно и износа, които, отразявайки се косвено върху вноса на страната, обезпечава нашите по косвенъ путь сигурни приходи на държавното съкровище. По този въпросъ азъ ще потвѣрдя моята мисълъ още съ експортното мито, което вземате при експорта на каменниятъ вѣглица, което, по моето мнѣніе, трѣбва да се прѣмахне.

(Прѣдседателското място заема подпрѣдседателъ Х. Маноловъ)

Министър д-р Р. Даскаловъ: Азъ не разбахъ какви усилия тръбаше да се направятъ.

Д. Христовъ (о): Азъ ще Ви ги кажа, ако има нужда, въ комисията.

Г. г. народни прѣдставители! Правителството намалява съ своя законопроектъ износните мита на тютюна, и добре прави, че намалява тарифата, която облагаше тютюните въ най-голъмо количество отъ онова производство, косто се намира у насъ, а именно бапши-бали, приблизително отъ 5 л. на 2 л. 40 ст., едно намаление отъ 1 л. 80 ст. Като изтъквамъ този фактъ — ще приведа за подкрепление на моята мисълъ още лъжки и други данни отъ самата тарифа — питамъ: мисли ли правителството, когато е съставяло своята тарифа, че туй намаление е достатъчно, за да може да обезпечи безпрѣятствено непрѣжненото експортиране на нашите тютюни и безъ туй експортиране да се намира въ зависимостъ, безъ то да бѫде парализирано отъ флутоацията на международните търговища? За голъмо съжаление, мѣрките, които се вземаха по законодателен редъ, бѣха мѣрки, възети твърдъ късно. Въ много наши производства и реси. при експорта на много наши артикулиши винаги кущахме поради външната конкуренция, ние не можахме да я доконимъ и не можахме да използваме момента на много благоприятни конюнктури за въ полза на народното стопанство и слѣдователно на износа. Споредъ свѣдѣннята, които азъ имахъ — правителството е по-компетентно за това — прѣдъ експорта на тютюните стоятъ извѣредно голъми затруднения, извѣредно голъми запаси, резерви, които сѫ направени въ консомирющи състии, на първо място Англия, Холандия, Германия, голъмата консоматорика на нашите тютюни. Въроятно за дълго време не ще имаме по-голъмъ експортъ. Е добре, г. г. народни прѣдставители, ако износните мита съставляватъ прѣчка, както тѣ съставляваха такава прѣчка прѣди 6—7—8 мѣсеца, когато не дадоха възможностъ на експортьорите да изнасятъ и парализираха износа, азъ намирамъ, г. министре на финансите, че ако Вие намалите тѣзи голъми такси на тютюните не въ голъми размѣри, а само съ 1 л. тарифата, фактически ще имате безспорно по-голъми приходи, първо, затуй, защото ще изпесете много повече и ще направите много по-голъмъ оборотъ и по-голъми постижения ще има държавното съкровище, и второ, вие ще използвате, макаръ и въ настоящия моментъ, понижениетъ цѣни, които бѣха много по-голъми прѣди 5—6 мѣсеца, тѣ като общата тенденция на мировото стопанство и производство е понижение, спадане на цѣните.

Г. г. народни прѣдставители и г. министре на финансите! Нѣма единаквост и равномѣрност въ облагането. И азъ считамъ, че тарифата, която вие сте приготвили, не почива на онзи данни отъ производителя и особено отъ търговско естество, които тръбва да бѫдатъ прилагани въ случая. За иллюстрация ще ми позволите да ви приведа още единъ прѣмъръ — то е облагането на житата и брашната. Споредъ тарифата, на 100 кгр. се взематъ 8 ст. златни, респективно 72 ст. за пшеница; за брашно се взема 15 ст. Правилно би било да има въ облагането резонностъ. Понеже отъ 100 кгр. пшеница се добива 75 кгр. брашно и понеже държавата таксува съ 8 л. пшеницата, тогава слѣдователно тръбва да има единаквост въ облагането и на брашното, което тръбва да бѫде слѣдното: 8 умножено на 100 и дѣлено на 75 дава 15, една разлика отъ 5 сантими.

Г. г. народни прѣдставители! Ето защо тръбва да има единаквост въ облагането на брашното, заради туй, защото международната конкуренция днесъ не е такава, каквато бѣше прѣди войната. Ако сравнимъ положението на международната конкуренция отпредъ войната съ това слѣдъ войната, ще намѣримъ едно несъответствие. Отъ друга страна, вие имате извѣредно голъма неравномѣрност въ облагането и не се знае какъвъ е билъ масицъ при облагането на разните артикули, какъвъ е билъ масицъ при облагането, напр., на трицитъ. Има особено несъответствие, ако вземемъ за основа каква е пазарната цѣна на тѣзи артикули и съ колко ги облагате. Слѣдователно ще тръбва да се направятъ поправки, за да се приведатъ тѣ въ цѣлесъобразностъ, единаквост и равномѣрностъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще приведа и другъ единъ фактъ, който е отъ голъмо значение за онзи, които мислятъ и искатъ да си дадатъ смѣшка за голъмата врѣда отъ намѣрването на държавата. Колко е било миналата година облагането на кашкавала, азъ не знай, понеже днесъ

получихъ законопроекта и не можахъ да направя справка. Сега за износа на кашкавала се прѣдвиждатъ 50 л. на стотѣ килограма, когато по-рано е било 5 лева на килограмъ. Е добре, азъ мисля, че и тукъ дори вие не губите и ако отидете къмъ още по-голъмо понижение, и ако по косвенъ путь минемъ къмъ режима, който азъ ви прѣпъръчвамъ, пакъ нѣма да направите грѣшка.

Г. г. народни прѣдставители! Миналата година Земледѣлската банка, рѣководима отъ добри побуждения, отъ добри чувства и отъ добри настроения, се яви на пазара и закупи едно голъмо количество сурови пашкули, които слѣдъ фабрикуването дадоха единъ рандемантъ около 130 хиляди килограма пашкули. Тѣзи 130 хиляди килограма миналата година Земледѣлската банка обѣщаваше, че ще ги даде по цѣна между 70—80 л., тогавъ, когато цѣната на пазара бѣше между 45—50—55 л. Е добре, Земледѣлската банка, която искаше да конкурира търговицѣ, Земледѣлската банка, която напусна своята политика на кредитно учрѣждение и стана търговецъ, закупувайки отъ добри намѣрения, отъ добри желания, съ тия добри намѣрения и съ тия добри желания, тя отиде въ джендема. Тѣзи 130 хиляди килограма печени, сухи пашкули, се напиратъ днесъ въ нейните складове. И сега, при извѣредно голъмoto понижение цѣната на пашкулите, вие ще видите какви огромни загуби ще има и за самата Земледѣлска банка, която е финансирала това прѣдприятие, а така сѫщо и за самото народно стопанство. Фактътъ е толкова очевиденъ и поразителенъ, че всички, които иска да погледнатъ и поразителенъ на работите, ще се отнесе съ голъмо внимание къмъ тѣхъ. Загубата може да бѫде грамадна, г-да! Тя ще бѫде отъ 50—60 л. на килограмъ по миналогодишните цѣни, но тази година, при общото падане на цѣните на търгището, едва ли ще има повече отъ 25—30 л. за килограмъ и въроятно загубата ще стане още по-голъма. Ние днесъ ще имаме двойно понижение на цѣните. Вие виждате, слѣдователно, какви сѫ послѣдствията отъ тази пакостна политика и отъ това пакостно намѣрване на държавата. Държавата, слѣдователно, не тръбва да излеза отъ рамките, които по лнейното сѫщество и естество сѫ прѣдназначени за нея.

Добре е направено, че износните мита на млѣчините продукти, както и цѣлата редъ артикули, които засѣгатъ наше производство, не сѫ оставени свободно, както е, напр., сиренето, което — върно е — съ досегашната прилагана тарифа бѣше свободно, както е и кашкавалътъ, който, споредъ досегашната тарифа, се прѣдвиждаше само до 1920 г., но ние и тукъ имаме едно несъответствие. Несъответствие има затова, защото процентътъ, съ който сѫ обложени всички тѣзи артикули, прѣставлява една пълна диспропорция съ цѣните, които иматъ не само на западъ, но тѣ сѫщо и въ Цариградъ — главното търгище, за което тѣ сѫ прѣдназначени. И туй потвърждава още единъ путь мисълъта, която изтъкнахъ прѣдъ васъ, че тръбва да се направи сериозна корекция на експортните такси, съ цѣль да внесемъ еднообразие и равномѣрност въ облагането.

Като свѣръвамъ съ тѣзи бѣлѣжки, азъ моля г. министъръ да на финансите да се проникне, и непоколебимо да се проникне, отъ принципа на по-голъма свобода въ нашата износна търговия; азъ го моля да остане колкото е възможно по-непрѣклоненъ прѣдъ каквито и да било влияния, каквито биха се упражнили надъ него, за да може, колкото е възможно по-скоро, да постигнемъ режима на свободата на търговията не само износна, а и вносна, въ колкото е възможно по-голъми размѣри. Нека бѫде убѣденъ, че той, като ликвидира съ много партитни прѣдразсѫдъци и съ много суевѣрия, въ стопанска политика на нашата страна, ще обезпечи, безспорно, не само голъми приходи, здрави и сигурни приходи, за държавното съкровище, но ще може да даде и своята по-силна помощъ, за настърчене на експорта. Колкото повече настърчаваме износа, толкова повече се настърчава производството, както и наопаки. Азъ ще моля, обаче, г. министъръ на финансите да избѣгне грѣшките, които се правиха въ миналото. Мъроприятията, които се взематъ сега съ намалението, макаръ и малко, на износните мита, отъ гледището на този принципъ, който изтъкнахъ прѣдъ васъ, тръбва да не се парализира по околнъ путь, сир., като намаляваме износните мита, да не би да компенсираме туй намаление съ сътвѣтните коефициенти на лева. Вие знаете, че днесъ за единъ златенъ левъ се взематъ 9 л. Азъ бихъ искалъ да зная: г. министъръ на финансите ще стои ли на това положение и сътношението 1:9 ще бѫде ли запазено и въ бѫдащите, още повече, че всички усилия за по-

добрене на нашия левъ оставатъ безнадеждни? Ще остане ли г. министърът на финансите вътър туй отнешение поне да запази съотношението 1:9? Неговата изрична декларация вътър туй отнешение вътър Народното събрание е необходима, за да може да внесе спокойствие вътър търговския и вътър чуждия свѣтъ, защото за парализирането на нашата износна търговия, особено значение има този фактор. Валутата, стойността на нашия левъ е паднала, и това не е само по себе си бѣдство, не е опасност. Ако левът бѣше падналъ още и ако струваше не десетъ царски сантими, не петь, а единъ сантимъ, пакът нѣма бѣда отъ това нѣщо, защото всички други цѣности, всички други блага морални и материални ще се приспособятъ къмъ тази мѣрка, и че това разстройство на валутата не дава никаква стабилност, никакътъ базисъ за прѣсътане съ най-обикновенитъ операции. Бѫдете, г. министре на финансите, твърдъ вътър туй отнешение. Направете декларацията си, та да успокоятъ търговските и политически крѫгове, защото тѣзи въпроси, които се третиратъ, не сѫ партийни въпроси, но сѫ въпроси отъ голѣмо стопанско значение, съ което е свързано не само прѣстоящето, но и по-далечното бѫдане на нашата родина.

Министър д-ръ Р. Даскаловъ: Нѣма да бѫде повишавано.

Г. Василевъ (д): Г. министърът на финансите тръбва да декларира това.

Министър М. Турлаковъ: Декларирамъ го. Г. Христовъ мисли, че курсовата разлика може да отиде най-много едно кѣмът десетъ. Обаче отъ два мѣсяца насамъ, въпрѣки известни схващания вътър срѣдигътъ, които тръбва да направляватъ тѣзи работи, азъ задържахъ курса едно кѣмъ деветъ. Не мислете, че курсовата разлика ще се увеличава повече отъ туй. Смѣтамъ, че постепенно ще се връщамъ назадъ, вмѣсто да вървимъ напрѣдъ.

Т. Теодоровъ (о): Доста е и това, г. министре!

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народните прѣставители г. Недѣлчо Георгиевъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣставители! Прѣдътъ на васъ е законопроектътъ за износните мита — пагледътъ материя много малка и много лесна. Вътър сѫщностъ той е единъ отъ много трудниятъ и много деликатниятъ, отъ капитално значение законопроектъ. Не знае коя е причината, но, за съжаление, Парламентътъ много леко гледа на този въпросъ и като-чели съсъмъ не го интересува, И добре стори г. министърътъ на финансите, дѣто направи едно, макаръ и кратко, изложение вътър този въпросъ, затуй, защото съ този именно жизненъ въпросъ се свързва така сѫщо и стопанското положение на страната. Тѣй поставенъ въпросътъ, азъ си мислѣхъ, че поне тукъ, когато го разисквамъ, ще бѫдемъ отъресени отъ всѣкаква партизанска злоба и че погледнемъ на въпроса вътър сѫщностото му значение. Обаче какво виждамъ? Дойде тукъ г. Григоръ Василевъ и първата му работа бѣше да започне да никазва голѣми думи, започна съ неистината. Той каза, първо, че правителството постави голѣми мита, за да попрѣчи на износа на българското производство, та да не може нищо да излѣзе отъ страната. Не знае дали г. Григоръ Василевъ казва това съ желание да обижда или отъ незнане. Но азъ заявявамъ — и нека се знае — че не днешното българско правителство е създадо този законъ съ тия мита. Този законъ бѣ създаденъ прѣз врѣме на войната, та съ голѣмитъ си мита да попрѣчи на износа, който тръбвало да остане вътър страната прѣз врѣме на войната. Днешното правителство, г. Григоръ Василевъ, не само че не увеличи митата, но то ги намали; а щомъ като то ги намалия, Вие тогава не казвате истината. Ние съ г. Лягчева тукъ се карахме, когато ги намалияха; той се обявя противъ намалението на тѣзи мита, той се обявя противъ намаление митото на кашкавала.

Г. Василевъ (д): Не е вѣрно — той го поддържаше.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣставители! Поне за туй нѣма да споримъ, вѣрно ли е или не: има протоколи, които могатъ да изобличатъ когото и да било. Нѣма за тукъ да споримъ. Г. Григоръ Василевъ, тѣй както разглежда въпроса, казва: „Вие, каже, съ вашата политика, спѣмъхте всѣкакъвъ износъ“ и изчислява загубитъ на милиони, като започна съ една невѣрна цифра най-напрѣдъ

по производството отъ 1919 г. Но защо г. Григоръ Василевъ забрави едно — или може-би не го знае — че българскиятъ селянинъ, българскиятъ производителъ, когато продава, прѣди всичко гледа да остави своя неприносовенъ запасъ вътър хамбара. Той ни казва: „Въ 1919 г. имаме произведени 250 хиляди тона храни“. Отъ кѫдѣ г. Григоръ Василевъ има тази статистика, азъ не знамъ.

Г. Василевъ (д): Отъ Дирекцията на статистиката. Това е минимумътъ, максимумътъ е по-голѣмъ. Въ всички случаи не виша.

Н. Георгиевъ (з): Дирекцията на статистиката може да ви дава само тия свѣдѣния, които добива чрѣзъ общините; общините ежегодно събиратъ свѣдѣния, какво пространство има засѣто съ липеница, каква повърхност има засѣта съ царевица и т. н. Обаче Дирекцията на статистиката има нито точното количество на производството, нито свѣдѣния за природните стихии, които сѫ минали прѣзъ туй врѣме и унищожили част отъ реколтата. И да приемемъ за минута, че имаше 250 хиляди тона — споръ вътър туй нѣма да водимъ. Нима мислите, г. Григоръ Василевъ, че българскиятъ производителъ ще изнесе всичко? Той най-напрѣдъ ще остави своя неприносовенъ запасъ, който вътър нормално врѣме е билъ по-голѣмъ, а прѣзъ войната хамбари съ бѣха изметени. Той искаше най-напрѣдъ да си задържи неприкоиновения запасъ и само останалото да продаде. И затуй смѣтката Ви е погрешна, като казвате, че тия 250 хиляди тона сѫ били изцѣло прѣдназначени за износъ. А дѣ остана този излишъкъ, че тази година, въпрѣки храната, която иматъ производителите не прѣдложиха за износъ? Давате ли си Вие смѣтка за това? Ако бѣше имало отъ този излишъкъ, който тръбвало да се изнесе миналата година, а не се изнесе, нима производителътъ има толкова капиталъ, та нѣма да го излесе?

Г. Василевъ (д): Споредъ Васть, г. Георгиевъ, производителите сѫ виновни, че не сѫ си изнесли храните. Вие всички сте на редъ. Виновни сѫ ония, които не сѫ си дали трудъ да взематъ мѣрки да се изнесатъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. Василевъ! Вие нѣма да намѣрите вътър мосто лице човѣкъ, който да обвинява народа, както г. Малиновъ казва отъ трибууната по русенската сѣчъ: има виновни и нѣма виновни; понеже слѣдствието не може да разкрие кои сѫ виновни, слѣдователно убитите сѫ виновни. Това азъ нѣма никога да направя. Българскиятъ производителъ не е виновенъ, че не му сѫ продадени храните. Българскиятъ производителъ не прѣдлагаше стари храны, тѣй като стари пѣмаше, а прѣдлагаше нови. Това е доказателство, че нѣма стари храны отъ 1915 г. насамъ. Тамъ е спорътъ съ васть; не че храните сѫ изнесени или неизнесени.

П. Паскалевъ (д): Ами кукурузъ?

Н. Георгиевъ (з): Вътър България старо просо днесъ за днесъ има всичко 200 вагона, а кукурузъ, прѣдложенъ на Консорциума, нѣма нито два. Щомъ държите за статистиката, идете я вижте вътър агенциите навсѣкѫдѣ.

Г. Василевъ (д): Консорциумътъ фалира.

П. Стояновъ (р): Вътър момента всички храны сѫ продадени съ изключение на 800 вагона царевица, която слѣдъ нѣколко дена ще се изнесе.

Н. Георгиевъ (з): Г. Стояновъ! Ако производителътъ има стари храны, при тази липса на пари, мислите ли, че нѣма да ги продаде?

Г. Василевъ (д): Всѣкъ денъ разправяте, че нѣма да продавате храны и все изътър сѫщия пѣтъ тѣлчете. Тогава защо се карате?

Н. Георгиевъ (з): Сърдишъ се, Юпитере!

Г. Василевъ (д): Идете да провѣрите. Защо приказвате така на версия?

Т. Теодоровъ (о): Единъ селянинъ отъ Лѣтница, Ловечанско, ми каза, че е дошълъ нарочно вътър София да тѣрси да продаде шестъ вагона кукурузъ, като е мислилъ, че фабриката вътър Княжево работи. Като отишълъ и памѣрилъ,

ч фабриката не работи, връща се, без да може да пропаде своите шест вагона кукурузът. Казахъ му, защо не ги продадени на Консорциума? — Продадохъ, казва, два вагона. — Човъкът е неграмотен, името му е Манчо не знае кой-си. Извади ми разписка отъ онзи господинъ, който представлява вашия синдикатъ въ Каменецъ, мисля нареченъ „Съединение“ или каквото му е тамъ името. Купили му два вагона на 22 февруари т. г. на стойност около 36 хиляди лева. Дали му хиляда лева, а другите 35 хиляди лева и досега не му ги даватъ, като отъ синдикатъ му заявили, че нѣма пари, защото Консорциумъ не отпуска. — „Зашо, казвамъ, не се оплачаш въ вашия Консорциумъ? — Азъ го поставихъ да отиде при единъ адвокатъ да му напише едно заявление, та да може да си получи останалите 35 хиляди лева. Каза ми, че има нѣкой си Поповъ, поиски синъ, дяволска унуга . . .“

Нѣкой отъ земедѣлците: Защо сте му дали съвѣтъ да отиде при адвокатъ, а не при министра?

Т. Теодоровъ (о): За да не го изиграватъ и лъжатъ човѣка, да не го експлоатиратъ. Недѣлите казва, че имате агенции, ами кажете, че имате крадци въ синдикатъ, които разиграватъ и лъжатъ хората. Отъ 22 февруари и до днес не сѫму платили.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Моля, оставете г. Георгиева да говори. Вие сте си изпълнили дѣлга като адвокатъ.

Т. Теодоровъ (о): Азъ говоря факти. Каза ми, че има и други хора, на които не сѫму платили. Видѣхъ му и разписката и всичко. Човѣкът е неграмотенъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Г. Теодоровъ или не ме разбира, или не иска да ме разбере. Не казвамъ, че въ България нѣма храни, нито кукурузъ. Въпросътъ ни е за стария кукурузъ отъ реколтата 1919 г. Когато дойде врѣмето да приказваме за реколтата отъ 1920 г., тогава ще приказваме за нея. (Глътка)

Т. Теодоровъ (о): Вашиятъ Консорциумъ е едно грабителско учрѣждение, то е една мошеническа организация.

И. Гетовъ (з): Нѣма производител, който да произвежда десетъ вагона кукурузъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! За кого плаче г. Теодоровъ? Кого ви сочи? Мислите, че г. Теодоровъ плаче за нѣкой селянинъ производител ли? Селянинъ производител да прѣдлага за продаване осемъ вагона царевица! Това не е възможно.

Т. Теодоровъ (о): Този селянинъ е ималъ 5 хиляди деска ниви.

Министъръ М. Турлаковъ: Нѣма производител въ България на осемъ вагона царевица.

А. Буровъ (о): Има.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. Буровъ! Азъ се оттеглямъ отъ тукъ, ако ми посочите нѣкой производител, който да има осемъ вагона царевица. Вие излизате ли?

Т. Теодоровъ (о): За двата вагона — 1.488 кофи видѣхъ разписката на вашия синдикатъ, че ги е получилъ. (Глътка) като продължава)

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: (Звѣни) То се разбра вече, г. Теодоровъ! Тукъ нѣма глухи хора. Моля Ви се, седнете на мястото си.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Съжалявамъ, че единъ старъ, уменъ човѣкъ, като г. Теодоровъ, има смѣлостта да дойде да ни казва, че всички синдикати въ България сѫ мошенически. Г. Теодоръ Теодоровъ! Споредъ Вашата логика, ще трѣбва да заключимъ, че и всички търговци сѫ мошеници. Може ли твой да се разсѫждава? Нѣма ли достойни хора?

Т. Теодоровъ (о): Това, което азъ ви казвамъ, е право отъ васшето, че всички търговци сѫ мошеници. Всшето е много по-криво отъ туй. Хората плачатъ сега за търговцитѣ.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: (Силно звѣни) Моля, г. Теодоровъ, седнете си на мястото.

Т. Теодоровъ (о): Вашите земедѣлци плачатъ отъ експекцията Консорциумъ. Подъ неговите развалини ще отиде вашата котерия, защото той е едно грабителско учрѣждение.

И. Гетовъ (з): (Възразява. Скарване между него и Т. Теодоровъ)

Н. Георгиевъ (з): Никога, г. г. народни прѣдставители, не съмъ казвалъ и нѣма да кажа, че всички търговци въ България сѫ мошеници, както г. Теодоровъ казва. Не, има честни хора и между тѣхъ.

Т. Теодоровъ (о): Всѣко правило има изключения.

Н. Георгиевъ (з): Виновници ще се намѣрятъ навсѣ-кѫдѣ. Ако нѣкой отъ синдикатите е вагабонски, за това има закони. Но г. Теодоровъ да има тая смѣлост да каже, че всички синдикати сѫ мошенически, . . .

Т. Теодоровъ (о): По общо правило — може да има изключения. Може-би, вие сте членъ на нѣкой синдикатъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣдставители! Едно трѣба да заключимъ: че г. Теодоръ Теодоровъ е отслабналъ малко! (Нѣкой отъ земедѣлците ржюоплѣскатъ)

Г. Григоръ Василевъ тукъ казва: „Добрѣ е направилъ г. министъръ на финансите, че е внесълъ прѣдложение да се намалятъ митата, ама не държи смѣтка, че ще се отвори една дупка въ бюджета“. Зима, когато създавахме закона за отчуждаване излишните здания, отъ центъра ни се казаше: „По-добре създайте законъ да се конфискува една част или да се обложатъ съ по-голямъ данъкъ, отколкото тъй“. Когато дойде врѣмѧ да ги обложимъ съ данъкъ, казватъ: „Не, тая работа не бива“. Има ли добросъвестност, или нѣма? „Загуба, казвать, у производителите има“. Прѣзъ вашиятъ очила, като гледаме, вѣрно е, че сега производителите иматъ загуба. Отговаряте ли си най-напрѣдъ вие, отъ центъра, кой стана причина вчера, днесъ, утре и други денъ да се занимаваме съ създаването на нови данъци? Задавате ли си вие въпроса, кой стана причина, за да се създаде Консорциумъ?

А. Буровъ (о): Изтѣркана работа, г. Недѣлчо Георгиевъ. Дайте дебати по този въпросъ.

Г. Василиевъ (д): За износа кажете: кой е причина да не можемъ да изнесемъ — вие, или ние?

Н. Георгиевъ (з): Консорциумътъ, г. г. народни прѣдставители, се яви като едно необходимо зло затуй, заподобъдъ демобилизацията вие, г. Теодоровъ, вашиятъ приятели търговци, които, споредъ Вашата логика, трѣбва да ги изкарамъ всички разбойници — почнаха на купуване царевицата по 10 л. кофата, и докато не се яви Консорциумътъ, търговецътъ си вземаше по 10 л. кофата. Облагодѣтелствувахте ли тогава производителя, като не бѣше Консорциумътъ? Защо не кажете каква щѣше да бѣде загубата, ако не бѣше този Консорциумъ?

И. Гетовъ (з): За тѣхъ нѣма да има загуба.

Т. Теодоровъ (о): Консорциумътъ се направи, за да нѣма свободна търговия. Което бѣше въ 1919 г., днесъ е едно зло. Вие трѣбва да управявате споредъ врѣмѧто.

Н. Георгиевъ (з): Вѣрно, споредъ врѣмѧто.

Т. Теодоровъ (о): Днесъ хората правятъ свободна търговията.

Н. Георгиевъ (з): Тѣкмо споредъ врѣмѧто управяваме, г. Теодоровъ. Вие виждате, че самите закони сѫ нагодени споредъ врѣмѧто и споредъ нуждите. Защо създахоме Консорциума въ 1920 г.? Защо се създава нова коруција отъ всичко алчно, което не се задоволява, както въ нормално врѣмѧ, съ 10 или 20% печалба, а искаше 1.000%.

П. Паскалевъ (д): Никой никому не прѣчеше да продава хранитѣ си на вашите синдикати и паралелно, съ вашите синдикати да купуватъ и търговците.

Н. Георгиевъ (з): И тамъ ще дойдемъ, г. Паскалевъ. — Днесъ, когато настъпваме къмъ нормални времена — и самъ г. министъръ на Финансите каза, че отиваме къмъ нормални времена — и днесъ има градски общини, които ви казватъ: „Дайте ни жито, че бунтът е готовъ, че утре нѣма хлѣбъ“.

Т. Теодоровъ (о): То е, защото нѣма скопости, защото има единъ Консорциумъ, а не защото нѣма хлѣбъ.

Н. Георгиевъ (з): Консорциумът и синдикалите ли прѣчатъ на търговците да купуватъ храна и да я прѣдлагатъ на общините? Отговаряте ли на туй, имате ли добросъѣтностъ? Консорциумът и синдикатите ли прѣчатъ днесъ да иде нѣкой да купува храна и да я продава на градските общини?

Г. Василевъ (д): Вие сте причината, за да нѣма изненада — не Вие лично, а Консорциумът.

Н. Георгиевъ (з): Ще видимъ кой е причината. Г. Григоръ Василевъ ни казва: „Вие сте причината да стане тая работа“, и не се стѣснява да каже, че европейдитѣ дойдоха отъ другия свѣтъ да ни биятъ тукъ на нашия пазаръ въ Цариградъ и на друго място само съ ума си.

Г. Василевъ (д): Не е ли вѣрно?

Н. Георгиевъ (з): Вѣрно е. — Въ 1918 г., г. Григоръ Василевъ, когато бѣхте частъ отъ правителството, когато бѣхте въ Главната квартира, когато българскиятъ народъ викаше: „Миръ сключете съ противника!“ — вие съ вашето безумие докарахте България до туй положение.

Г. Василевъ (д): Защото пропуснахте пазара и цѣните спаднаха — туй е обяснението.

Н. Георгиевъ (з): Ако Консорциумът изнесе хранитѣ, и на днешните цѣни положението пакъ нѣма да се подобри. Другъ е вѣроятъ за бѫдащето. Азъ не съмъ на становището, че Консорциумът трѣбва да продължава. Днесъ, когато цѣните сѫ спаднали съ 40%, а не съ 60%, производителът пакъ не е загубилъ, ако гледаме стойността на хранитѣ.

П. Стояновъ (р): Туй е историческата заслуга на Консорциума.

Н. Георгиевъ (з): Г. министъръ ви каза, че съ вѣроятното къмъ нормалното трѣбва да намаляваме митата, и тогава ще трѣбва да се замислимъ дали Консорциумът трѣбва да сѫществува въ тази форма, или не. Но то е съвсѣмъ другъ вѣроятъ.

Д. Христовъ (о): Моля Ви се, Вие сте уменъ човѣкъ — . . .

Н. Георгиевъ (з): Тукъ всички сѫ умни.

Д. Христовъ (о): . . . каквите: нѣмаше държавна намѣса на тютюна — експлоатирани ли бѣха производителите? На пашкулитѣ нѣмаше държавна намѣса — изгубиха ли производителите? когато частните търговци имъ дадоха по-голѣми цѣни? Изгубиха ли производителите на кашкавала и на сиренето, като търговците взеха сиренето и кашкавала и го продадоха на високи цѣни? Не е ли вѣрно, че конкуренцията винаги се приспособява къмъ цѣната, която сѫществува въ даденъ моментъ? Каквите, Вие сте уменъ човѣкъ.

Н. Георгиевъ (з): Г. Христовъ! Споръ върху туй нѣма. Най-доброто, най-благословеното нѣщо е да бѫде човѣкъ депутатъ, но да бѫде въ опозиция, защото може да критикува, да исува, безъ да дѣржи смѣтка. — Вѣрно е, че производителите изгубиха тамъ, по тия, които управляватъ, трѣбва да дѣржатъ смѣтка и за интересите на консоматорите. Тѣ казватъ: изгубиха производителите, като не го изнесоха и го продадоха на по-ниска цѣна. — Вѣрно е, но това стана за смѣтка на консоматора.

Д. Христовъ (о): Напротивъ.

Н. Георгиевъ (з): Я си отговорете на този вѣроятъ: ако бѣхме изнесли всичкото сирене, вие по-добре ли щѣхте да бѫдете?

Д. Христовъ (о): Г. Георгиевъ! Още единъ вѣроятъ: ако изненада се засили по начинъ, каквъто Вие казвате, и съ туй вѣроятъ се вдигне съ 90%, както бѣше прѣдвидено година и половина, читамъ Ви, консоматорът ще спечели ли, или нѣма да спечели? Ако изнесемъ и подобримъ тая валута, ще се спечели ли консоматорът?

Н. Георгиевъ (з): Ще спечели.

Д. Христовъ (о): Ако ще спечели консоматорът и ако свободата на търговията води къмъ засилване на експорта — а Вие сте на това мнѣніе — понеже сте уменъ човѣкъ, каквите . . .

Н. Георгиевъ (з): Г. Христовъ! Вие не си ли отговаряте, че не само економическото положение е причина да се намали валутата, но че има и много други влияния за спадането или качването на валутата? Безспорно, производството, изненада има голѣмо значение, но само това ли е причината за подигането или спадането на валутата?

А. Буровъ (о): Една отъ най-важните е.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Не е една отъ най-важните. Азъ ви казвамъ, че ако бѫде разрѣшенъ съвѣршено свободенъ изненада, вие пакъ нѣма да повишите цѣната на нашия левъ, защото има маса други причини, които влияятъ на това нѣщо. И вие ще видите, че и не намаляваме изненада мита, за нѣкое прѣдмети даже ги прѣмахнахме, но отъ това не слѣдва, че курсътъ на нашия левъ ще бѫде подобренъ . . .

А. Буровъ (о): Казахъ: не е единствената, а една отъ най-важните причини.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Има държавни дългове, има Комисия за репарациите, има платежни въ чужбина и т. н.

Д. Христовъ (о): Г. министре! Извинете, че Ви прѣкъсвамъ. Вие правите вѣзражение на г. Бурова, че има Комисия за репарациите. Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще изкажа една екстравагантна мисълъ: тѣй както караме ини работата, бѫдете увѣрени, тая комисия не може да не бѫде отъ благотворно влияние. Г. министре! Ако Вие ще имате свобода на вноса и износа, нѣма ли да се поправи валутата, както бѣше прѣдвидено войната? Но азъ ви заявявамъ по единъ категориченъ начинъ, че съ 50% ще се поправи по силата на факта, че вие ще тръгнете по единъ цѣлостъобразни и разумни пѣтица.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Този споръ не е вчера-шнът; той сѫществува отъ 300 години — откакъ се борятъ икономическите принципи въ свѣта за свободенъ внос и изненада, за протекционизъмъ, за свободна търговия и т. н. Тия спорове, които сѫществува въ икономическата, въ стопанска наука и днесъ още не сѫ разрѣшили окончателно вѣроятъ за благосъстоянието на една страна. И вие утре, когато ще разгледваме тукъ вѣроятъ за пропрекционизма, за митата и т. н. ще се натъкнемъ на другия вѣроятъ и ще искате да вѣдете пропрекционизма, за да можемъ да запазимъ извѣстни индустрии да се развиатъ тѣ, да можемъ да имаме изненада, да бѫдемъ независими отъ вѣнчния пазаръ и т. н. Вие тогава ще изпаднете въ друго противорѣчие, защото, ако сте послѣдователни привѣрженци на свободата на вноса и износа, Вие, безспорно, ще трѣбва да бѫдете противъ всѣкакви мита, които се мѫчатъ да претеглятъ индустрията.

Нѣкой отъ народните прѣдставители: Това сѫ ваши стари заблуждения за етатизма.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Етатизма е една форма къмъ развитието, къмъ усъвршенстване на държавния авторитетъ. А въ състоянието ли е днешната държава да етатизира извѣстни отрасли — това е вѣроятъ на практиче-ско разрѣшение на работитѣ.

Д. Христовъ (о): Г. министре! Цитирайте една страна вътре Европа, която да е подложена на този режимъ, и азъ ще мълчиша.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: (Звъни) Г. Христовъ! Нѣмате думата.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Зависи отъ развитието на една държава, отъ нейното икономическо положение.

Н. Георгиевъ (з): Сега друго, г. г. народни прѣставители — по въпроса за Консорциума.

По въпроса за Консорциума, за търговията вътре България вътре нормално врѣме, азъ лично съмъ на съвсѣмъ друго гледище. Казвамъ съмъ го. Но днесъ и вчера, какъ бѣше, животът наложи да бѫде туй положение. Може производителът да има загуби, съгласенъ съмъ, ама това е една вътрѣшна икономическа война, която води загуби.

И. Гетовъ (з): Албаницитъ, когато го взеха, нѣмаше ли загуби?

Н. Георгиевъ (з): Какъ може да се разсѫждава туй? Допущамъ, че има загуби, защото, когато се води вътрѣшна война съ спекулантите, естествено е, ще има загуби. Но когато ние всичца съ общи усилия речемъ да прѣѣдваме корупцията и въобще туй, което е гнило, и се стремимъ да вървимъ къмъ нормалното, тогава всички тѣзи спорове ще бѫдатъ прѣмахнати, защото нѣма да има условия за тѣхъ да сѫществуватъ. И г. министъръ се надѣва, че колкото вървимъ къмъ по-нормалното, ще се разрѣши по-голѣма свобода на търговията, ще се намалятъ митата и всичко.

Д. Христовъ (о): Извинете, послѣдна бѣлѣшка. Даже по законодателът редъ не трѣбва да се взематъ тѣзи мѣроприятия, а трѣбва да станатъ по административът редъ. И послѣднъ въпросъ. Не можете да паредите такси при сегашната голѣма флутоація, защото ще парализирате работите. Това го говоря въ ваша полза — въ полза на земедѣлското население.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Тогава значи да отворимъ вратата на произвола.

Н. Георгиевъ (з): Г. г. народни прѣставители! Сега по въпроса за тарифата. Ние земедѣлската организация, днешното правителство, по принципъ сме противъ косвенните данъци.

Т. Цековъ (к): Ама че го казахте! Това е голѣма лъжа. Петь пъти ги увеличихте.

Н. Георгиевъ (з): Вземете устава на съюза.

Т. Цековъ (к): Уставътъ е едно, дѣлата сѫ друго. 1.200.000.000 л. косвени данъци отъ миналата година.

Н. Георгиевъ (з): Не искамъ да отговоря на този въпросъ затуй, защото изглежда, че имамъ работа съ човѣкъ, който не може да разбере, защото не съмъ азъ или той, или Иванъ или Драганъ, които дирижираме живота, обществото, а събитията туй се развиватъ, че който протестира, ще го прѣглази като подъ водениченъ камъкъ, като се изпрѣчи на пътя имъ. Ами въ Русия по своя път ли вървѣха най-напрѣдъ? Виждате, че се врѣщатъ. Това, което е идеалното, ако не го облечешъ въ форма на възможното и приложимото, ще си остане само вѣченъ идеалъ, за който само може да се мечтае, но не да го туримъ на сцената. Ние по принципъ сме противъ косвенните данъци, но когато днесъ се намираме при туй икономическо положение въ страната, че, при тѣзи тежки прѣти и косвени данъци, пакъ не можемъ да свържемъ двета края, туй се явяватъ една необходимостъ, едно зло, бѣзъ което не може слѣдъ тази катастрофа, слѣдъ този договоръ, който имаме.

Безспорно грѣшка е, че много се закъсня съ намалението на тѣзи мита. Азъ още зима съмъ, когато ги намалихме, казахъ, че понеже вървимъ къмъ нормалното, утѣщъ ще ни се наложи пакъ да намаляваме и затуй правихъ прѣдложение да се намалятъ повече, както и сега състои на сѫщото становище. Колкото сѫ прѣставени сега,

трѣба да се намалятъ най-малко съ 50—60%, за да не става причина слѣдъ мѣсецъ пакъ да ги намаляваме, защото вървимъ не къмъ война, а къмъ нормално врѣме. Г. Теодоровъ! Вие отдавѣ не одобрявате, а сега кимате и казвате: добре е. Имамъ прѣдъ мене свѣдения отъ Унгария за приходитъ отъ косвенните данъци прѣзъ 1920 г. и виждамъ тамъ хората колко добре сѫ погледнали и оврѣме на свойте косвени данъци, какви приходи сѫ получили отъ вносните мита и какви отъ износните. Въобще тамъ сѫ възприели протекционната митнишка система. Тамъ всичко е имало приходи прѣзъ 1920 г. 638.055.857 крони. Отъ тѣхъ има отъ износните мита 3.318.558 крони, а отъ вносните — 654.637.252 крони.

Д. Христовъ (о): Това трѣба да направимъ и ние.

Н. Георгиевъ (з): Затуй ние ще трѣба сега — както г. министъръ ви каза, че не е окончателно — въ комисията съ общи усилия да направимъ всички съкращения, които се прѣдвиджа, че трѣба да станатъ, за да не стане утѣщъ пакъ нужда наполовина да ги намаляваме. Защото азъ съмъ разбралъ и на туй разбиране ще си остана, че въ тахива моменти, които прѣживѣхме слѣдъ войната, дѣржавата не само че нѣкои артикули ще трѣба да ги даде на костуемата пѣни, може да се рѣши даже на загуба да ги даде, въ смысла, че да махне всѣкакво мито и да отиде даже по-нататъкъ, да даде известна субсидия за износа имъ, само и само да запази пазара на тѣзи произведения за по-нататъшното имъ изнасяне; защото най-лъшо нѣщо е да се загуби пазарътъ на нѣкои произведения.

П. Стояновъ (р): А ние го изгубихме!

Н. Георгиевъ (з): Още не сме го изгубили. Недѣлите се плаши толкова. Дяволътъ не е толкова черенъ, колкото си го прѣставляваме.

П. Стояновъ (р): Недѣлите мисли, че ние си го прѣставляваме черъ.

Н. Георгиевъ (з): Пазарътъ не е загубенъ. Ние сме загубили временно стойността на продукти и, ако има да съжаляваме, ще съжаляваме, че сме загубили отъ цѣнността имъ, обаче пазарътъ не е още окончателно загубенъ. Можемъ да съмѣтаме, споредъ моите разбиранія, че ако сме изгубили частъ отъ пазара, то е тютоневиятъ пазаръ.

П. Стояновъ (р): Ние много добре разбираме, само защо говорите туй?

Н. Георгиевъ (з): И азъ дѣржахъ миналата година, че трѣба да стане едно голѣмо намаление. Азъ гледамъ на туй изработената тарифа — каза ви и г. министъръ това — като изработена отъ чиковническата маса, безъ да се знае какъ ще се прилага. И г. министъръ, когато ни чете своето изложение, каза, че тази година и въобще въ 1920 г. производството се е почти приближило къмъ нормалното. Азъ моля да се отблѣжи едно, че въ тѣзи граници, въ които останахме ние, можемъ само да мечтаемъ, но едва-ли слѣдъ 10—20 години може да достигнемъ туй, което въ нормално врѣме сме имали, затуй. защото ние изгубихме най-голѣмата житница на България — Добруджа.

Д. Христовъ (о): 20% срѣдно отъ 50—60 хиляди вагона.

Н. Георгиевъ (з): Ако гледаме само статистиката какво ни казва, безъ огледъ на дѣйствителността, туй ще си прѣставляваме работата, обаче не е туй. Но все пакъ ние днесъ въ производството вървимъ напрѣдъ. Ако погледнемъ пропорционално какво ни е било производството въ нормално врѣме, какво е било въ 1920 г. и какво показва да бѫде въ 1921 г., ние сме съ производството наравно съ нормално врѣме.

Г. г. народни прѣставители! Когато законопроектътъ отиде въ комисията, трѣба да се замислимъ, защото виждаме тукъ пакъ запрѣщения на известни прѣдмети за износъ. Всичко туй, което видимъ, че нѣма да бѫде въ прѣда на стопанството, ако се изнесе, трѣба да позволямъ да бѫде изнесенъ. Имаме старъ добитъкъ, който бѣзспорно стои тукъ, казва съмъ и другъ пътъ: недѣлите

взема за мѣрило само София, че посѫднѣль зарзватътъ, че посѫднѣло месото; идете въ провинцията и ще видите, че каквато бѣше цѣната на добитъка и месото прѣди два мѣсяци, днес е 50% по-евтина. Опастностъ за гладъ въ България нѣма. Опастностъ отъ скъпотия сѫщо нѣма. Скъпотия въ София има, но $\frac{3}{4}$ отъ нея изкуствено се създава. Завчера ходихъ по една работа въ Горна-Орѣховица, тамъ ангросисти-търговци купуватъ черешитъ по 1:50 л., а тукъ ги продаватъ по 8—10 л. Вземете начина на облѣклото и обувкитъ въ София. Ако вземете облѣклото на най-богатитъ въ София ще видите, че обратно то е най-скромно. И ако всички можехме да прѣѣднимъ положението по този начинъ и да си кажемъ, че вмѣсто да създаваме закони, ще трѣба да носимъ облѣкло и обуща отъ наши произведения, макаръ и по-груби, отколкото да харесваме и да внасяме чуждото, животът ни нѣма да посѫднява. И азъ още не съмъ изгубилъ надеждата, че ние ще се опомнимъ, вслѣдствие голѣмитъ тежести и ще тръгнемъ въ нормалния путь.

Азъ ви моля, г. г. народни прѣдставители, моля сѫщо и г. министра, да приемемъ законопроекта, да отиде въ комисията, и не губи надеждата, че тамъ той ще се съгласи най-малко съ 50% отъ тия намаления, които сѫмъ посочени, да ги направимъ; защото ако направимъ по-малко намаления нѣма да минатъ два мѣсяци, ние ще бѫдемъ принудени да правимъ напано. Злото не е, че ще намаляваме, а че пристигаме всѣкога 24 часа по-късно.

Като съвршвамъ, моля всички г. г. народни прѣдставители, да приемемъ законопроекта по принципъ и въ комисията съ общи усилия да направимъ всичко, което е възможно за подобреене на стопанския и икономическиятъ животъ въ страната. (Рѣкоплѣкане отъ земедѣлците)

Прѣдседателствуващъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Петко Стояновъ.

П. Стояновъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Спорѣдъ моето разбиране съ изложението на г. министра на финансите ние днес започваме истинската си работа въ тая извѣредна сесия. Това е сѫщността на работата, съ която ние трѣбаше да бѫдемъ сеизирани отъ самото начало. И като разбирамъ така, азъ намирамъ подтвѣржение на моята мисълъ и разбиране отъ самата постъпка на г. министра на финансите, да открие днешното засѣдание съ едно експоз. Макаръ и да нѣмамъ работи съ единъ бюджетъ, но по моето разбиране и както обективно се подтвѣрждава отъ фактътъ, ние имамъ работа съ една основна ревизия на нашата финансова и икономическа политика.

Изложението, което г. министъръ на финансите направи, бѣ съвршено обстойно, макаръ и много кратко, защото то засегна почти всички отрасли на икономическата и финансова политика на българската държава. Като оставамъ настрана онова, което стана вчера въ засѣдането, което освѣтили външната и вътрѣшната политика, доколкото размѣритъ на интерпелацията и разговоритъ по нея позволяваха, ние сме дѣйствително въ едно пълно освѣтление на онова, което прѣдприема и мисли да прѣдприема правителството. И естествено е да си отговоримъ така и тъй да тълкуваме нѣщата въ настоящия моментъ, защото законопроектътъ, съ който ние сме сеизирани въ случаи, е твърдѣ малъкъ и твърдѣ краѣкъ откъмъ изложението, но краснорѣчивъ откъмъ цифри и главно е важенъ по повода, по който той се внася, за да ни даде обяснението на всичко това, което сѫществува и онова, съ което ние специално трѣба да се занимаемъ въ тази сесия. Изложението на г. министра на финансите е едно изложение, което — нека не ми се вързва това въ кусуръ — прави му честь заради това, защото то показва, че г. министъръ на финансите въ своето трудолюбие и проникване въ фактътъ, въ дѣйствителността и обратните резултати, до които политиката на правителството отъ двѣ години насамъ довежда, си дава добѣръ отчетъ и днес излиза съ едно истинско реално изложение на нѣщата и съ едно желание да намѣри подкрепа у народното прѣдставителство, за поправка на онова, което досега е правено. Но, като правя тази концепция, азъ отъ друга страна трѣба да изтѣкна голѣмото противорѣчие, въ което изпадатъ г. министъръ на търговията съ г. министъръ на търговията, който е единъ импулсивенъ човѣкъ и който въ своята ориентации по икономическите и стопански въпроси по-скоро се рѣководи отъ общи раз-

бирания, въ които е ориентиранъ дотолкова, доколкото въ общо може да се ориентира човѣкъ така бѣрзо, дойде да направи въ една реалка тукъ едно изявление, което по своя смисълъ и място е въ основио противорѣчие съ разбиранията на г. министъръ на финансите, и попеже г. министъръ на финансите внася проектъ и прави своето прѣдложение отъ името на правителството, отъ името на групата, която управлява днесъ България, очевидно, г. министъръ на търговията изпада въ противорѣчие съ себе си. Каузамъ, би било много хубаво, ако такива противорѣчия не бѣха се случвали и не бѣха ставали. Противорѣчието, което се констатира, се заключава въ слѣдующето: г. министъръ на търговията съ една голѣма смѣлостъ, заявява тукъ, че по никакъвъ начинъ не може да си обясни падането курса на нашия левъ съ стопански причини, които съставляватъ сѫщността на финансова политика, водена отъ правителството отъ двѣ години насамъ, съ която стопанска политика г. министъръ на финансите днес започва голѣма ликвидация. Той казва: „И да намалите съвсѣмъ и да внасяме още нови намаления на митата, повишаване курса на нашия левъ нѣма да настѫпи, защото има други голѣми причини“, които той не каза. Ако това е вѣрно, то значи, че ние се занимаваме съ недостойни работи, затуй, защото това, което прави г. министъръ на финансите и съ което ангажира настъпъ да се занимаваме, съ намаление на митата, и въобще да се дава отчетъ въвъху финансата политика на България, е съвршено безплодна работа: тя нѣма да доведе до повишаване курса на лева и всички мѣроприятия, които ще се прѣдприематъ отъ него по-нататъкъ по инициативата на правителството или болшинството, не могатъ да донесатъ повишаване на българския левъ, поне съ единъ пунктъ, тѣ нѣматъ никаква цѣна и не трѣба да се прѣдприематъ; то е само загуба на пътни и дневни на пародните прѣдставители, губене на врѣме, хабене на нерви да стоятъ тукъ да се занимаватъ. Г. министъръ на търговията е въ голѣмо задолжение; той би трѣбвало да не дезавуира правителството, на което той е членъ и да не изпада въ основни противорѣчия съ г. министъръ на финансите, който така чистосърдечно изложи своята и на болшинството основни разбирания по икономическите и финансови моменти, въ които се памира днесъ държавата.

Прочее, коя е сѫщността на това, което г. министъръ на финансите иска да се разбере отъ народното прѣдставителство и отъ Парламента и да му се даде покрѣпа; та съ първия още проектъ да влѣзе въ дѣйствителния животъ, да бѫде законъ. Г. министъръ на финансите просто и ясно каза, че системата, която ние приемахме съ вносно-износните мита и съ интервенцията отъ страна на държавата въ нашата икономическа животъ, е система, която съ своята резултати доведе до тѣкъмъ обратното на това, което се очакваше. Или обратното, ако въ момента, когато се прѣдприемаше, това имаше своя смисълъ, днесъ нѣма, защото води къмъ нѣщо отрицателно и слѣдователно трѣба да се пристъпии къмъ неговата ликвидация. Слѣдователно, г. министъръ на финансите прави едно съвршено искрено констатиране на нѣщата и счита за необходимо да призове българската държава къмъ съкращение на вмѣшателството си въ стопанския животъ, да даде възможностъ на нормалното въ живота да се проявятъ отъ една страна и на естественѣ проводници на нормалното изново да се мобилизира и да дадатъ помощта си на народния помищъ и на здравяването финансите на страната. Това е съвршено правилино, защото, какъ може да се обясни трикратното сеизиране на народните прѣдставители въ продължение на три мѣсяца съ намаление на износните мита? Това не значи нищо друго, освѣнъ че дамъчниятъ режимъ, който се сложи въвъху българското производство съ системата на износните мита е пепоносимъ. Днесъ, макаръ и намаленъ, слѣдъ третото намаление, той е сѫщо така тежъкъ и трѣба отново да се намали, т. е. това показва, че българскиятъ производителъ е чрезмѣрно обрѣмененъ съ данъци съ системата на износните мита; слѣдователно брѣмето трѣба да се намали, първо, за да може да произвежда и, второ, да може да консомира, да може да купи съ своята налични срѣдства нѣщо, което му е нужно. Тѣкъмъ за това, защото този фактъ е на лице, г. министъръ на финансите не е правъ, когато казва въ своето изложение, че ако се оправдаватъ надеждите му, ние ще можемъ да платимъ обезщетението, което ни се налага отъ Нѣйския договоръ за миръ. Не може да се тегли

такова заключение и не може да се дава такова обещание, запод той тръбва самъ да признае и ние всички го констатираме, че това данъчно бръме е невъзможно вече и че то спира стопанския животъ на държавата. Не може да говорите за активъ, който ще имаме при Репарационната комисия. Напротивъ, ние сме при дефицитъ и тръбва той да ви даде възможност да се основава на видятъ, че податните сили на българския производител и гражданинъ сѫ изчерпани. Въ три мѣсяца ние сме сеизирани три пъти и ще продължимъ да бѫдемъ сеизирани. И по-пак вие сами го предвиждате, защо г. министърът на финансите и правителството не сеизиратъ Народното събрание съ единъ другъ модусъ, съ единъ начинъ правенъ, за разрешение на този въпросъ? Съ тъзи сеизирания все по-късно ние не дохождаме съ 24 часа, а съ 240 часа за къснѣніе. И защото закъснѣваме, губимъ въ цѣната на собствения си трудъ; народното стопанство губи не само отъ онова, което може да реализира, но и отъ онова, което съставлява неговиятъ основенъ капиталъ. Щомъ е така, тогава намѣрете другъ правенъ модусъ и дайте възможност вие правителството, които стояте начело на управлението, слѣдътъ флутоациите на нашия и международния пазаръ, да ги предвидите своевръзменно, като поемате отговорността, и винаги да умѣтъте да се борите съ тия флутоации, а не да идвate мълчаливо да признавате, че не губите и че сѫ предотвратени тъзи флутоации. Ако вие намерите сигурира възможност за памаление на митата, прѣстанете тогава да ги патоварвате и лайтъ други привилегии. Въ увода на закона за митническия имате извѣстни привилегии, дайте да ги разширимъ, но ще видите, че и толкова не ще зарегистрирате и ще тръбва да признаете, че е тръбвало да дѣйствувате друго-яче.

Но мисълъта на г. министър на финансите и на новия законопроектъ е много по-голяма — той иска ликвидация съ ограниченията въобще. Не е въпросъ само за митата, че ще бѫдатъ намалени. Той иска ликвидация съ този квазиетатизъмъ или съ онова вмѣшательство, което се ръководѣше отъ връзенното настроение и пъмаше нищо общо съ истинските факти и интересите на стопанския животъ въ страната. Той иска да тури граница на тази памѣса, която съществуваше, и отъ една страна съ повишението на износните мита, а отъ друга страна съ ограничение на посрѣдниците въ манипулирането съ народните продукти ще може да реализира по-голями доходи за народното стопанство и за производителя и отъ друга страна за бѫдещето на народното стопанство и за съкровището. Вие съ винаги разбирали и мисли и значението, което давате къмъ него, очевидно отивате къмъ ликвидация. Но това не мога да памѣря нищо, освѣтъ да кажа, че въ това отношение вие сте дължни не само да отивате съмѣло въ тази посока, колкото е възможно по-нататъкъ, но свое-връзменно, когато започне ликвидацията, тя да започне съ една система отъ друга страна. Защото това, което ви каза г. Христовъ, ако на единъ суръвътъ артикулъ туриятъ износното място и въ прѣработено състояние турите 2—2 $\frac{1}{2}$ пъти по-голямо място, вие ще спирате обработените продукти да излизатъ, а пропускате суръвътъ материали, т. е. посълвате и обрѣмнявате продуктите, които плащатъ у насъ националния трудъ, а пропускате суръвътъ материали. Слѣдователно двѣтъ печалби, които можемъ да вземемъ, вие свеждате къмъ една. Въ това има една несъобразителност, едно бързо бюрократическо поставяне на цифри и слѣдователно има единъ дефектъ, който говори противъ цѣлата система. Азъ апелирамъ въ това отношение къмъ добросъвѣтността на г. министър да наложи на съвнътъ чиновници една правила ориентация и събиране на материали, които да отговарятъ на дѣйствителността и економическите интереси на България.

Отъ друга страна, да излѣземъ вънъ на международното търгище съ по-склонни продукти, ние вече обективно не можемъ да направимъ заради туй, защото, ако това бѫде политика на износните мита до вчера, днесъ тя е вече невъзможна. Ако не можахме да го разберемъ досега отъ живота, международниятъ пазаръ ни дава да разберемъ, че пазарътъ отива къмъ постепенно изпълване съ суръвътъ материали. Свѣтътъ се успокоява. Дѣйствително, онѣзи, които сѫ повече версирани въ това, може да виждатъ още много черни точки, че съществуватъ и ще съществуватъ, но тѣ сѫ по-малко и въ количествено и въ качествено отношение, отколкото бѫха вчера и онзи денъ. И слѣдователно, едно приспособление къмъ онова,

което е по-трайно, не казвамъ по-нормално, което запазва значението си за повече връме и което разпространява своята мощь въ повече пространство и население, и онова, което захваща да играе рѣшителна роля, то опредѣля настоящия моментъ. Тъкмо въ това отношение съ досегалината система на високи износни мита — понеже смѣтаме, че липсватъ тия продукти вънъ, а ние ги имаме или резултатътъ на нашия трудъ като износъ ще плати не само стойността, транспорта и печалбите, ами и данъците, които българската държава ни заставя по косвѣнъ начинъ да платимъ — този периодъ се свърши, защото и най-близките пазари — тукъ азъ не съмъ съгласенъ съ г. Недѣлчо Георгиевъ, защото едно говорѣше въ първата половина на рѣчта си, а въ втората друго — който, признава, че не сме изгубили пазарите — изгубили сме ги. Изгубването на пазара се заключава въ това, че връменно цѣните не сѫ благоприятни за единъ артикулъ, който ние въ доста количество произвеждаме, изгубването на пазара, когато се ограничава възможността за пласментъ и по-нататъкъ, когато изчезва или се памалява, а това сѫ източните пазари по отношение на нашите земедѣлски продукти, които сѫ най-много за износъ. И усилията на г. Караджова и на други господи — не искамъ да споменувамъ имената на другите — — които отидаха въ Цариградъ, не доведоха до нищо друго, освѣтъ до една сдѣлка отъ 1.000—1.500 вагона храни по 75 сантима килограмътъ, когато сѫщиятъ Караджовъ имаше една реална оферта за 1:25, 1:32, 1:34, 1:36. И сега цариградскиятъ пазаръ е складъ, напълненъ съ американски браши, които съ рисъкъ на загуба нѣма да допускатъ нашите артикули да бѫдатъ пласирани за 1—2—3 сезона. Даже ако тази възможност за пласментъ слѣдъ 2—3 сезона се би явила, ония връзки, които сѫществуваха между тамошния и нашия пазаръ, сѫ изчезнали, компрометирани. И когато изчезва най-голямиятъ залогъ за пласирането на нашите произведения, какъ тогава ще говоримъ, че . . .

Министър д-ръ Р. Даскаловъ: Още 900 вагона храни сѫ продадени.

П. Стояновъ (р): Тѣ сѫ по-долу даже отъ 75 сантима, а вие много добре знаете, че на г. Караджова най-реални цѣни се предлагаха отъ италиянците и маджарите — предлагаха му повече отъ 1:30 франкъ.

Министър д-ръ Р. Даскаловъ: Ама пъмакхме изгледъ за нова добра реколта.

П. Стояновъ (р): Г. министре! Въ това отношение не сѫе прави. Вие тръбваше да гледате на тия ивѣща пошироко, защото тогава авансътъ и кредитътъ на българското общество, което вие управлявате днесъ, щѣти да бѫде по-голямъ. Ние не говоримъ тукъ отъ партизанщина — ръководени отъ партизански страсти. Когато показваме вашите грѣшки, не го правимъ, за да бѫдете съмѣни или да памалимъ вашия кредитъ, напротивъ, тия кредитъ ще бѫде повишътъ, когато признаете грѣшката си. Криза има въ Консорциума: Вие я знаете много добре и всички сѫ я констатирали. Тя не е само въ лицата, а е въ системата. Можете ли да отречете, че липсата на пазаръ не е единъ отъ ония моменти, които сѫществува вънъ на пазарътъ на нашата страна. Двѣ реколти имаме — втората е цѣла — които не сѫ реализирани, третата е почти осигурена. Тя бие другите дѣятели може да игнорирате тоя фактъ?

Но вие казахте и мисля единъ господинъ въ прѣживането го каза, че не се предлагали храни. На това се обѣйтапе и г. Караджовъ. Не е право. Въприи се партизанщина. Това ви каза и г. Теодоровъ. Понеже хората пари пъмакхатъ — агенции сѫ плащатъ систематически на части — когато населението е лишено отъ пари, какъ ще продава храните, като не му се дава пари? То ще продаде по срѣщу наличностъ. Второ. Магазините, съ които разполагатъ агенции сѫ прѣпълнени и не може да се приематъ повече храни и ако се приематъ — мога да изброя стотици факти — на приятелите се дава, а на не- приятелите не се дава. А това означава да улесните едното, като му даденъ пари, а другото да поставишъ въ тѣсно положение. И тукъ се партизанствува. Ще отречете ли, че нѣма криза въ Консорциума, защото липсва ръководство? Не турихте ли опекунъ на г. директора на Консорциума?

Нѣкотъ отъ земледѣлцитѣ: Тамъ има управителенъ съвѣтъ, банкови чиновници — не е само г. Караджовъ.

П. Стояновъ (р): Не ви знамъ. Азъ знае, че тамъ има и съѣтници, но знае едно: че на управителя на Консорциума се тури опекунъ, което не може да отречете, и той опекунъ е именно сѫщински ръководителъ на Консорциума. И това не е ли сѫщото, което искахме при по-слѣднитѣ измѣнения на закона — да турите единъ житаръ специалистъ? Пакъ дойдохте до необходимостта отъ технически правила, които трѣбва да се иматъ върхънѣтъ на управлението на Консорциума.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Нуждата отъ технически познания никой не може да отрече.

П. Стояновъ (р): Когато хората ви казваха, че пѣматъ техника и да запазятъ хранитѣ, защото хранитѣ се развалиха и ще се развалиятъ, вие отхвърлихте този съвѣтъ, защото техниците били спекуланти. Турете ограничения, турете контролъ, но недѣлите туря чиновници съ грамадни заплати, които само увеличаватъ разходите на бюджета и които сѫ свели днесъ дѣйността на Консорциума до нула. Българското стопанство има дефицити, освѣтъ въ цѣната, но и въ прѣкитъ, непосрѣдствени операции съ агенции на Консорциума. Ще отречете ли, че тия разноски сѫ чрѣзвично голѣми и непоносими срѣчу загубитѣ, които се реализиратъ отъ Консорциума? Това не е ли трети моментъ за кризата въ Консорциума? Ами това че не разполагатъ съ квалифициранъ трудъ по съхранение на хранитѣ, не е ли четвърти моментъ за кризата въ Консорциума? Ами врѣзките съ свѣтовния пазаръ, които не съществуватъ за управлението на Консорциума и които доведоха до това положение тази крупина наша търговия? Ние тамъ, кждѣто лично сме сниквани, и тукъ отъ трибуната дадохме пълно съдѣствие, за да може да се извѣрши масова продажба безъ посрѣдство или съ възможно намаление на посрѣдници търговци, за да може производителъ да получи отъ международния пазаръ истинската цѣна, а не онова, което му опредѣлятъ вие съ закони и правила. Кждѣ сѫ тия врѣзки съ свѣтовния пазаръ? Ами тѣ не сѫществуватъ; тѣ не можаха да ги създадатъ. И това е едно — не искамъ да употребявамъ истинския терминъ — отъ шай-голѣмитѣ нещастия въ управлението на тоя Консорциумъ. И вие го търпите досега, продължавате да го търпите. И най-послѣ азъ мисля, че вие имате моментъ по-слѣднъ като показвашъ криза въ Консорциума, че новата буржоазия, която искате да създадете — индивидуалните членове на синдикатите, тѣ показаха много голѣма алчност и никаква готовност да послужатъ на българския срѣденъ, дребенъ производителъ, за да получи той стойността на свѣтъ произведения. Бордерата съ хвърчащи нумера, неправилното отчитане на пари — тѣ сѫ такива голѣми недостатъци на Консорциума, които отиватъ да убиятъ вѣрата у населението, да продължава да търпи етатизирането.

К. Томовъ (з): Такива работи не е имало, г. Стояновъ.

П. Стояновъ (р): Не е имало ли? Всѣкога, когато азъ съмъ говорилъ, ще ме прѣкъсне нѣкой и все ще отрече факта. Азъ пъкъ държа, че отъ тукъ говоря само факти. И помните, че по единъ такъвъ поводъ ми се предложи анкета и г. Даскаловъ настоя да я приема за сѣмѣтка на мандата си; азъ я приехъ, но досега никой не позволи да се назначатъ анкетъри, за да видимъ кой е правъ и кой е кривъ. И азъ ви твърдя, г. Томовъ, да отидемъ въ тѣзи агенции, които азъ ще ви покажа, и въ онни, които ви ще ми покажете и азъ Ви увѣрявамъ, че ще констатираме неправилно отчитане — може да не бѫде недоброѣтъ, но неправилно — несвоеврѣменно заплашава и хвърчащи бордера за излишъците и слѣдствие, че сѫ отиравени въ голѣми проценти. Азъ твърдя това и не само го твърдя, . . .

К. Томовъ (з): Не допускате ли грѣшици, г. Стояновъ?

П. Стояновъ (р): Азъ бихъ допускалъ грѣшици, ако не съмъ напълно увѣренъ въ недоброѣтъ.

К. Томовъ (з): То си с Ваши лично заключение.

П. Стояновъ (р): Азъ имамъ данни за това. Може ли, г. Томовъ, да манипулиратъ съ търговия на храни хора, които не знаятъ да се подписватъ, които сѫ неграмотни, които пѣматъ елементарна грамотностъ? Какъ могатъ да манипулиратъ? (Възраждания отъ земледѣлцитѣ) Азъ признавамъ, че има и хора приѣданни, които служатъ тамъ, но по-голѣмата част отъ индивидуалните членове сѫ спекуланти, съ подчертание отдолу; тѣ аспириратъ да заематъ мястото на нова буржоазия. Унищожава се една буржоазия, за да дойде друга, по-нахална, по-практическа и по-малко съ морали задръжи и чувство на отговорностъ къмъ обществото.

Т. Теодоровъ (о): И невѣжествена.

Л. Кандевъ (к): Дружбашка!

П. Стояновъ (р): Каквато се създава и въ Русия. (Смѣхъ върхъ земледѣлцитѣ) Тамъ се разрѣши свободната търговия съ хранитѣ и мислите, че спекулацията е невѣзможна? И тамъ има нова буржоазия.

С. Костурковъ (р): Това е вѣрно!

А. Атанасовъ (к): Вие бѣхте тамъ и знаете, на-ли?

П. Стояновъ (р): Г. г. народни приѣставители! Създаде се системата на голѣмитѣ износи мита и на етатизирането държавната продажба на хранитѣ, благодарение на онни специални условия, които настѫпиха въ народното стопанство слѣдъ 1918 г., въ началото на 1919 г. Тѣзи условия, които се създадоха тогава, бѣха отъ такова едно сътество, че тѣ не можаха да не вмѣнятъ въ обвязностъ на правителството, което и да бѣше то, да се справи съ голѣмата липса на вѫтрѣшния и външенъ пазаръ и да вземе мярки, па първо място, спрѣмо растящата скѫпотия. Тѣзи ограничения, които се създадоха тогава и специално да се тури граница на нова закупване на сурови произведения поради голѣмото имъ търсене на външина пазаръ, бѣха причината да се настѫбятъ държавата съ системата на голѣмитѣ износи мита и, отъ друга страна, съ посрѣдничеството на продажбата, на голѣмитѣ приѣставители на нация изпълнѣ. Е добре, тѣзи условия, които настѫпиха тогава, а именно високите разноски по производството, изчезването и по-скъпването на инвентара въ производството, рѣдките и скѫпите сурови произведения, скѫпите и мъжни транспортни условия и главно липсата на кредитъ, поради голѣмата изчерпаностъ на парични срѣдства отъ разходите на държавата дотогава, заставляваха очевидно да се наложи единъ видъ нова ориентация въ икономическата политика. Тая ориентация въ икономическата политика обаче имаше своето значение само въ врѣзка съ условията, които я създадоха. И понеже тѣзи условия веднага — а особено слѣдъ подпирането на мира — започнаха да се измѣняватъ, очевидно е, че задачата на правителството, което илюгира тази икономическа политика, бѣше да се даде точенъ отчетъ за новите поправки. Ето, въ отношение на това ние не видѣхме отъ страна на правителството нѣкоя си особена грижа и внимание, бързо и рѣшително да се приспособява къмъ новите условия. Ние видѣхме и напротивъ констатирахме сюда едно голѣмо увеличение отъ етатизма, приѣставителъ на който тукъ особено рѣдко се яви г. Райко Даскаловъ. Тоя етатизъмъ, който въ началото въ форма на едно посрѣдничество за изпълнѣ и съ ангажментъ по отношение на относителната липса на вѫтрѣшния пазаръ имаше своя резонъ, съ настѫпването на тия тройни условия, за които поменахъ по-рано, очевидно трѣбаше да вземе своя край. Етатизъмътъ може да бѫде оправданъ по нашите разбирания само въ единъ случай: тогава, когато той тури рѣка, и е длѣженъ да тури рѣка върху монополътъ. Етатизъмъ отъ любовъ къмъ етатизма, етатизъмъ, вмѣшателство въ стопански животъ отъ желание за нормировка на всѣка една цѣна сѫ абсолютно врѣдни вмѣшателства, които не довеждатъ къмъ нищо друго, освѣтъ къмъ създадането на вѫтрѣшния пазаръ на специални условия, подъ които всичко онова, което би се явило, може да трасе дотогава, докогато тия изкуствени прѣгради, създадени отъ етатизма, ще продължаватъ да съществуватъ.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Това не съмъ поддържалъ.

П. Стояновъ (р): Вие сте защитникъ на етатизма на всичка цѣна.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Не!

П. Стояновъ (р): Вие го казахте и отдавъ и даже дойдохте въ противорѣчие съ министра на финансите — съжалявамъ, че отсъствувахте, когато говорихъ на тая тема — и отрекохте това, съ което Министерскиятъ съвѣтъ ни сезира тукъ.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Съжалявамъ, че Вие не сте ме разбрали!

П. Стояновъ (р): Сериозно ли твърдите, че не съмъ Ви разбрали?

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Азъ отговорихъ на г. Христова, че той изпада въ едно противорѣчие съ това, което говори, а не че изказахъ едно лично мнѣнне.

П. Стояновъ (р): Ако сериозно твърдите, че не съмъ Ви разбрали, тогава не знаете какво да Ви отговоря.

Г. Марковъ (з): Вие сте слушали съ едното ухо.

П. Стояновъ (р): Азъ винаги слушамъ съ двѣтъ уши, особено по такива въпроси.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Азъ въразихъ на г. Христова.

П. Стояновъ (р): Азъ знаелъ, че Вие казахте малко заедници; тѣ сѫ данъци на увлѣченето Ви отъ етатизма.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Съжалявамъ, че така ме разбираете.

П. Стояновъ (р): Етатизъмъ има смисълъ само тогава, когато той тури рѣка върху монополъ. Но когато етатизъмъ създава едни изкуствени условия на вѫтрѣшния пазаръ, той подронва цѣлата основа на този стопански животъ и поставя всичката работа на нацията въ зависимост отъ най-нищожни промѣни, които биха настъпили и която би трѣбвало подъ натиска на външните условия да бѫдатъ направени концесии, и слѣдователно къмъ специални грамадни загуби, които въ послѣдствие могатъ да се явятъ. Режимъ на синдикатъ и кооперациите, на сърчавания отъ страна на правителството съ такава голъмъ страсть, въ единъ режимъ, който при нормални условия би далъ положителни резултати. Но при тия аномалии условия, които се създаватъ съ високите износни мита, съ запрѣзенията на вноса, съ липсата на всемиренъ пазаръ, на извѣстните артикули и всеобично обѣдняване отъ артикули, които имаме на нашия пазаръ, при невѣроимната склонност на инвентаря и невъзможността да се разполага съ кредитни срѣдства отъ обикновения производителъ, очевидно е, че ония режимъ отъ синдикатъ и коопераціи, който вие изкуствено свързвате съ държавата отъносително Консорциума, е единъ режимъ съвършено изкуственъ, който утрѣ ще рухне, защото той сѫществува при високите цѣни отъ една страна, при грамадните заплати на апгажирания персоналъ въ тия коопераціи и синдикатъ, и на трето място при невѣроимната неподготовленост на тия персоналъ да се справи съ най-малките затруднения, които биха се явили на пазара. Това е мобилизация на единъ неподготвенъ трудъ съ скъпи разносни и при едни условия на затворено стопанство вѫтрѣ въ страната, които ще рухнатъ утрѣ, когато вие ще започнете постепенно да намалявате митата, което обѣщавате и което сте дължали да направите, и ще го направите. Слѣдователно недѣлите отива, или ако починете да ликвидирате въ това отношение, започнете ликвидация и съ етатизма. И ако е вѣрно това, което узгавамъ, че отъ утрѣ или други дни ще ни сезира съ мѣроприятия, щото външната и вѫтрѣшната търговия съ царевицата да стане свободна, то азъ ви поздравлявамъ: вие сте въ ликвидация съ Консорциума, създавате, че криза сѫществува и че дѣйствително тя задължава онѣзи, които носятъ отговорността

по управлението, да пристигнатъ, разбира се, къмъ едно правило и своеобразно ликвидиране съ този режимъ. Ако това, което азъ узгавамъ, не е вѣрно, толкова по-добре. То трѣбва да се направи, и ако не се направи въ единъ артикулъ, трѣбва да се направи въ другъ. Но въ всички случаи това, което азъ узгавамъ и което издигамъ тукъ подъ всички резерви, разбира се азъ го памирямъ, че се намира въ строга логическа връзка съ основната мисълъ на законопроекта, който обсѫждаме, и съ мислите, които г. министърътъ на финансите е изложилъ и напечаталъ въ своето изложение.

Азъ мисля, че въ това отношение, когато г. министърътъ на финансите си дава таѣтъ правиленъ и обстоятелственъ отчетъ за създаденото положение, той пропуска да констатира, че има опущени, направени въ друга областъ, въ чисто специалната негова областъ, финансова областъ, защото досега ние не бѫхме сезирани съ едно обстоятелствено изложение и прокарано не инцидентно въ бюджета за $\frac{1}{12}$, едно обстоятелствено изложение въ единъ системенъ финансовъ планъ, финансова политика. Новите данъци, съ които ние бѫхме досега сезирани и съ които се сезирате, азъ ги схващамъ и мисля, че нѣма да бѫда далечъ отъ истината, че тѣ сѫ инициативни; тѣ не сѫ резултатъ на една нова система, а г. министърътъ зная много добре, както и неговиятъ предшественици трѣбвали да знаятъ, а може-би сѫ знаели, че слѣдътъ 1918 г. психологията на българския данъкоплатецъ е съвсѣмъ друга. Готовността да се плаща е готовностъ много по-голяма отъ всички други пъти. Г. Райко Даскаловъ отдавъ въ репликите каза: „Нѣма приятни данъци“. Вѣрно е, че нѣма приятни данъци, но има повече и по-малко неприятни. И г. министърътъ на финансите — както и всички управляющи покрай него — който има неблагодарната задача да екзекутира гражданитъ и да бѫде тѣмъ неприятенъ, има това изкуство въ рѣдътъ си да манипулира или своеобразно да създаде персоналъ, който да манипулира съ повече или съ по-малко неприятни данъци.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: (Звѣни) Моля, г. Стояновъ. — Г. г. народни прѣдставители! Частътъ е 8 и, съгласно правилника за вѫтрѣшния редъ, засѣданietо би трѣбвало да бѫде вдигнато.

Министъръ М. Турлаковъ: Моля да се продължи засѣданietо до съвръшватето на въпроса.

Прѣдседателствующъ Х. Маноловъ: Има прѣдложение отъ г. министра на финансите да се продължи засѣданietо докато се приключатъ разискванията по дебатирания законопроектъ. Който приема тъй направеното прѣдложение отъ г. министра на финансите, моля, да си вдигне рѣжката. Министърство, Събранието приема.

Засѣданietо се продължава.

Г. Стояновъ! Моля, продължавайте.

П. Стояновъ (р): Както задачата на лѣкаря не е много приятна, защото той трѣбва да дава лѣкарства, които никога не сѫ приятни, тѣй и работата на едно правителство въ областта на финансата политика е да избира по-малко неприятното отъ повече неприятното. И при една такава основа, която му дава психологията на данъкоплатеца и гражданина въ нашата страна да плаща, то имаше прѣдъ събира си всичката възможност да направи основни, органически промѣни въ нашата даличътъ режимъ и да създаде една система, която да му гарантира повече приходи, и нѣщо повече — което за мене въ случая е по-важно — съ такава една система, съ такова смѣло манипулиране въ тази областъ, съ авторитетъ и съ даници безспорни, да застане прѣдъ членовете на Репарационната комисия и да имъ какъ: „Платежните сили на българския данъкоплатецъ сѫ изчерпани; повече, ако можете да вземете, заповѣдайте, повече отъ това българското правителство не може да направи и, слѣдователно, да стоя на една здрава база, които не може да бѫде съкрушима, защото тия, които сѫ дошли да взематъ, тѣ знаятъ, че могатъ да взематъ само когато има какво да се вземе. Слѣдователно тѣ сѫ задължени — това азъ съмъ излагалъ и другъ пътъ, то е моето убѣждение — тѣ сѫ принудени, тѣ знаятъ това, че трѣбва да се конституиратъ въ това отношение като наши съдружници: да настърчаватъ производството, да го стабилизиратъ, да го направятъ по-доходно, да съкратятъ разносните въ

трудъ, да увеличават печалбите въ наличността и по този начинъ да осигурят за себе си излишъци въ здрава валута. Колкото и сме заинтересовани да издигнемъ стойността на нашия левъ, толкова сѫ заинтересовани и тѣ. Тая работа, при тая психология на българския данъкоплатецъ, българското правителство трѣбваше да я извѣрши своеуврѣменно. Защото това, което става днесъ съ законъ за имотното състояние — който по принципъ напълно възприемамъ — азъ съмъ тъмъ, че е единъ фактъ, който се явява твърдѣ късно. А по чисто финансови съображения, той нѣма да даде можеби и половината на онова, което би трѣбвало да се предполага, че ще постъпи въ фиска, въ касата на държавата. Отъ друга страна всички други промъни, които се правятъ, заематъ напр., за който въ послѣдствие ще приказвамъ, може да има значение само тогава, когато вие имате възможностъ да констатирате едно относително изобилие на капиталъ въ нашето тържище. Но когато — това вие прѣкрасно знаете — вслѣдствие несигурността, вслѣдствие инцидентността въ управлението, която го характеризира, не отъ сега, а отъ година и половина, отъ днѣ, тая капиталъ гледа да се укрие, да избѣга задъ граница, и ако не може да направи това, да издигне чуждъ флагъ тукъ, въ нашата страна, или ако и това не може да направи, то да търси нѣкой пласментъ, който днесъ ще стане, а утре ще се освободи, за да може отново да търси пласментъ и въ оборота да вземе повече печалба, та да може да посрѣдниче разноситъ си и да живѣе, а вие му прѣдлагате 6% и му давате една привилегия, като го освобождавате отъ данъци, . . .

Министъръ М. Турлаковъ: И премия 25%.

П. Стояновъ (р): . . . очевидно това е едно — извинете, г. министре — покушение съ негодни срѣдства. Азъ съмъ увѣренъ, че това може би ще има единъ резултатъ, който нѣма да се хареса никому, а може би и въвъмъ нѣма да е въ интересъ: банкнотната циркулация ще се увеличи по този начинъ. Нови хартии ще се явятъ на тържището — азъ отъ това се боя. Банкнотътъ, съ които се стремите да подобрите валутата и които мнозинствето, че се скъпрашаватъ въ обрѣщенето, отъ цифритъ, които давате, се вижда, че въ обрѣщенето ще се увеличаватъ чрѣзъ облигации. Ето защо, азъ мисля, че въ това отношение вие сте много правъ и сподѣлямъ вашия възгледъ — изказваш съмъ го и другъ пътъ тукъ, па и на други мѣста — че този, който си позволява да прави война, този, който си позволява лукса да харчи много и да обрѣменява съкровището съ дефицити, той трѣбва да плаща. Поколѣнието, което си позволява съществуващето на едно правителство, което може да го обрѣменява съ невѣроятни задължения, е длѣжно да понесе прѣди всичко на своите плѣнци тежеститъ на тоя луксъ, на тази разкошъ и на тая липса отъ гражданска доблѣсть, да се бори съ такова едно правителство. Но при грамадните задължения, които имаме, и това е много мѣжно да се удаде. Англичаните въ това отношение, при грамадните разноски за тая война, $\frac{1}{4}$ отъ разноситъ по-прихиха съ нови данъци, но направиха това своеуврѣменно. И ако правителството на либералитъ пропусна да създаде своеуврѣменно данъка върху печалбите, реализирани прѣзъ врѣме на войната, не увеличи обикновенитъ данъци, не пристъпи даже — както направи най-консервативната въ финансово отношение Франция — да въведе единъ данъкъ върху общия доходъ, който ние въведохме едва въ 1920 г., ако то направи тая пропускъ, то всички финансови министри слѣдъ него, включително и вие, направихте пропускъ, че отъ 1918 г. до сега не по-бѣзахте да използвате ония нови показатели на печалби, на възможностъ за плащане, които съществуваха на нашия пазаръ. А онова прогонване на капитала, чрѣзъ това неологично, безсистемно прилагане — и не толкова прилагане, колкото шумъ около прилагането — на чл. 4, лишъ държавата отъ маса обекти, които стоеха на пазара. Защото, ако имаше тукъ и ако се плащаха прѣзъ врѣме на войната 5 или по-малко — но въ всички случаи не много по-малко — милиарди, то това бѣха ефекти, които българскиятъ финансъ министъ трѣбваше своеуврѣменно, избѣгали отъ него, изъ рѣцѣтъ му, да можеше да ги хване както може. А сега стоимъ прѣдъ положението, че тѣ всички не съществуватъ, че сѫ изчерпани. И въ това отношение вашиятъ законъ за облагане имотното състояние е късно внесенъ.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Той се яви прѣди една година.

П. Стояновъ (р): Съвѣршено вѣрно, но той се яви въ проектъ, за да каже на всички: Г-да, хайде, колкото можете, отвѣтай си и пазете се! — И тѣ направиха това. Това направи вашето правителство. Даже Вие направихте това, г. Даскаловъ, когато управлявахте Министерството на финансите, защото Вие турите един екзортантъ данъци, съ просто невѣроятни размѣри, които бѣха нѣщо непонятно за никого тогава, въ ония моментъ, а само даваха съвѣтъ: които иматъ нѣкой левъ, да избѣгатъ задъ граница и тѣ избѣгаха.

И. Гетовъ (з): Въ Виена, напримѣръ, дѣто се отвори дори кафене „чл. 4“!

П. Стояновъ (р): Не само въ Виена, но и въ Милано, па има и на друго място и на трето място. Но тѣкмо това е най-печалното.

И. Гетовъ (з): И това сѫ българи!

П. Стояновъ (р): Чакайте! Капиталътъ нѣма пародностъ.

И. Гетовъ (з): Това е неморално!

П. Стояновъ (р): То може да бѫде неморално за всѣко, но то е нелогично и неполитично за правителството, което допуска това. Тамъ е всичката моя мисълъ, и вие не можете да отречете правотата й. Трѣбва да се лови онзи, който може да плати въ момента, когато е въ състояние да плати и когато е палице да плати. Защото какво значение може да има единъ такъвъ законопроектъ, освѣти единъ осигуряване на производството. Ние съ осигурени ли производства ще се занимаваме тукъ, или же съ факти, съ дѣйствителността?

Нѣкой отъ земедѣлиците: Ако имате пари и Вие ще избѣгате.

П. Стояновъ (р): Много благодаря за тая забѣлѣжка. Сериозно ли приказвашъ? По-добре е да не се обаждашъ. Ако мислите да бѫдешъ записанъ въ дневниците, отъ това нѣма да иматъ никакъвъ активъ.

Мисълътъ, която азъ поддържамъ и която мисля, че лежи въ основата на изложението, на разбирането на министъра на финансите, е тая сигурностъ и производство. Тази психология на българския данъкоплатци да плащатъ трѣбва да бѫде използвана. Държавата въ такъвъ случай прѣкрасно може да се яви като съдружникъ чрѣзъ данъците на тѣхното производство. Но дайте имъ необходимата възможностъ, дайте имъ необходимата сигурностъ да се лансиратъ тѣ въ търсенето на нови цѣности, въ нови комбинации на производството. Тая възможностъ ние не я констатираме, тя липсва. И не се скъпрашава, за да се създаде нѣщо друго, нѣщо полезно. Режимътъ на синдикатъ и кооперациите, за който казахъ, съ изкуственъ, защото работи съ голѣми разноски, съ голѣма неопитностъ и слѣдователно не може да се противопостави на онзи режимъ, въ който личните интереси има своето значение и дава най-бързо и пай-добре резултатътъ отъ събирането на производствените фактори. Монополътъ — тѣхъ държавата съ длѣжна да ги вземе даже и тогава, когато тѣ създаватъ дефицитъ за държавното съкровище; тя е длѣжна да ги вземе и ще ги взема. Но врѣменните монополи могатъ да бѫдатъ използвани само врѣменно, и когато изчезнатъ условията за такива монополи, ликвидицата трѣбва честно, почтено и своеуврѣменно да настѫпи, защото иначе това означава нови дефицити.

Г. министърътъ на финансите съмътъ, че тази година той работи съ срѣдствата на бюджета си и си приключва финансовата година безъ дефицити, и ако има дефицити, то тѣ се дължатъ на ликвидацията съ старите задължения, останали отъ войната. Но самъ, като реалистъ, той съзнава, че онзи периодъ за ликвидиране на бюджетното управление, което остава, дава всичките основания да се вѣрва, че и тукъ ще се яви единъ дефицитъ; той може да не бѫде много голѣмъ, казва той, но въ всѣки случай такъвъ дефицитъ сигурно ще настѫпи. То значи, г-да, макаръ и ние да сме въ периода на памалението на де-

фицититъ — въ рамките на всички единъ бюджетъ отдълно — че ние сме още въ епохата на хронически дефицити. Щомъ е така, щомъ ние сме въ епохата на хронически дефицити и щомъ като ние имаме да ликвидираме стъгравадни дефицити отъ по-ранните бюджетни упражнения, очевидно другото нѣщо, което тръбващо да характеризира финансата политика — съкращение на разносните — тръбващо да настани чистъ по-скоро. Нѣма нужда отъ напомняне отъ страна да се чака. Това е силата, това е авторитетът на една финансова власт — сама да оперира, сама да къса, сама да комбинира и да се яви предъ очи, които искатъ да опекунствуватъ, па да каже, че въ приходната страна ние ви създадохме модерна, пай-пова финансова система, заловихме най-изчезливи финансови обекти и отъ друга страна ви даваме възможност за най-голъбми финансови съкращения. Като сме въ епохата на дефицитите, нищо друго не може да помогне, освийте съкращенията, по съкращения пакъждъ нѣма. Азъ се надявамъ, че тъ ще последватъ. Да ли ще бѫде въ форма на ревизия на бюджета, или това ще бѫде въ форма на съкращения по другъ начинъ — въпросът за формата е съвършено другъ — но азъ съмъубъденъ, че това ще настани, защото тъкмо тогава тя възстановява дефицитъ, който г. министърът на финансите прѣдвижда, ще може да бѫде заличенъ. И тогава остава въпросът за ликвидацията съ задълженията, останали отъ старите бюджетни упражнения. Тамъ е въпросът за консолидация. И едно стабилизирано, уравновесено бюджетно стопанство, въ рамките на всички единъ бюджетъ, сега е една опора много по-лесна или най-малко една опора, които може да получи благоволението не само на вътрешния, а глязно и на външния пазаръ. Азъ, както по-рано, така и сега, стоя на мнението, че използването на вътрешния пазаръ на капитали значи покупение съ негодни сръбства. Външния пазаръ ще използватъ ли вие по този начинъ, съ който казватъ че ще ни сезиратъ въ скоро връме, въ формата на материали за железнини, които ще се строятъ и които сѫ построени, или въ формата на други реалитети — това е съвършено другъ въпросъ, за него ще говоримъ тогава, когато вие ще дадете конкретна форма на туй начало. Но въ всички случаи не подгответе ли вие икономически българската държава, за да може тя да произвежда и да има предъ себе си перспективи да работи винаги съ по-малки разносни въ производството и да не държи бюрократически организми на всевъзможни консорциуми, които паразитстватъ въ най-обикновената, най-отратителната смисъл на думата, не създадете ли вие въ финансово стопанство единъ редъ на пълно и реално уравновесяване, вие не можете да имате кредитъ нито на вътрешното, нито на външното тържище. А кредитът отъ външното тържище е той, който може и тръбва да бѫде използватъ; той е, който ще даде истинското облекчение на нашата страна. Къмъ това тръбва да се стремимъ. Въ това сѫ заинтересовани и господата отъ Репарационната комисия. Конкретно, по въпроса за банкнотната операция, засещатъ отъ г. министъра на финансите, съжалявамъ, че не мога да го засечна и азъ, затъ, защото връмтето ми се свърши съвършено. Азъ ще кажа малко нѣщо и за самия законопроектъ. Самиятъ законопроектъ за измѣнение и допълнение тарифата има въ себе си нѣкакъ положителни страни, които ние привѣствуемъ. И заявявамъ отъ името на радикал-демократическата група, че ние ще гласуваме за него съ онай уговорка: понеже вие отсега още прѣдвиждате, че това е недостатъчно, тръбва да помислите за единъ правиленъ модусъ, който да даде възможност да си изпълнимъ дълга съ измѣнението на нашия и външния пазаръ. Конкретно: министърът на финансите е дълженъ да не се ограничи само съ намалението, които той прави, защото отрицателните страни, които ще последватъ за бюджета и той самъ ги вижда, не могатъ да бѫдатъ отречени, и азъ искамъ да ги изтъкна. Намалението на митата очевидно означава намаление на доходите на съкровището. Поправката на този пасивъ, който по този начинъ би се явилъ, може да стане само за сметка на по-голъмъ количества артикули, които ще бѫдатъ изнесени. Но по-голъмъ количества артикули, които ще тръбва да бѫдатъ изнесени, ще се изнесатъ — какъ? Когато на онази организация, която е съществувала или която сега се създава съ синдикатите и кооперациите по единъ изкуственъ начинъ да се направи въ единъ много кратък периодъ отъ връме толкова евтино и толкова сръчно

манипулирането, щото тя да може да осигури пласирането на повече отъ тѣзи артикули, които ние имаме на днешното тържище. Защото, какво ще ми говорите вие менъ, че загубите, които имате отъ намалението на митата, ще ги балансиратъ съ повече износъ, когато вие не сте осигурили на тази службата по износа? Желѣзниците не работятъ; желѣзниците продължаватъ да функциониратъ по същия опзи първобитенъ начинъ, по който работиха въ 1918/1919 г. Тамъ не е направено абсолютно нищо и сигурността за желѣзнопътното движение е много по-малка, отколкото всички други пъти. Когато вие нѣмате този инструментъ, когато вие не сте взели абсолютно никакви мѣрки плаването по Дунава да бѫде нѣкакъ си уредено и да дадете възможност, щото онази, които биха дошли въ това отношение да посрѣдничатъ, да намѣрятъ една сигурност, да намѣрятъ прѣдъ себе си перспективи и възможност да се лансиратъ въ услуга на нашето производство, колко се може по-скоро и по-добре, тогава какъ може да се храни такава една надежда, че линиятъ, вслѣдствие намалението на митата, ще бѫдатъ поправени съ увеличението на износа? Увеличението износъ не означава усъвършенствуване на службата по транспорта, които ние нѣмаме. Тамъ имаме едно стопанство пълно съ дефекти отначало докрай. Липсватъ даже обикновени материали, а персоналътъ съ своята работоспособност е намаленъ до размѣри, които сѫ съвършено недостатъчни за тѣзи интереси, които си поставяте вие.

На второ място ние съмѣтаме, че би било по-добре, ако — както загатнахъ и по-рано въ комисията — г. министърът на финансите изисква отъ своите членовици малко по-серииозна работа. Тукъ е нужна тази маса отъ артикули да се тури въ връзка съ измѣненията, съ онова, които имахме досега; да се тури въ връзка между полу-обработенъ сирови материали и да се намиратъ въ една правила прогресия по отношение съ това, което сѫ тъ опредѣли за износните мита; защото вие не може да спъвате повече възможността на износъ на полуобработени или обработени произведения за сметка на сирови, противното значи, че вие покровителствувате чуждия трудъ, а турите въ едно стѣснено положение собствения националенъ трудъ.

Съ тѣзи бѣлѣжки азъ завършвамъ моето говорене по този поводъ. Считамъ, че правителството въ лицето на г. министър на финансите съ този законопроектъ, макаръ и много мѣничъкъ, започна ликвидацията на онази система на стопанството, която можеше да бѫде оправдана въ началото, па връмтето си съ съвокупността на онѣзи екстраординарни условия, които се бѣха стекли. Това е ликвидация, която се налага вслѣдствие на настъпването на трайниятъ отношения и тръбва да бѫде доведена до една строго обстоятелствена система. Ние тръбва да видиме правителството къмъ що ни води. Не вече инцидентно законодателствуване въ това отношение. Точка. Повече единодушно между членовете на кабинета по този поводъ и повече система и посъдъдователностъ въ законопроектътъ, съ които ние ще бѫдемъ сезирани.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣставителъ г. Никола Ковачевъ.

Обаждатъ се: Нѣма го.

Прѣседателствующъ Х. Маноловъ: Има думата народниятъ прѣставителъ г. Еню Марковски.

Е. Марковски (к): (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣставители! Когато на 30 декември 1920 г. се внесе първиятъ проектъ за измѣнение на закона за износната тарифа, българската комунистическа партия взе думата. Азъ тогава изразихъ напълно принципиално становище върху износната тарифа. На 5 мартъ 1921 г., когато станаха увеличенията на митата, сѫщо взехъ думата. И днесъ паднали се честъта да говоря върху този законопроектъ. Азъ ще бѫда кратъкъ, защото считамъ, че тѣзи подробности, въ които нѣкакъ отъ ораторите влизаха, за да се противопоставятъ на извѣстни измѣнения, които правителството прѣприема, могатъ да иматъ едно относително значение, ала азъ не видѣхъ едно принципиално становище отъ страна на прѣставителите на разните партии тукъ — да ги кажа буржоазии — защото именно прѣставляватъ тѣхните интереси. Тъ не дойдоха да разглеждатъ този законопроектъ отъ гледището и интересите на онѣзи маси,

които засърга законът, за измънение износните мита, а именно грамадната част от българското работно население, което работи във фабриките и работилниците, маломотните граѓански и селски маси. Когато става въпросът за наистина за измънението на единъ законъ за износните мита, ще тръбва да се разгледа той не само от гледището на фиска. Тръбва да се разгледа от гледището и интересите на тези маси, доколкото законът засърга тяхните интереси. Въ това отношение тръбва да забъръжи, че всички стоят на становището да им измънението на закона за износните мита запазва интересите на фиска, дали ще се получат загуби от съществуващата досега система за фиска и, следователно, какви възможни доходи могат да се добият.

Тръбва да забъръжи, че се казват големи думи въ мотивите на законопроекта. Законопроектът има за цел да се подобри нашето стопанско и икономическо положение. Следователно той претендира да допринесе нещо за изхода от настоящата икономическа и финансова криза както онзи редът от законопроекти, който приехте тукъ. Азъ намирамъ, че това е много държко заключение. Ония, които мислятъ съ подобни мъроприятия да разрешатъ големия въпросъ за изхода от икономическата и финансова криза въ нашата страна, си правятъ илюзия. Тъ не ще дойдат до тези резултати, които пръдполагатъ. Ще се постараю да се спра не само върху този законопроектъ, който е представенъ на нашето внимание, а така също върху законопроекта за 6% заемъ, законопроекта за облагане на имотното състояние, законопроектъ за отмянение на данъка върху тютюна, когато му дойде времето — редът мърки, съ които се цѣли изобщо да се уравновеси стопански и финансово страната, да се развиятъ производителните сили, да се приключватъ държавниятъ бюджетъ без дефицитъ и да се подобряла нашата валута. Търсениятъ отговоръ чрезъ тези законопроекти на колосалния въпросъ не ще намърти. Ние сме противъ всичките мита, защото възникнатъ и износните мита се стоварватъ върху продуктите. Въ края на крайцата съ плащането цѣната на тези продукти, се плаща включително и износното мято. То ще легне върху консоматора. Това значи тежестта да легне върху онния маси, които потръбяватъ тия продукти, обектъ на митничкото облагане. Защото, ако вие излизате отъ гледището на националния доходъ за къщния консоматоръ, на същото становище стоятъ и другите страни. Когато всяка страна уравновеси своя търговски балансъ отъ всяко онова, което ще бъде изнесено отъ нашата страна, ще бъде компенсирано съ вносното мято отъ продуктите, ще ще бъдатъ внесени отъ вънънъ място на нашата страна. Следователно, ако туриятъ износните мита и имате доходи за фиска, да не мислите, че другите държави съ които страната има размѣна, не ще държатъ сметка съ колко може да бъдатъ облагани тъхните консоматори. При сключването на търговски договори се държи взаимна сметка какви съ износните и вносните мита и какви изгоди може да има за всяка страна. За въпросът е сведенъ така: Вие ще търгувате съ капиталистически държави и у насъ има износно мято, но и у тяхъ има същото мято. Тъ също иматъ потръбност „да излѣзватъ“ отъ стопанската икономическа и финансова криза, както и вие. Следователно вие ще вљезете въ обмѣна съ тяхъ, за да дойдете до единъ международенъ балансъ съ същия взаименъ плосъ и минусъ. Следователно да облагоприложтува своя консоматоръ. И когато става въпросъ за износните мита, ние ще тръбва да разгледаме които съ пръдметъ, които се облагатъ съ износно мято, и второ, какъвът е нашиятъ търговски балансъ, и само тогава ние можемъ да направимъ едно правило прѣтегляне, за да видимъ дали нашата страна съ известни износни мита е облагоприложтувала своя консоматори. Ако ние водимъ една размѣна политика на съществуващите начала, каквато водятъ съсѣдните държави, ще получи ли българскиятъ работникъ и българскиятъ маломотенъ селянинъ и гражданинъ облаги — този е въпросът, който ние тръбва да разрѣшимъ. Когато пръвъ пътъ прѣзъ 1920 г. се внесе законопроектъ за измѣнение на нашата износна митническа тарифа казахъ, и днесъ го поддържамъ, че всички продукти отъ първа необходимост за консомация на грамадните маси работници, маломотни граждани и селяни каквито съ месото, кашкавалътъ, сиренето, вълната, въглицата, яйцата, маслото, свинската масъ и т. н. износа имъ ще слѣдва да бъде забраненъ. Изброенътъ въ таблиците пръдмети, които съ обектъ на износното мято и на които се дава възможност да бъдатъ изнесени, ще донесатъ остра криза, силно търсене и, следователно, коло-

сално поскъпване. Затова и при този законопроектъ нико сълѣда изрично да се повторимъ, че всички продукти отъ първа необходимост, които току-що ви изброихъ, които съ пръдметъ на износъ и, обектъ на износното мято, износът имъ ще тръбва да бъде забраненъ. Не намаление на тъхното мято, нито облагане съ високо мято, а тъхните износи абсолютно тръбва да бъде забраненъ. Ако разгледаме напия търговски балансъ, за да видимъ на какво артикули правимъ износъ, ще се убедимъ, че доходитъ отъ износното мято не ще донесатъ и това за фиска ви, каквото прѣдполагатъ. Вие желаете да постъпите 240 милиона лева, обаче не постъпиха; отъ тютюна 100 милиона — също не постъпиха; отъ житните произведения повече отъ 60 милиона — нищо не постъпихи. Нѣма да постъпятъ, защото вие докладвате да се изнасятъ това, което се консомира въ страната. Какво изнасяме ние? Вземете таблицата отъ „Стопанска България“ и ще видите кои съ пърата за търговския ни балансъ и какво изнасяме за странство. На първо място изнасяме жито произведения — овце и др.; на второ място изнасяме тютюнъ; на трето място идатъ сировитъ кожи; на четвърто място — яйца и птици; на пето място — дървенъ материалъ; на шесто място — дървени въглища. Ето, това изнасяме ние. И, следователно, въ една политика на облагане и получаване доходи отъ износните мита ще тръбва да се гледа да се облагатъ тия пръдмети съ износно мято. А вие какво виждате въ таблицата? Вие, наистина, забранявате износа на работния добитъкъ, обаче износът на месото не се забранява. Защо сега имате намаление на месото, на кашкавала, на сиренето, на свинската масъ, на растителните масла и на вълната? Ами съ тѣхъ живѣтъ населението. Ако вие дадете възможност при този малъкъ излишъкъ, който въ нормално време е билъ прѣдметъ на износъ, да се изнася, макаръ съ намалено мято, вие ще видите тогава, какътъ цѣнитетъ на сиренето и на кашкавала ще скочнатъ нагорѣ. Па тѣхъ и сега ги нѣма. Наистина месото е 20 — 25 л. килограмътъ, а когато почне да се изнася сурво месо, то ще стане до 35 л. килограмътъ. Хлѣбътъ днесъ се покачи на 3-80 л. килограмътъ — затуй има хлѣбна криза въ Варна и Русе. Достатъчно бѣше посрѣдниците да чуятъ, че 1.500 вагона жито съ изнесени отъ Консорциума въ Цариградъ, за да почне спекулатията да итрае и цѣнитетъ да се покачатъ. Очевидно, когато става въпросъ за една икономическа и финансова политика и въ свръзка съ това, кое е било прѣдметъ на износъ и кое би тръбвало да бъде запрѣтено — би тръбвало да бъде запрѣтъ износътъ на всички артикули, които съ отъ първа необходимост: месото, свинската масъ, растителните масла, вълната, сиренето, кашкавала и т. н. . . .

И. Гетовъ (з): Щомъ се забранява, нѣма и да се произвежда.

Е. Марковски (к): Ако вие осигурите издръжката на работните маси, вие ще видите тогава оня добитъкъ, който не може да бъде закланъ, не може да бъде угоянъ, който, следователно, може да бъде прѣдметъ на земедѣлско стопанство, ще попадне въ пункът 1 да не може да се изнася като работенъ добитъкъ. Съ това отъ една страна ще създаде възможност да има работенъ добитъкъ въ страната, а отъ друга страна при тая икономическа и финансова криза ще се смекчи крайцата липса, каквато е съсъствените продукти, необходими за съществуването на масите, когато ние ще прѣживѣваме още размѣри времена. Ако, следователно, въ нашата страна тръбва да се държи сметка за изхранването на населението, ние можемъ, че ще тръбва да запрѣтимъ износа на тия продукти отъ първа необходимост. При това, тъ не съ главната съставна част на нашия износъ — това съ пера отъ седма и осма величина. Азъ изброяхъ реда и количествата на изнесените прѣдмети, за да видите какви количества изнасяме въ Цариградъ и Александрия, за да разумѣете, че не ще намѣрите кашкаваль и сирене вътре въ страната. Когато вие, като депутати, не можете да си купите поради тѣхната липса и високи цѣни, какво остава за работническия свѣтъ при настоящата безработица и при тѣхъ крайно низки заплати.

В. Драгановъ (з): Само за сиренето и кашкавала приказвате.

Е. Марковски (к): Отъ тая гледна точка ние стоимъ на същото становище и отъ нея ще слѣдва нашата критика. Защото въпросътъ относително това, дали единъ Консор-

циумъ като сръдство на вашата капиталистическа държава . . .

В. Драгановъ (з): Не е ли и ваша?

Е. Марковски (к): Нашата държава е съвътска държава; нашата държава е на селяните и работниците. Вие вървите по същия пътница, по които вървиха и другите партии.

В. Драгановъ (з): Ние нѣмаме Камчатка. Въ чия държава бѣше ти военен прокуроръ и чии войници сѫдѣшѣ?

Е. Марковски (к): Азъ и тебе ще уловя за ухото и ще те сѫдя.

В. Драгановъ (з): Отъ чия трибуна говоришъ и чии пари ядешъ? Ти бѣше военен прокуроръ и казавашъ „Вашата държава“, която ти плаща, патагонецо! Засрами се отъ лицето си, че си останаля.

Отъ земедѣлците: Кашкавали и сирене ще ви намѣримъ, ще ви дадемъ яйца.

Е. Марковски (к): Въпросът не е въ това. Въпросът бѣше за вашата митническа система и по какво вие се отличавате отъ другите. Вие само говорите. По-рано вие имахте адвалорна система или обща митническа система 8%; вие имахте специална митническа система, по която облагаше само вида и качеството на прѣдметите. Вие имате сѫщия износни мита, както вашите прѣдшественици; вие не се отличавате отъ тѣхъ и вървите по сѫщия път. И когато наричаме държавата буржоазна, ние ви казваме, че сте прилика на вашите прѣдшественици, макаръ вашиятъ министри да говорятъ и вашиятъ прѣдшественици, както вашиятъ министъръ да казва, че съвършено се различава той отъ тѣхъ по свойтъ разбиране и политика. Това сѫ само приказки. Но не по приказки, а по дѣлата ще ви познайтъ хората каква политика водите. Вие не сте достатъчно умно да защищавате нѣйните интереси. Вие слѣдвате по стъпките на политиката и насоката на вашиятъ прѣдшественици. Азъ не говоря празни приказки. Нима е обидно, когато се говори за буржоазна държава да се каже, че вие слѣдвате една буржоазна политика? Азъ казвамъ, че вие се придържате къмъ сѫщата система на износни мита. Вие прѣполагахте, че българскиятъ левъ ще се вдигне, ако се увеличить износните мита и имаме по-голѣми приходи въ казата. Г. министъръ на финансите тогава казваше, че българскиятъ левъ ще се вдигне и че нашата валута ще се подобри. Сега имаме тѣкмо противното положение. Наистина, сега ще направите повече джиро, по-голѣмо обрѣщение, слѣдователно ще имаме по-голѣми доходи — единъ противоположна теза, която води до сѫщото заключение: българскиятъ левъ щъль да се вдигне. Азъ виждамъ, че българската валута не се подобрява, макаръ да чувамъ голѣми смѣлчаги да говорятъ за подобрене на българската валута. Тъ казвашъ, че трѣбва да се изтегли отъ пазара изѣстъ количества книги и тогава, щомъ има по-голѣмо търсене, а по-малко книги, стойността на книжния левъ ще се вдигне. Вие виждате какво каза г. финансията министъръ: ако въ 1920 г. имахме банкноти за 3.408.000.000 л. и ако прѣзъ прѣдшествуващата 1919 финансова година имаме издадени безлихвени касови бонове въ размѣръ на 370.000.000 л., и прибавете сумата 3.200.000, по-слѣдното перо, ще получимъ тѣкмо сумата по отчета на министъра. Слѣдователно потърбно е било да се печататъ въ Държавната печатница и да се извадятъ безлихвени касови бонове, които по-нататъкъ бѣха фалшифицирани, за да се намали количеството на книжните пари и, слѣдователно, да си вѣобразимъ всички финансисти и байкери, че българскиятъ левъ ще се подобри. Не трѣбва да си правимъ илюзия, че българскиятъ левъ даже стои на сѫщата височина. Нѣщо повече — той ще пада. Върно е, че България е една земедѣлска страна, слѣдователно нѣйниятъ активенъ търговски балансъ е полученъ въ размѣра срѣчу изнесени сирови произведения: житото, кожитъ, тютюнътъ, вѫглищата, яйцата и пр. Но питамъ веднага: какво прѣставлява България въ международния пазарь, ако тя не изнесе своето жито, свойтъ кожи, тютюнъ и вѫглища? Мислите ли Ню-Йоркъ, Буенос-Айресъ и цѣлия международенъ пазарь ще каже, че България ми е потребна, безъ тия артикули не можемъ да сѫществувамъ и слѣдователно да има нуждата да ги търсятъ? Достатъчно бѣше да закъснемъ съ износа на житото, за да дойде американското жито и наводни европейския пазарь и безъ на-

щето жито, тютюнъ и кожи. България въ международно отношение съ своя износъ нѣма тежкъ въ попълване нуждите на международния пазарь. Българското жито, кожи и тютюнъ не сѫ въ таъка количество, че ако не сѫ изнесатъ, международната търговия да спира да се търсятъ български продукти и поради това левъ да се подобри. Другъ би билъ въпросъ, ако ини производеждаме това, косто други нѣматъ. Германскиятъ стоки и машини се облагатъ съ 50%, и при все това сѫщата има колосаленъ износъ, защото нѣйните машини и химикали сѫ уникумъ. А ини какво производеждаме? — само жито. Ами жито има павредъ. Международния пазарь не ще почувствува нѣщо отъ липсата на българското жито и тютюнъ. Ние сме инициатива, а хоратимъ за голѣми работи. Вие мислите, че валутата ще се подобри. Съ тая валута вие сте безсилни. Поради вашата войнствена политика, която водихте, нашата страна бѣ принудена, наистина, да води политика на робство. Водейки такава политика, като оръдие на Съглашението, тя е заробена икономически и финансово. Слѣдователно, при условията, при които се старае съ вашето сарайско съображение да повдигнете валутата, тя не ще може да се повдигне. Тя не може да се повдигне дотогава, докогато наистина не се извоюва едно икономическо и политическо сѫществуване на нашата страна, и слѣдователно да бѫде финансово и бюджетно самостоятелна. Тукъ вие гласувахте единъ бюджетъ; елате сега да го гласувате втори път по искането на Репарационната комисия. Вие упреквате по силата на чл. 121 отъ договора правителството, което е принудено днесъ подъ тежестта на тази комисия да търси начинъ за уравновѣсване на бюджета си, но напразно. Я си прѣдставете, ако вие сте на власт и че вие бѫдете заставени да уравновѣсите бюджета, какво ще противопоставите вие? Когато Репарационната комисия улови устата на вашата кесия, която политически страната е продадена заради вашиятъ грѣхове, когато тя ви улови всестранно и когато тя ви командува и ви казва какви даници трѣбва да гласувате, съ колко да облагате имотното състояние на капитала не само на вашиятъ селяни, а на всички; когато е допълъзъ единъ чорбаджи и е седнал надъ главата ви и когато вие сте без помощници, ще ми приказвате за подобрене на валутата! Нѣма кой да ви вѣрва. Вие ще се взаимно обвинявате, защото сте безсилни. Че много добре ви познава Съглашението, знае какъвъ ви е акълътъ. Може ли да си дадете власть и да си правите илюзия, че Съглашението не познава финансово положение на България? То познава, че наистина страната е угнѣтена, че населението не може да издържа, че тия приходи не сѫ достатъчни, ала то ще събере всичко що може. Вие гласувахте единъ бюджетъ отъ 3.531.000.000 л. Отъ тѣхъ се прѣдвидяше недомѣръ 400.000.000 л. Министъръ на финансите каза, че може да се приключи бюджетътъ безъ дефицитъ, но не казва какъ ще се балансира. Дали заради туй, че разходътъ ще бѫде по-малъкъ? Питатъ го какви разходи имаме, той мълчи. Увѣренъ съмъ, че докрай на годината вие ще имате бюджетъ близо 6 милиарда лева. Е добре, съ сѫществуващи даници, съ които е обложенъ малолимчното население — а 75% отъ нашето население е бѣдно, само 25% сѫ капиталисти отъ цѣлото население — какъ ще посрѣдништете задълженнята къмъ Репарационната комисия? Колкото и да давате, ще си играете на наддаване докрай прѣдъ Съглашението. Да махватъ земедѣлците отъ властта, да поставятъ други и тѣ да кажатъ на българския народъ сѫщото: „Ти си дойна крава, Съглашението ще те смучи, че му плащаашъ“.

(Прѣседателското място заема изново подпрѣседателъ К. Томовъ)

Нѣкой отъ земедѣлците: Това никой не е казалъ.

Е. Марковски (к): Земедѣлското правителство е въ жалкото положение на самоотбрана, и за да го не дадатъ старите вълци, то казва: защо вие да го не направимъ това? Е добре, борбата кѫдѣ се свежда: да не се изпушта властта. И ако спекулантътъ сѫ отъ вѫтрѣшнъ и външнъ произходъ, защото наистина сме заробени отъ тѣхъ и докарани до туй мизерно положение, то защо вие казвате, че съ износните мита ще повишатъ левата и ще разрѣшатъ икономическата и финансова криза? То е празна работа. И азъ мисля, че когато го казвате, никой не го вѣрва. Дотогава, докогато нашата страна не се освободи икономически отъ империализма и капитализма, . . .

С. Дупариновъ (з): Мълкни, бре!

Е. Марковски (к): . . . дотогава, докогато не си извоюва своето политическо съществуване, своята независимост, дотогава вие можете да мъдрувате 50 години наред, но няма да мръдните нико косъмъ напрѣдъ. (Ръкопискане от комуниститѣ)

Отъ земедѣлците: Защо ръкопискане?

Е. Марковски (к): Слѣдователно първиятъ въпросъ, който се поставя, е този: сте ли вие въ състояние да гарантирате икономическата независимост на нашата страна и да я направите единъ самостоятеленъ субектъ? Вториятъ въпросъ — сте ли вие въ положение да извоювате политическата независимост на тая страна, за да можете наистина да се противопоставяте на едно заявление на Лойдъ Джорджъ, който само да каже нѣщо лошо за Гърция, драхмата пада, да каже нѣщо лошо за Сърбия, и динара пада. Свободни ли сте? Вие можете ли да се противопоставите — вие, представляющи една малка нищожна сила? Вие не можете да го направите. Когато ви казваме, че вие сте негодници да извадите страната отъ това лошо положение и да я гарантирате икономическа и политическа независимост, вие свивате раменъ и ревете, ала бѣхте годни да я разстроите. Ние имаме право да кажемъ, че наистина само комунистическата партия може да облагодѣствува страната, да ѝ гарантира икономическа сила. (Ръкопискане отъ комуниститѣ)

На туй какво ще ми противопоставите?

И. Гетовъ (з): Я какви колко си закачилъ на бѣсилката, колко си пратилъ на онзи свѣтъ?

Е. Марковски (к): Вие какво ще ми противопоставите? Зелениятъ интернационалъ ли? Пършивата буржоазия ли? Ничо не става отъ нея! Вие ще тъгчите на едно място; икономическата и финансова криза ще продължава да бопнува въ нашата страна, нашиятъ левъ ще спада. Това е признакъ на негодността на буржоазията да развива въ миналото и сега производителните сили вътре въ страната. Нашитъ буржоазии партити, като почнете отъ дѣло, чакъ до лѣво — сѫ неспособни да гарантиратъ политическата независимост на тази страна, защото нѣматъ фактическа сила, поради което сѫ роби на Съглашението, Слѣдователно ние сме тѣзи, които не говоримъ приказки. Ние казваме: ние имаме една международна фактическа сила; ние ще се боримъ за окончателното освобождение на тази страна¹, за да можемъ наистина да ѝ дадемъ възможност да се развиетъ нейните производителни сили не чрѣзъ едно производство на капитала и ограбване на труда на маломотнитѣ и работницитѣ, а чрѣзъ едно обществено, социалистическо стопанство подъ една форма, която ще донесе общо благодеенствие. (Ръкопискане отъ комуниститѣ) Ние искаемъ да се запрѣтятъ за износъ всички продукти отъ първа необходимостъ, а така сѫщо да се прѣмахнатъ всички мита по отношение всички останали продукти, които могатъ да бѫдатъ предметъ на износъ по отношение на държавитѣ, които могатъ да направятъ сѫщите взаимни отстъпки, такива, каквито ние искахме да се направятъ на врѣмето си, когато стана въпросъ за сключване на търговски и дипломатически договори съ съвѣтска Русия. Този въпросъ вие го минавате мълкомъ, когато и днесъ се повдига съ износнитѣ мита мимоходомъ. Вие чакахте. Наистина, едни казаха: „Ние не трѣба да бързаемъ“. Въ това отношение трѣба да забѣлѣжа даже едно афористично изявление на шефа на демократическата партия: „Ние не би трѣбало да седимъ на главата, а — на опашката“, а вие продължавате съ тази политика да стоите и подъ опашката! (Смѣхъ верѣдъ комуниститѣ) Когато Англия сключва търговски договори и дипломатически сношения съ съвѣтска Русия, когато Франция мълкомъ бѣ принудена да направи това, а днесъ официално, когато Италия прави това и когато вие се принудени мълкомъ и скрито да правите това, имайте дѣрзостъ днесъ да влѣзете въ търговски и дипломатически сношения съ съвѣтска Русия.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Въ какви търговски сношения ще влѣземъ? Какви предмети имаме за търговия съ съвѣтска Русия? То е много интересно!

Е. Марковски (к): Азъ ще ви кажа. — Ако разгледате „Стопанска България“ отъ 1908 г. на г. К. Поповъ, ако разгледате даннитѣ за 1905 г., вие, г. министре на земедѣл-

лието и търговията, ще видите едно — че Русия дава най-голѣмо количество газъ — $\frac{2}{3}$ отъ газъта рафинирана и нерафинирана, а сѫщо така и всички сурогати отъ нея. Въ нормално врѣме Русия внасяше $\frac{2}{3}$ отъ петрола. И днесъ, когато фрахта и осигурителнитѣ премии по прѣвоза отъ Америка за американската газъ въ продължение само на три мѣсеси сѫ се възлачили на 500 милиона, вие можете отъ Одеса на Черно-море и отъ Багумъ до Варна да имате много евтинъ транспортъ. Когато влѣзете въ търговски сношения, нѣма да имате туй износно мита, ако се поставите на положението да нѣмате износни мита, и следователно дѣржави да бѫдатъ единакво, облагатъ приятствани.

Министъръ М. Турлаковъ: Какво ще имъ дадемъ?

Е. Марковски (к): Вие ще имъ дадете бобъ, както днесъ имъ прѣдлагате, или това, отъ което иматъ нужда; ще имъ дадете грахъ, или друго, отъ което иматъ нужда, а тѣ ще ви дадатъ газъ, ще ви дадатъ соль.

Министъръ М. Турлаковъ: Добрѣ!

Е. Марковски (к): Вие, г. министре на търговията и земедѣлънието, вземете даннитѣ за втория артикулъ, солта, която ще получите, и вие ще видите, че, слѣдъ унгарската и ромънска соль, Русия е, която дава чиста каменна соль. И, слѣдователно, ако вие можете днесъ да имате евтинъ транспортъ, защото сме съѣди съ съвѣтска Русия, едно прѣдложение въ таи сношъ съ съвѣтска Русия вие ще трѣбва да възприемете. Ако наистина отъ тукъ ни казватъ: „Ние сме малки, слѣдователно ще трѣбва да видимъ голѣмитѣ какъ ще трѣгнатъ“, азъ ще ви кажа, че тѣ сѫ трѣгнали, нѣма защо да мъдрувате. И ако, наистина, вие имате желание да доставите извѣстни артикули — даже въ лицето на държавата като Консорциумъ и организаторъ на размѣната — да доставите евтини продукти за населението, каквито сѫ газъ и солта на първо място, а по-нататъкъ азъ ще казахъ и други произведения, каквито днесъ отъ Русия и отъ други страни се изнасятъ, . . .

И. Гетовъ (з): И други произведения!

Е. Марковски (к): Да, и други произведения, но най-малко тѣзи два артикула биха имали голѣмъ добигъ за населението, защото въ нормално врѣме Русия биеше всички страни съ тѣхъ.

И. Гетовъ (з): Мармаладъ отъ кръвъ!

Е. Марковски (к): . . . ако, казвамъ, бихте доставили тия артикули, това би било отъ полза за населението, по това не искате да разумѣвате не защото не го разбирате — вие го разбираете много добре — а защото другъ ви е чорбаджия, другъ ви опъва ухото. Ние знаемъ това много добре. И тѣзи, които наистина правятъ сербезълькъ отъ дѣсно и говорятъ много едро, ако бѣха на това място, когато е въпросъ за отговорностъ и тѣ биха се подвоумили да не би да „изпрѣвѣратъ“ Франция. Но ако наистина се излизатъ интереситѣ на работнически и маломотнитѣ маси, вие трѣбва, при всѣка най-малка съпротива отъ страна на съглашенската комисия, да извоювате самостоятелността на страната — именно сега да се наложи, като кажете: „Ние сме самостоятелна страна и ще склучимъ търговски договори и дипломатически сношения съ съвѣтска Русия, понеже имаме интерес отъ това. Обаче азъ не виждамъ и тази дѣрзостъ противъ вашите чорбаджии, за да не имъ развалите кефа. Тѣ ви казватъ: „Вашиятъ народъ е трудолюбивъ, честенъ, той си плаща добре, ние ще помогнемъ да излѣзвете отъ това положение, нашите съвѣти сѫ полезни за въстъ, вашиятъ умъ не е достатъченъ, ще ви даваме команда“, за да могатъ да ни прѣдадатъ въ продължение на деветъ поколѣния, на деветъ рода. И вие нѣмате тази смѣлостъ да завѣржете днесъ търговски и дипломатически сношения съ съвѣтска Русия! Това е пършивата буржоазия! Ето защо ние не можемъ да гласуваме по принципъ за този законопроектъ. (Ръкопискане отъ комуниститѣ)

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Има думата народните прѣставители г. Христо Мутафовъ.

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): (Отъ трибуналата) Г. г. народни прѣставители! Азъ излизамъ на трибуналата за съвѣтъ

кратко връме. Искамъ да повдигна два-три въпроси, които съм във връзка съ самия законопроект за износните мита и съ изложението, което ни направи г. министърът на финансите във външното икономическо положение на България. Азъ не съмътамъ, че законопроектът за износните мита щълни това, което констатира г. Марковски от страна на комунистическата партия, именно да подобриятъ стопанското положение на страната и да прѣдизвика голямо прѣустройство въ него. Напротивъ, щълта на законопроекта — както азъ я давамъ и както е казано въ самите негови мотиви, които погрѣшио се цитираха — е много скромна. Тя е: като държи съмѣтка за условията на сегашния стопански и икономически животъ на страната, както и нуждата да поощриятъ производството, иска да даде възможност да се изнесатъ излишъците на това производство, досежно ония артикули, които се засъгатъ въ самия законопроектъ. Както виждате, една много скромна щъль. И погрѣшио би било, споредъ моето съвъщане, да се мисли, че съ износни тарифи, които не засъгатъ всички артикули, които могатъ да бѫдатъ прѣдметъ на вносъ и износъ — па даже и да бѫха засъгали тия прѣдмети, които влизатъ въ общата таблица на износните и вносните мита, че би могло съ такива мѣроприятия да се прѣустройятъ стопанскиятъ животъ на страната и да се поощриятъ самото производство, или да се засили то въ такива размѣри, че да измѣни коренно образа на стопанския животъ. Такава щъль никой не би могълъ да гони и би било смѣшино, илюзорно, ако мислимъ, че съ такива мѣроприятия бихме могли да постигнемъ щълта. Обаче азъ съмътамъ, че и тая скромна щъль, която си поставя законопроектътъ, да даде възможност да се изнесатъ излишъците на нашето производство досежно ония артикули, които съ именувани въ самия законопроектъ, че и тая щъль, казвамъ, колкото малка и скромна да е, съ самия законопроектъ щъмъ да се постигне. Когато недавнаше измѣнихме закона за износните мита, вече два пъти подъ редъ, азъ имахъ случай да се изкажа и съмѣтнахъ, че така набързо и непроучено основно, измѣнинето на тия вставки, макаръ и то да се подсказва отъ бързо измѣнившите се условия, нѣма да даде никакви особени резултати. И сега съмъ убѣденъ, че намаления, толкова незначителни, каквито срѣщаме тукъ, въ тия вставки, нѣма да поощрятъ нито износа на боба, нито износа на пшеницата, нито износа на маслата, нито износа на дървения материалъ, нито на платове, гайтани и пр. артикули, които се засъгатъ. Измѣниенията, прѣдига всичко имайте прѣдъ видъ съ толкова незначителни, че едвали се движатъ между 1—2—3—5 л. на 100 въ сравнение съ ония мита, които имахме по сега съществуващи закони. Азъ съжаливамъ, че къмъ тая тарифа, която е изложена въ законопроекта, нѣма и една графа, въ която да съ отбѣлѣзатъ сега съществуващи мита, за да се направи сравнение и да се види колко незначителна е разликата между онова, което досега имаше и което сега искаме. Така щото, отъ тая точка зрѣние, тѣзи незначителни измѣнения не съ отъ естество да поощрятъ сами по себе си и да улеснятъ износа. Съ разлика на 1—2—3 ст. въ износното мито на килограмъ не се затрудняватъ тия износи. Има много подълбоки, много по-сѫществени причини, които правъха невозможенъ или затрудняваха износа най-вече на напитъ земедѣлъски произведения, а посль и на другите скотовъдъски произведения или сурови материали, които бихме могли да изнесемъ на пъти общи икономически, бихъ казалъ народостопански условия, които прѣживѣваме, но не и тая малка нишожна разлика, която съществува въ тия вставки. Въ всѣки случай все е пакъ юридично, настини, да се намалятъ износните мита, за да може поне отчасти да се държи съмѣтка по този начинъ за щълта на инострания пазаръ. И азъ така давамъ тая стремежъ на г. министъра, като е направилъ тѣзи малки измѣнения въ тия вставки — да даде възможност да се нагодятъ щъпите на отдалѣните артикули на нашата износъ съ отъзи, които ние намиратъ въ външния пазаръ, и по този начинъ да се направи възможенъ износъ на земедѣлъските произведения, а сеги и на пъкъ скотовъдъски произведения. Но въ всѣки случай прави ми впечатление, че има голяма аномалия въ тия вставки. Напр., вземете графата за износа на фасула и ако го сравнимъ съ митото на пшеницата, вие ще видите, че и за пшеницата митото е 8 л. на 100 кгр., както е 8 л. на 100 кгр. и за боба. Въ нормално връме такава аномалия не би могла да бѫде търпима, защото митото на боба въ всѣки случай не може да се приравнява съ това на пшеницата. И даже, на прѣвът погледъ поглед-

нато, е иѣщо съвсѣмъ аномалию да искате да приравнявате митото на боба съ митото на пшеницата.

В. Драгановъ (3): Щълата на едното е 3 л., а на другото е 4 л. килограмътъ.

Д-ръ Х. Мутафовъ (0): Сега щълата на боба споредъ Консорциума не е нито 3, нито 4 л. тя е може-би 5 л., а можехме даже и съ митата — 8 и 10 л., които имахме досега, да изнесемъ боба, когато щълата му на цариградския пазаръ бѣше 7, 8 и 10 л. Слѣдователно, нѣма сега по този начинъ да направимъ възможенъ износъ на боба или да помогнемъ иѣщо на българския производителъ, който не държи вече боба въ раждѣтъ си, ами той бобъ въ голямото количество е въ раждѣтъ на Консорциума. Доколкото се простираятъ митътъ свѣдѣния, само въ Варна има 100 вагона бобъ, който не може да се изнесе, защото щълътъ на цариградския пазаръ и другадѣ спаднаха неимовѣрно. Та, казвамъ, съ тая малка разлика отъ 2 л. нѣма да можете да помогнете съ нищо на мѣстния производителъ, а ще искате да гоните щълата, която е паднала на инострания пазаръ, като евентуално Консорциумътъ би получилъ онова, което щъше да получи фискалътъ: ще спаднете двата лева, които ще минатъ въ загуба на фиска, за да улесните Консорциума, да може да изнесе боба на тия щъни, така много спаднали на чуждия пазаръ. Но въ всѣки случай, аномалията си остава, защото щълата на пшеницата и щълата на боба сега и въ нормално връме е много различна. И сега тя не е съвсѣмъ единаква, защото не можемъ да ядемъ бобъ по 3 л. или $3\frac{1}{2}$ л. килограмътъ, както можемъ да купуваме пшеницата, но въ всѣки случай купуваме го винаги по 5—6 л., когато щълата на пшеницата е много по-ниска. Тая разлика въ щълътъ на единия и другия артикули, при тая единаквостъ въ износните мита, показва въ всѣки случай иѣщо неформално или иѣщо нередовно въ поставката на тия митнически такси.

Също така, г. г. народни прѣдставители, бие на очи и намалението на митото на пшеничното брашно. Макаръ и да се изнесе тукъ отъ трибуна отъ други г. г. народни прѣдставители, че това намаление на митото иѣма да може да поощриятъ брашното, въ всѣки случай горѣ-долу поне трѣбва да се направи възможното, като се държи съмѣтка за щълътъ на чуждите пазари. И азъ съмъ убѣденъ, че може би въ недалечно бѫдеще ще бѫдемъ принудени да слѣземъ още по-долу, ако искаме да направимъ възможенъ износъ и на този важенъ артикулъ въ областта на пшеницата национално производство.

Яйцата съ намалени отъ 300 на 100 л. стотъ килограма. Това мито пакъ е голямо. Азъ и минали пътъ, когато ставаха измѣненията, защото имахме по-високи мита и ги намалихме на 300, казахъ, че митата на яйцата съ прошибии, запрѣтителни. И износътъ на яйцата бѣше почти невъзможенъ. И сега като съмѣтните 100 л. на 100 кгр. яйца, ще видите, че ще се паднатъ по 60 стотинки на парче. То е почти да направишъ абсолютно невъзможенъ или много слабъ износъ, да не може да бѫде въ онѣзи размѣри, въ каквото ставаше въ нормално връме. Въ нормално връме имахме 15—18 милиона лева отъ износъ само на яйца, отъ 200—250 милиона лева отъ щъния износъ на напитъ земедѣлъски произведения; това бѣ едно доста значително перо. Та, казвамъ, съ тѣзи намаления иѣма да допринесемъ иѣщо особено, по въ всѣки случай това пакъ е едно облекчение, за да може да се опитать търговиците да изнасятъ една част отъ яйцата, които съ въ излишъцъ.

Азъ държа на това становище, че тия поправки, които могатъ много слабо да се отразятъ за засилването на износа, ще бѫдатъ обаче едно значително намаление и пакърнение интереситъ на фиска. И нека се хранимъ съ тази надежда, че това накърнение и нащърбяване интереситъ на фиска ще може да се компенсира отчасти поне съ засилване, колкото и малко, на износа. Защото, ако стане това засилване на износа, ще можемъ прѣвъзъ онова, което внасяме отъ вънъкъ, да очакваме подобрене на нашата валута, а това да се отрази на скъпотътъ, да се намали тя и по този начинъ онова, което фискалътъ би загубилъ евентуално, да може поне българскиятъ консоматоръ да го спечели.

Вмѣсто така частично и случайно да ставатъ тѣзи промѣни на митнически тарифи и отъ тѣхъ да чакамъ едно засилване на нашия износъ, азъ бихъ жалътъ да се направятъ малко по-сѫществени измѣнения въ сѫществуващиия режимъ за износа на стоките. И въ дадения случай пай-вече визирахъ и имамъ прѣдъ видъ сѫществуващето

на Консорциума. Ето единъ боленъ въпросъ у насъ, който всички засъгаме, заобикаляме го и поне тукъ по него тръбва да бждемъ достатъчно искрени и търпими да се изслушваме, защото тукъ поне не се касае вече за нѣкоги partis, за нѣкои дертове, които може да има този или опзи. Колкото и вие да подозирате, че търговиятъ сѫ заинтересованъ въ унищожението на Консорциума, въ всички случаи вървайте, че много отъ нѣщата, които ви се казватъ по отношение на Консорциума, изхождатъ отъ дълбокото убъдение за запазване на общите стопански интереси на страната, а не толкова за запазване интересите на едно съсловие, на една класа или на отдельни личности — търговци или кожодери, както вие обикновено ги наричате.

Консорциумът, г-да — тръбва да признаемъ — отъ начало, когато се създаде, бѣше извиканъ отъ съществуващите тогава условия. Той бѣше единъ необходимъ институтъ и той помогна много, защото бѣше връбме, когато ние държехме смѣтка не само за печалбите, които може да реализира или фискути или народното стопанство отъ износа на артикули току така безразборно, ами държехме смѣтка и за консоматоритъ, за тѣхните интереси, които държаха въ общо възбуждение обществените маси. Това общо възбуждение налагаше, диктувало да се създаде този институтъ, за да може чрѣзъ него да се регламентира износа — кое може да се изнесе, въ какъвъ размѣръ може да се изнесе — и отчасти да се отиде на срѣща на онова, което нѣкоги господи схващатъ като етатизъмъ, което, споредъ мене, далечъ още не е етатизъмъ. Защото не се касаеше за нѣкакво монополизиране, а само за едно регламентиране връмението, много връмението; защото етатизъмът не е връмението положение, а прѣдполага едно стационарно, опредѣлено, положително и дълготрайно положение или състояние, което може да се създаде за смѣтка на народното стопанство изобщо. А Консорциумът бѣше една регламентация връменина споредъ условията.

Консорциумът изигра своята роля. Отъ момента, отъ когато ние вече чувствувааме, че скъпостията съ всички изкуствения мѣри, досега вземани, не може да я намалимъ, още по-малко съ ограниченията на износа, и най-сетне, когато наблизаваме вече къмъ нормализътъ условия на народостопанското производство и на ония за износа — чини ми се, че тръбва да държимъ вече смѣтка за туй измѣнило се положение, за тѣзи измѣнили се условия. И Консорциумътъ, който бѣше на връмението така необходимъ, сега — тръбва да признаемъ — затруднява и, ако щете, е даже главната причина задържането не можаха да се изнесатъ огѣзи излишъци отъ нашитъ земедѣлчески произведения, за които се говори и които се иматъ най-вече прѣдъ видъ въ мотивитъ на самия законопроектъ.

А. Стойчевъ (а): Споредъ Васть пѣма нужда вече отъ Консорциумътъ

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): Г. г. народни прѣставители! Азъ застѣпвамъ становището, че Консорциумътъ днесъ е абсолютно врѣденъ и непотрѣбенъ за нашето народно стопанство. Той може да бѫде желанъ отъ нѣкой отъ васъ дотолкова, доколкото седи въ яки връзки, които му създадохте, съ синдикатитъ за износа. Но ако вие се абстрагирате отъ положението, че Консорциумътъ е въ връзка съ синдикатитъ, и го смѣтнете само като учрѣдение, което имаше за цѣль да регламентира износа на излишъците отъ нашето земедѣлско производство, вие ще видите, че той има вече какво да регламентира, когато пѣнитъ на земедѣлчески произведения на иностранинъ пазари надае неимовѣрно и не можете да не държите смѣтка за туй спадане на пѣнитъ. Ваши хора, които много добре сѫ съдѣни работитъ на Консорциума, напр. досежно царевицата — както и г. министърътъ много добре знае това положение — ще признаятъ, че ако днесъ стане износа на царевица, ще имате само загуби; не можете да реализирате вече печалбите, които смѣтахте да реализирате чрѣзъ Консорциума, било за синдикатитъ, или за народното стопанство. Вие ще губите, ако продължавате да стѣснявате свободата за износа на царевицата. Това е погорно, че ако продължавате да държите царевицата подъ условията на регламентацията, подъ която я турихте за износа чрѣзъ Консорциума, ще губите, така сѫщо вие въ скоро врѣме ще се убѣдите, че и по отношение на другите зърнени произведения Консорциумътъ е пакостенъ и врѣденъ, защото, както намалявате сега митгото на 8 л. за пшеницата, утрѣ или други денъ ще бѫдете принудени да слѣзете на 6 и 5 л., за да можете да се изравните съ пѣнитъ на инострания пазаръ и да направите възможенъ

износа на тия земедѣлчески произведения. Ако седите на тия голѣми мита, каквито имате сега, вие нѣма да можете да продадете и изнесете земедѣлскиятъ произведения. Г. Караджовъ, директоръ на Консорциума, отъ нѣ-колько седмици прѣбивава въ Цариградъ съ своитѣ съвѣтници и другари и се мѣчи да сключи контрактъ да направи пласментъ на земедѣлски произведения, съ които Консорциумътъ разполага. Азъ бихъ желалъ да бѫда опроверганъ, но мисля, че твърдя истината, като казвамъ, че не е устѣгълъ да направи значителни продажби. Ако прѣзъ толкова седмици си прѣбивавате и при добростъвѣтнитѣ си усилия — не мога да го обвина, че не умѣе или не желае да направи нѣщо — но ако при онѣзи условия, които сѫ по-силни отъ личността — общите условия, които се създадоха въ мировото тѣржище за земедѣлскиятъ произведения — не можа да сключи контрактъ за голѣма и значителна продажба, това какво показва? Че сега условията за износа на земедѣлски произведения сѫ толкова тежки, че вие съ такива цезничителни намаления на митата, при съществуването на Консорциума, не ще можете да направите възможенъ износ. Вие ще тръбва да прибѣгнете, да побѣминете кѣмъ режима на свободната търговия. И това ви го казвамъ не защото имамъ, както ви казахъ, връзки съ нѣкакви заинтересовани лица, връзки търговски или съсловни, а просто, защото дължа смѣтка за общото положение на съвѣтъвните пазари. И когато въ цѣлия срѣтъ се мѣчатъ да направятъ свободенъ износ за земедѣлскиятъ произведения, да създадатъ режимъ на свободна търговия, само у насъ, се прави изключение; азъ твърдя, че ако бихме искали да държимъ тая регламентация и по-нататъкъ, ще напърѣбимъ народното стопанство — не говоря за отдельни личности, но на народното стопанство ще напакостимъ.

Г. г. народни прѣставители! Въ изложението на г. министра на финансите, което изложение — нека отбѣгъжка и азъ — му прави честь, се съдѣржатъ много зрѣли мисли, що се касае до излизането ни отъ тежкото стопанско положение, въ което сме погазили. Азъ бихъ казалъ, ако г. министъръ иска да бѫде послѣдователъ и да отиде докрай въ изложението, което ни направи устно и писмено тукъ въ своя печатанъ докладъ, той нѣма да се различава много или малко ще се различава отъ насъ по общото схващане на стопанското положение на страната и по начин на извеждането ѝ отъ тѣзи мжчинотии. Азъ казвамъ, че всичко, което се казва въ заключението на тия докладъ, не е нищо друго, освѣнъ онова, което толкова многократно сме твърдѣли тукъ отъ тая трибуна ние, прѣставителите на всички опозиционни групи. И нѣма освѣнъ да бѫдемъ ради, че дохожда моментъ, когато се съдѣржаваме въ тия свои вѣзгли и заключения — по какъвъ начинъ, по какъвъ пътища ще можемъ да излѣземъ отъ това затруднено стопанско положение. На първо място г. министъръ на финансите казва, че ще тръбва да се правятъ съкращения на разходите — една мисълъ, която сме подчертавали много пти тукъ. На второ място казва той, че ще тръбва да се засили производството, да се организира стопански страната, за да имаме какво да изнасяме на чуждия пазаръ и да създадемъ ресурси за посрѣщане на дефицитъ или на обикновени бюджетни разходи. Още една мисълъ, която ми прави силно впечатление и която заслужава да се изтъкне прѣдъ васъ, г. г. народни прѣставители, защото тя стои въ разрѣзъ съ едно прѣдубѣждение на много господа отъ вашите срѣди; това е мисълъ, че ищамъ само чрѣзъ срѣдствата, които ни дава нашето земедѣлско производство, не ще можемъ да излѣземъ отъ това тежко стопанско положение, въ което сме изпаднали. Мнозина мислятъ, че пѣма за какво друго да се грижимъ, освѣнъ за земедѣлското производство.

Министъръ д-ръ Р. Даскаловъ: Никой отъ нашата страна не мисли това, защото всѣки знае, че само съ земедѣлните нашистата страна не може да се развива; тя има нужда отъ търговия, отъ индустрия, отъ запаяти и т. п.

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): Тогава би тръбвало всички мѣроприятия отъ финансова и стопански характеръ, които се внесатъ тукъ подъ форма на законопроекти, да държатъ смѣтка не само за земедѣлско производство, но и за цѣлия стопански битъ въ страната, въ всичките му разновидности, въ всичките му клонове и прояви. А тукъ влизат вече и търговия и производство, занаятчийско и промишлено. Каза се, за да не повтарямъ и азъ, че промишленото производство въ нашата страна е на замираше. Търговските релации намаляватъ до пѣмай-каждъ и особено

износът на промишлени прѣдмети се затруднява, да не говоря за износа на чисто земедѣлски произведения. Тѣй че, за всички други клонове вѣнъ отъ земедѣлското производство, много малка смѣтка се дѣржи и може да се каже, че тѣ замѣрха. Ако е вѣрно, че г. министърътъ се съмнѣва, какво само съ земедѣлните можемъ да излѣземъ отъ това положение, а ще трѣбва да се взематъ други мѣброприятия и да се направятъ други улеснения, вклѣрпини и вѣнши, за да можемъ да излѣземъ отъ това тежко положение, азъ мисля, ако се дѣржи смѣтка за тази мисъль, която е много права, и ако искаме да бѫдемъ постѣдователни и да отидемъ докрай, налагатъ се редъ мѣброприятия, при които да се дѣржи смѣтка за другитѣ стрѣкове отъ нашето народно стопанство. Азъ ви казахъ, неѣтъ изкуствено създада мѣжностия въ засилването на индустрията, на запаятие, на търговските сношения съ останалия свѣтъ. Ще трѣбва да се направи всичко, за да се засилятъ търговските сношения, да се засили и промишленото производство, та наравно съ засиленото земедѣлско производство, да можемъ да излѣземъ отъ трудното положение.

Още нѣколко думи по другъ единъ вѣпросъ, на който се нѣтъкнахъ, като слушахъ изложението на г. министъръ, и ще свѣрша. Г. министъръ Турлаковъ ви съобщи, че прѣвъ м. августъ ние ще бѫдемъ при наличността на единъ фактъ отъ крупно значение за нашата стопанска животъ, а именно: сроковетъ на всички търговски договори, склончени съ другитѣ дѣржави, ще изтекатъ прѣвъ този мѣсецъ и както той се изрази, всички дѣржави, съ които имаме договорни отношения, ще се намѣрятъ при еднакви условия на автономната митническа режимъ, а то значи, че всички онѣзи мита, които досега сѫ договорени съ тѣхъ, нѣма да се прилагатъ и ще бѫдемъ принудени да прилагаме автономната митническа тарифа, и така създаденото положение, което е петъримо за другитѣ дѣржави, ще трѣбва да се прѣустрои чрѣзъ нови търговски договори. Нека си не правимъ илюзия. Договорите съ всички дѣржави, съ които сме въ договорни отношения, изтичатъ и тѣ ще направятъ постѣшки за сключване на нови договори. Доколкото зная, Италия и Франция и други нѣкои дѣржави сѫ направили вече постѣшки за това; ние не можемъ да стоимъ изолирани и да откажемъ да влѣземъ въ прѣговори за сключване търговски договори съ тѣхъ. Но това е една мисъль, бихъ казалъ една идея, която, ако и да не ни занимава сега, въ всѣки случай, е отъ такова естество, че трѣбва да ни прѣднази отъ прѣбрзани постѣшки и крачки въ туй направление. Азъ не знаа какъ се отнася къмъ той вѣпросъ г. министърътъ, досежко подготовката ни за сключване на нови търговски договори, но азъ мисля, че ние ще бѫдемъ изложени на изкушение, ще бѫдемъ заставени или замолени настоятелно да влѣземъ въ прѣговори за търговски договори. Ще трѣбва обаче малката България да се прѣдпазва да бѫде първа или поне между първите, които ще се обвѣржатъ съ търговски договори за идущето врѣме. Ви виждате, г. г. народни прѣдставители, че тая материя е отъ много деликатно естество, на която никой не се спрѣ отъ прѣдлаговорившитъ, азъ я считамъ за много важна и даже най-много за нея се кахихъ на тази трибуна, като искахъ да ви обвѣржа внимание, че малката България ще трѣбва да внимава и да слѣди отблизо онова, което великиятъ дѣржави, икономически силнитѣ страни правятъ въ своите прѣговори за сключване на търговски договори. Подготовките се правятъ навсѣ-кѫдѣ, но никоя почти отъ дѣржавитѣ досега не е дала да се разбере, че тя е готова днесъ утре да се обвѣрже съ окончательни договорни съглашения. Даже Чехословашката дѣржава, която прати свои министри да обходятъ всички дѣржави, съ които сме, че може да влѣзе въ живи търговски сношения, макаръ и да сключи върхемъ спогодби отъ характера на тази, която сключи съ настъп., и тя се прѣдпазва да влѣзе въ по-подробни и по-детайлни договорни съглашения съ другитѣ дѣржави и доколкото се простиратъ моите свѣдѣнія, онай ангажменти, които сѫ сключени съ Италия, Ромъния и Югославия, сѫ все отъ общъ характеръ, такива каквато е спогодбата, която вотирахме въ нашето Народно събрание. Тѣ диримъ общи насоки и се мѣтатъ да начертаятъ общи линии за обмѣнъ съ другитѣ дѣржави, но се прѣдпазватъ да влѣзатъ въ тѣрди и опрѣдѣлени ангажменти и договорни задължения за своите вносни и износни мита, защото не знайтъ утѣшнитъ денъ какво ще имъ донесе отвѣтъ. Ние поне, малкитѣ дѣржави, ще трѣбва да слѣдимъ какво вършатъ по-богатитѣ и по-голѣмитѣ въ това отношение, защото прибрѣзано е да се обвѣржемъ, когато другитѣ, голѣмитѣ,

можатъ да направятъ неизгодни съглашения за настъп. не-защитителни за нашето национално производство или неизгодни за дѣржавния фисъкъ. При едни прибрѣзани договори ще се намѣримъ прѣда едно положение мѣжно по-правимо, слѣдъ като сме сключили тия договори. Макаръ клаузата на „пай-облагоприятствуваната пация“ да ни дава възможностъ и да отваря вратата за извѣстни по-правки, убѣденъ съмъ, че, ако ние прибрѣзамъ да склонимъ още сега договоритѣ, ще ни създадатъ трудности и мѣжности, отъ които не така лесно ще можемъ да се освободимъ.

Г. г. народни прѣдставители! Въ врѣзка съ това, азъ мисля, че се налага дѣлъгъ, както на Министерството на финансите, така и на Министерството на търговията — Министерството на търговията, защото то е, което има да се грижи за засилване на износа и на нашите търговски отношения въ другитѣ дѣржави — и Министерството на финансите, защото то трѣбва да дѣржи съмѣтка за фискалните интереси — налага се да се направи едно тщателно анкетно проучване въ врѣзка съ прѣдстоящето сключване на търговски договори. И не само у насъ да се направятъ тѣзи анкетни проучвания — азъ доколкото знамъ, въ Министерството на финансите се работи нѣкаква митническа тарифа — но ще трѣбва да се направи анкетно проучване и въ вѣншия свѣтъ. Дали ще се направи това съ специални делегати, които правителството трѣбва да изпрати, или ще се направи чрѣзъ компетентни хора въ напитъ консулства и легации . . .

П. Стояновъ (р): Тамъ сѫ много способни!

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): Не знамъ. . . въ всѣки случаи това е отъ естество да зададе грижи на правителството, и Министерството на финансите трѣбва да намѣрятъ путь и начинъ да се направятъ тѣзи тщателни проучвания въ другитѣ дѣржави. Доколкото слѣдъ чуждестранната преса, която търси да се ориентира въ икономическите междудѣржавни отношения, сега слѣдъ войната, всички почти дѣржави сѫ активни въ това отношение. И Германия, и Франция, и Италия — да не говоря за малките дѣржави, които ни заобикалятъ, Ромъния, Югославия, Чехословашко — и други, всички сѫ активни и слѣдятъ до най-голѣми подробности стопански животъ на другите дѣржави. Слѣдѣтъ развитието на тѣхния стопански животъ, дѣржавките съмѣтка за своите мѣстни стопански условия, тѣ чертаятъ, бавно, но сигурно, условията за едни възможни прѣговори, които ще се наложатъ въ близкото бѫдеще. Макаръ азъ да прѣпоръжавамъ една прѣдпазливостъ, но убѣденъ съмъ, че не ще можемъ да устоимъ и да се задѣржимъ при режима на автономна митническа тарифа. Щемъ-нещемъ, ако не прѣвъ августъ, то поне въ началото на идущата година ще бѫдемъ принудени да се поддадемъ на замѣскванията, да влѣземъ въ прѣговори за търговски договори. А когато дойде врѣме да се сключатъ тѣзи договори, азъ не бихъ желалъ да се намѣримъ тѣ неподготвени, както досега многократно. Ще трѣбва, проче, да се направятъ сътвѣтнитѣ проучвания още съ врѣме, та когато ще влѣземъ въ прѣговори, да имаме достатъчно материали на рѣка, както за себе си, така и за инострания свѣтъ, и онова, което ще се сложи въ форма на такова съглашение, да дѣржи съмѣтка за нашите стопански и фискални интереси.

Двѣ думи, г. г. народни прѣдставители, за една мисъль, която, споредъ мене, бѣше погрѣшна и която лансира г. Марковски. Становището, на което заставава г. г. комунистътъ досежко законопроекта, е коренно различно отъ онова, на която застававамъ и мнозина естество: касае се за два различни мирогледа, за двѣ различни концепции — нашата и оная на тия, които застававатъ на почвата на комунизма и които идеализиратъ едно съвсѣмъ ново комунистическо общество, кѫдѣтъ търговията почти се унищожава и не съществува. Много естествено е комунизмъ да не дава особено значение на митнически тарифи, на търговски договори и пр. Размѣна у тѣхното общество нѣма.

Нѣкой отъ комунистътѣ: Има.

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): Нѣма въ търговски съмѣтъ. Вие ще прибрѣгнете къмъ натуралната размѣна, която е съществувала въ първобитните стопанства. Та, казвамъ, много естествено е, че съществува колосална разлика между тѣхното становище по въпроса за търговския договори и нашето становище, тѣй като тия два мирогледа, тия

две обществени концепции — нашата и тъхната — са толкова различни, че прилагатъ съвсем естествено, и различно посene и държане къмъ законопроектите отъ естеството на този, който разглеждаме. Но азъ мисля, че има едно противоречие, даже ако изхождаме отъ тъхно становище по въпроса за търговските договори и митническите тарифи, противоречие въ такъвъ смисълъ, че дотогава, докогато съществува съвременната държава, даже и да се намерили въ периода на пръвството, както сега е комунистическа Русия, пакъ не можемъ да избъиемъ пръговори за търговски договори, както не може да ги избъгне и Русия. Ако днесъ Русия влязе въ пръговори, въ търговски отношения съ Англия и склучи специални аранжименти, спогодби, мислите ли, че тъ не съдържатъ никакви митнически такси? Безспорно, че съдържатъ. И дотогава, докогато една държава ще бъде принудена да поддържа търговски отношения съ другите държави, непрѣмънно ще основата на търговските отношения, търговските договори, ще тръбва да влизатъ и митнически такси за прѣдмети на вносъ и износъ. Още повече това е върно за една страна, като нашата, която не е въ пръвството, като Русия, една страна, където режимът на търговския обмънъ, който се покоя на частната собственост, е господствующъ режимъ. Че България е малка, това пакъ абсолютно никакво значение. Г. Марковски се мъжеше да защити становището, какво, понеже България била малка и понеже нашиятъ износъ не е отъ особено значение за митровия шокъ, за мирото тържище, то всичко това нѣкакъ си правѣло суетни усилията на г. министра, чрѣзъ митнически тарифи да помогне за промъната на нашия стопански битъ. Това бѣше неговата основна мисълъ и азъ мисля, че тази мисълъ е погрешна. Г-да! Позволете ми едно сравнение, за да видите, че тя е погрешна. Ако въormalно врѣме България пакъ бѣше тъй малка, незначителна въ стопанска смисълъ, чрѣзъ своя износъ на каквито и да било произведения, ако тя бѣше и тогава толкова малка, неујели търговските договори, митническите такси, които събрахме ние...

Е. Марковски (к): Икономически бѣше независима.

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): Нашата икономическа зависимост днесъ не ни прѣчи и сега да можемъ да изнасъме нашиятъ произведения, както правихме това и въ нормално врѣме. Въ нормално врѣме, колкото и да бѣше незначителенъ нашиятъ износъ, въ всѣки случай имаха смисълъ и значение търговските договори и митническите такси, и чрѣзъ тъхъ ние се мъжехме да впилемъ на нашия стопански животъ, да създаваме протекции за развитието на индустрията, колкото и да бѣше тя незначителна, а отъ друга страна се мъжехме чрѣзъ мита да засилимъ приходите на нашия фискалъ. Тъй сѫщо и сега, г-да, когато сълѣдъ войните сме въ извѣстна икономическа зависимост, както твърди г. Марковски, колкото и незначителенъ да е нашиятъ износъ, абсолютно никакво влияние не може да окаже това на митническите и търговските имъ отношения, които желаемъ да съвръжемъ съ другите държави. Ние пакъ ще тръбва чрѣзъ мита, чрѣзъ търговските договори да протежираме онова, което е за защита въ областта на нашето национално производство, а особено промишленото, и пакъ тръбва да създадемъ ресурси за фиска чрѣзъ извѣстни фискални мита, както го правѣхме въ нормално врѣме. Никаква разлика нѣма въ миналото врѣме и въ сегашното, а още по-малко това седи въ врѣзка, въ зависимостъ съ незначителния нашъ износъ, колкото този износъ и да е малъкъ въ сравнение съ грамадния износъ на Германия и Франция, напримѣръ.

Направихъ тѣзи възражения, защото мисля, че не може по никакъ начинъ да се отклони идеята за търговски договори, за митнически режими сега и за въ будеще, при мисълъ, че войните измѣниха коренно нашиятъ отношения съ другите държави въ смисълъ на създаване извѣстна икономическа зависимостъ. Каквато и да бѫде нашата зависимостъ, по-малка или по-голяма, ище ще бѫдемъ заставени, щемъ-нещемъ, да вляземъ въ договорни отношения, щемъ-нещемъ, да имаме митнически договори съ тарифи и щемъ-нещемъ ще тръбва да правимъ отъ врѣме на врѣме корекции въ тѣзи тарифи, защото по този начинъ ще можемъ, чрѣзъ врѣменна регламентация на вносъ и износъ, да отговоримъ на изискванията на отдѣлните стръкове отъ нашето народно стопанство. Не държимъ ли смѣтка на това, то значи да стоямъ все въ едно и сѫщо положение, което очевидно е за всички пакостно, било въ смисълъ да наскърни произ-

водствените интереси на страната, било да наскърни търговските или фискални интереси.

Съ тѣзи нѣколко бѣлѣжки, азъ мисля, че законопроектъ може да се приеме на първо четене и въ комисията да се направятъ известни промѣни.

Нѣкой отъ комунистите: Съ съвѣтското правителство нѣма ли да вляземъ въ търговските сношения?

Д-ръ Х. Мутафовъ (о): Нѣмамъ нищо противъ това, да вляземъ. Тръбва да вляземъ съ всички държави въ търговски отношения. Тамъ, кѫдето настъпимъ случаи и изгоди да можемъ да изнесемъ и внесемъ нѣщо по на сметка и по-евтино, защо да не вляземъ въ търговски отношения? Може пѣкъ да мислятъ, че понеже съвѣтското правителство не е признато, да се избѣгнатъ отношения съ него и отъ търговски характеръ; но азъ мисля, че когато Англия и Италия могатъ да водятъ пръговори, да влизатъ въ търговски отношения, съ сегашна Русия може и България да влязе въ търговски отношения, макар че, както каза и г. министъръ на търговията, и споредъ моето дълбоко убѣждение, пѣкъ значителни търговски врѣзки, каквито и въ миналото не е имало, не ще може да се създадатъ и за въ будеще. За голѣмо съжаление, макар всички правителства да правиха опитъ да завържатъ по-голѣми търговски сношения съ Русия — всичките имъ симпатии къмъ братския народъ — такива търговски сношения въ миналото не се създадоха, или ако се създадоха, бѣха извѣрдно слаби; и сега и да искаме, пакъ не можемъ да ги оживимъ; тѣ ще останатъ незначителни въ сравнение съ търговския обмънъ, който имаме съ другите държави. Толкова по този въпросъ.

Като съмѣтамъ, че е безъ особено значение спорът за отдѣлните вставки въ законопроекта, защото не е тамъ въпросътъ, дали ще намалимъ 1—2—5 ст. — въ комисията може да станатъ още по-значителни намаления — азъ считамъ, че въпросътъ, както казахъ, за поощренето на нашия износъ, е малко по-широкъ; азъ считамъ, че причината, които досега спъхахъ, които не позволяваха да се изнесатъ значителни щокове отъ нашето национално производство, особенно земедѣлското, не се дължатъ за сега въ врѣзка съ Конкордията и реди други условия. Азъ бихъ желалъ въ комисията да се обсѫди този въпросъ, а сѫщо така г. министъръ и всички членове на правителството да помислятъ върху него, а именно, дали не е врѣме да се ликвидира съ единъ институтъ не само вече неполезенъ, но и пакостенъ за нашето национално производство.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Понеже нѣма други записани да говорятъ, обявявамъ дебатъ за приключени. Има думата г. министъръ на финансите.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ онова, което казахъ въ началото на разискването на този въпросъ, по поводъ дебатъ, които станаха, малко има да забѣлѣжа, но съмѣтъ за необходимо да кажа нѣкакъ думи по нѣкакъ най-важни въпроси, въ които се констатира едно различие между гледището на Министерството на финансите, на правителството, внесено въ проекта и гледището отъ страна на прѣдставителите на групите, които говориха.

Прѣдъ всичко ще започна най-първо съ въпроса, който повдигна послѣдните оратори, за договорите. Г. г. народни прѣдставители! Знае се, че търговските договори между България и между другите държави прѣзъ врѣме на войната почти изтекоха и че ние се намирахме сега подъ режима на старите договори отъ 1914 г. само по отношение на съглашенските държави. Тоя режимъ обаче на 9 августъ изтича. Имайки прѣдъ видъ това, Министерството на финансите е натоварило митническото отдѣление, което се е заело съ изработване на нови митнически тарифи и съ приготвяне сирови материали отъ страна на България, събиране данни по нашия стопански, икономически животъ, за да може да се подгответъ работата при склучването на новите търговски договори. Ние знаемъ, че при склучването на новите търговски договори, при новите условия, които се обнаружиха прѣзъ врѣме на войната и съ послѣдните отъ войната, се изисква особена осторожностъ отъ страна на правителството — постѣпени, покани имаше — но ние, като сме изказали нашата готовностъ, направили сме своята резерви, че въ туй отншение още не сме готови съ нашите изучвания, както и тѣ не могатъ да отречатъ изобщо, че не сѫ готови въ той моментъ; затуй къмъ

сключване на търговски договори ще се върви съ особена осторожност. Толкозъ по този въпросъ.

Сега, при разискванията за изпоса правиха се нѣкои разсужденія, въ които въ извѣстна смисъль иѣкѫдъ имаше извѣстна доза истина. Но когато се прави заключение за изпоса прѣз 1920 г., според мене и споредъ дѣйствителността, прави се една фактическа грамадна грѣшка да се мисли и предполага, че износи на наштѣтъ произведенията въ 1919 г. не стана и че има иѣщо останало. Г. г. народни прѣставители! Самъ ораторътъ отъ демократическата група г. Григоръ Василевъ каза, че количеството на изпоса, което трѣбвало да направимъ отъ произведенията прѣз 1919 г., не е повече отъ 250 хиляди тона; признава, че сме изнесли 150 хиляди тона и сѣмъта, че 100 хиляди тона сѫ останали. Азъ казвамъ: отъ произведенията на 1919 г. и да е останало иѣщо, то не е останало поради туй, че не е могло да се изнесе, по че не е имало желание у населението да се изнесе всичко, защото въ нормално време нашето селско население и особено земедѣлецтвъ вредъ, винаги предпочита да има единъ неприкосновенъ запасъ. Войната прѣз 1917 и слѣдующата неплодородна 1918 г. ни накара не да продадемъ онова, което имамъ — и нѣмаше кѫдъ да изнасамъ — защото нѣмаше съ какво да изхранимъ населението, амъ се принудихме да доставимъ и отъ Америка. Тъй щото никакви запаси въ 1919 г. ние нѣмахме. Затуй онова, което сѣмътахме и се е сѣмътало по икономически изчисления, че ще имаме излишъкъ, слѣдъ като наситимъ страната вътрѣшно и слѣдъ като посрѣдънъ напитъ нужди, и онова, което е останало, не може да се твърди, че не е изнесен по вина на правителството или Консорциума. Чисто и просто не можеше да се изнесе затуй, защото изчерналъ запаси въ нашата страна всѣдѣствие войнитѣ и неплодородието въ 1918 г. неминуемо идѣше да наложи — което и стана — една част отъ излишъка да остане неизнесен въ вътрѣшния пазаръ, а камо-ли да търсимъ вънканепъ. И да го търсѣхме, нѣмаше да го намѣримъ; трѣбаше да имаме режима на изземването, че тогава да съберемъ и да го продадемъ навънъ. Толкозъ по реколтата отъ 1919 г.

Отъ реколтата на 1920 г. вѣрно е, че имаме неизнесенни количества. Може да има извѣстни грѣшки въ системата, азъ не съмъ отъ онѣзи съвѣршени да отричамъ, може да има въобще значителни количества неизнесенни, както ги сѣмътахме първоначално. Когато се прѣсмѣта по статистиката, предварителните изучаванія, които ставатъ на книга, винаги не се срѣщатъ съ дѣйствителността. Все пакъ азъ приемамъ, че имаме още достатъчно неизнесенни количества. Но най-голѣмъ износъ въ България е ставалъ отъ мартъ до края на юни и дори юлий. Слѣдователно ние се намираме още въ периода на най-засиления износъ. Народътъ, особено земедѣлското население, само слѣдъ като му се напълнятъ очитъ отъ плодороднитѣ ниви, се рѣшава да отдѣли по-голѣма част отъ своя запасъ и почва да търси да го изнесе. Най-добро доказателство за това е слѣдното, че прѣзъ мѣсеците февруари и мартъ Консервиумътъ имаше да достави 70 или 80 вагона паревица на Чехословашката република, по договора отъ министърътъ есенъ, но не можеше да го намѣри, защото никой не бѣрзаше да продава: отъ една страна старата паревица не бѣше уронена, новата не бѣше изсушена; уронването на паревицата въ Южна-България става още прѣзъ есента, но никой не посѣши. Когато дойде краятъ на май и сега юни, ние виждаме голѣмо притичване да продаватъ паревицата, защото селянинъ се сѣмѣтъ вече въ голѣма степенъ гарантирани. Остана само страхъ отъ стихии, отъ градушката, обаче за селянина има поговорката: „Градъ гладъ не прави, но тежко му кого закачи“. Все пакъ, и то е една отъ причинитѣ да се задържа, да не бѣрза да се изнася. Но прѣдъ видъ на общия изгледъ на неколкото, селянинътъ е разположенъ и бѣрза да изнесе. Сега, азъ сѣмътъ въ всѣки случай, че пакъ не сме достигнали до такава степенъ да се предполага, че имаме кой знае какви загуби отъ това, че не сме изнесли. Прѣзъ м. януарий или прѣзъ есента, ако ние щѣхме да продадемъ по 90 сантима или 1 француузки франкъ, тия 90 сантима или 1 франкъ обѣрнати въ наши левове правятъ 4 л. 50 ст. до 4 л. 80 ст., както бѣше тогава курсовата разлика между лева и франка; значи получаваме една цѣна приближително до 5—6 и повече пакъ въ наши левове; ако вземемъ 1 кг., че се продава за 90 френски сантима, то ще бѣде, ако е 1 къмъ 6, ще се плати 5 л. 40 ст., ако пакъ е 1 къмъ 5, ще се плати 4 л. 50 ст., защото при тоя курсъ 90 френски сантима отговарятъ на 4 л. 50 ст. наши. Ако

приемемъ най-щастливия случай, че за килограмъ жито ще имаме 5 л. 80 ст. . . .

П. Стояновъ (р): Ако напиша левъ стане 1 сантимъ, тогава ще спечелимъ още повече! Може ли така да се разсѫждада?

Министъръ М. Турлаковъ: Ще дойда на този въпросъ. Какво имаме при сегалния курсъ? Както се продаваше въ левове тогава, какво щѣхме да получимъ?

П. Стояновъ (р): Г. министре! Това не е право. Ако напишатъ левъ е една стотинка, тогава ще спечелимъ.

Министъръ М. Турлаковъ: Г. Стояновъ! Азъ ще дойда и на този въпросъ. Нима вие сѣмътате, че азъ това съвѣршено ще го игнорирамъ? — Българинътъ, когато продава прѣзъ януарий върху три лева — опредѣлена норма, когато продава прѣзъ май и когато ще продаде сега прѣзъ юни, той прави сѣмъта: „Колко щѣхъ да продамъ прѣзъ януарий?“ „Толкова ми даваха“. — „Колко ми дававъ сега?“ — „Пакъ толкова“. Какво щѣште да добиете за пародното стопанство, за Консорциума чуждата валута? Тамъ има една загуба, но тя не е прави селянинъ и не е въ такъвъ размѣръ, както ни говорятъ за нея финансисти и икономисти. Българскиятъ селянинъ не пита какво ще влѣзе въ държавата, а прави сѣмътка какво ще влѣзе общо въ неговия джобъ въ левове. Та разликата, искамъ да кажа, не е въ такъвъ размѣръ, въ какъвъто съ сѣмъта. Въпросъ е, обаче, дали тази загуба, както я изчисляватъ тѣ, ще бѣде такава, и би ли могло да бѣше изнесенено всичко. То е другъ въпросъ. И азъ веднага искамъ да обѣрна вниманието ви на това. Ние можехме да говоримъ за загуба, ние можехме да говоримъ съ положителностъ за такава крупна загуба, споредъ както тя е изчислена отъ г. Григоръ Василевъ, ако всички наши желѣзиопрѣстъ и обикновени съобщения не сѫ дали възможностъ на българския земедѣлецъ да изнесе всичката си реколта наврѣме, а тя бѣше останала за износъ прѣзъ октомврий и ноемврий, пакъ това никой пакъ не е било, нито може да бѣде у насъ особено.

Нѣкой отъ демократитѣ: Ами прѣзъ зимата?

Министъръ М. Турлаковъ: Прѣзъ зимата това по-малко може да бѣде. То всѣки пакъ е било по-малко прѣзъ зимния сезонъ. — Ние можемъ да говоримъ съ такава авторитетностъ, съ такава самоувѣренностъ за загуба, ако имахме оня навикъ, какъвъто нашето население пѣма, а го има населението въ модернитѣ, индустриално издигнати земедѣлъски страни, дѣлто производството, още като го изкарা, ще го откарать въ държавнитѣ елеватори или пакъ на желѣзиопрѣстътъ станции, та е готово при най-благоприятния международенъ пазаръ, да го пратятъ на тържището. А ние се намираме все още въ това състояние на производството, когато прѣзъ есента не можемъ да изнесемъ повече отъ $\frac{1}{4}$ отъ производството, прѣзъ зимата още $\frac{1}{4}$, а онова, което остава, ние го изнасамъ винаги прѣзъ май и юни, прѣзъ пролѣтъта. Тъй щото, вие виждате, че азъ не съмъ краенъ отрицателъ, па да река, че пѣма пѣщичко, че пѣма грѣшка, че не е станала пѣкакъ пакостъ. Но когато говоримъ за такива работи, ние трѣбва все пакъ да говоримъ съ извѣстно приличие и съ извѣстно въобще изчисление, безъ да игнорираме факти, безъ да игнорираме нашия стопански битъ. Толкозъ по този въпросъ; по него не искамъ да се спиратъ повече.

Сега по въпроса за индустриялния, за стопанския живот и по отношение фабрикитѣ.

Г. г. народни прѣставители! Всичката болка на господата отъ дѣнницата, особено на крайнитѣ дѣнничари, тия отъ бившиятъ управявали партни, се състои въ слѣдното. Тѣ казватъ: вие спрѣхте стопански животъ; ние имаме малко фабрики, вие ги затворихи или попе пѣматъ възможностъ да работятъ сега. Всичката вина за туй тѣ отдаватъ на прѣслѣдването по чл. 4 и па пѣкакъ си ограничения и спъванія на капитала.

В. Мулетаровъ (к): Но дали е вѣрно?

Министъръ М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣставители! Азъ ще се спра на въпроса, дали е вѣрно или не е вѣрно и ако единъ сѫ запрѣли, други ги затворихи или попе пѣматъ възможностъ да работятъ сега. Всичката вина за туй тѣ отдаватъ на прѣслѣдването по чл. 4 и па пѣкакъ си ограничения и спъванія на капитала.

В. Мулетаровъ (к): Така е.

Министъръ М. Турлаковъ: А всичката работа се състои въ това, че докато прѣзъ врѣме на войната тия фабрики работѣха на готова печалба, гарантирана прѣдварително, дойде примирението и работата се обѣри. Докато прѣди войната — нека спомена и това — въ нормално врѣме тѣ работѣха шаеци за нуждите на българската войска, която тогава бѣше въ много по-голѣмъ съставъ — двойно и повече — и докато тѣ работѣха и изнасяха дори за турска армия, сега, слѣдъ като работиха прѣзъ врѣме на войната и като дойде катастрофа и се спрѣхаха задълженията по контрактите съ българската държава, тѣ трѣбаше да останат да си донизработватъ ангажираната отъ тѣхъ вълна въ шаеци и тѣхнитѣ голѣми запаси стоятъ. Българската държава нѣма нужда отъ тѣхъ да ги купува на високи цѣни, каквото имъ бѣха гарантирани прѣзъ врѣме на войната, защото нѣма армия, нито пѣть турска армия има нужда отъ тѣзи шаеци. И затова тѣхнитѣ шаеци стоятъ. Вълната, която бѣше минала година 40—50 л., днесъ не е повече отъ 20—25 л. — още пазаръци твърдѣ нѣма, но около тая цѣна се върти. Никой още не е излѣзълъ да купува, защото, прѣди всичко, той трѣбва да освободи готовитъ си шаеци и платове, да има освободени срѣдства, за да може да купува.

Та, искамъ да обѣри вниманието ви, че дѣто фабриките, особено текстилнитѣ, не могатъ да работятъ, причината е, че тѣ се намиратъ въ единъ особенъ критиченъ периодъ, когато ще трѣбва най-напрѣдъ да освободятъ своите капитали, вложени въ готови фабрикати, които иматъ. За тази цѣлъ, съ закона за износната тарифа ище ще направимъ първата стъпка, първото улеснение за тѣхъ. Отъ друга страна, тѣ трѣбва да потърсятъ сами външнъ пазаръ за своите произведения, за да могатъ да добиятъ срѣдъ туи капитали и да ги ангажиратъ тогава въ сирови материали, за да почнатъ напоново свое производство. Ето защо, когато разглеждаме този въпросъ и бѣрзамъ да обвинявамъ тогава, или оногова, не трѣбва да забравяме и другитѣ факти, които сѫ сѫществени, а не да казвамъ, че Иванъ х. Беровъ и не знае коя още двама трима фабриканти били подведени по чл. 4. А г. Григоръ Василевъ въпрѣки всичко, успѣлъ да изтръгне отъ единъ военно-полеви сѫдъ оправдателна присъда за единъ тѣкъвъ фабриканть, но понеже не бѣль гарантирани, той избѣгалъ и казва, че правителството било виновно за туй.

В. Мулетаровъ (к): Такива честни хора бива ли да ги сѫдите? Тѣ спасиха отечеството.

Министъръ М. Турлаковъ: Но, г. г. народни прѣдставители, направи се още една бѣлѣжка, особено отъ г. Христовъ, като че ли министърътъ на финансите сѫта, че намалението на банкнотното обрѣщение е единственото срѣдство за повдигане курса на нашия левъ. Взето изцѣло, въ общите мисли, моето изложение е очевидно, ясно, но, кой знае какъ, г. Христовъ вади заключение, че банкнотното обрѣщение ще бѫде единственото срѣдство. Икономическите проблеми сѫ тѣй сложни, че не може да се каже, нито може да се твърди, че единствено вносили или износили, или единствено намалението на банкнотното обрѣщение, или единствено вътрѣшното раздвижване ще бѫде въ състояние да повдигне курса на нашия левъ. Курсътъ на нашия левъ и курсътъ на валутата на една държава и особено на малкитѣ и побѣдени държави се намира твърдѣ често до голѣма степень въ зависимост отъ политическото положение, както то се слага въ даденъ моментъ въ Европа.

Азъ съмъ привель въ изложението си единъ-два факта, какъ се влияе бѣрзо на валутата на дадена страна. Вие си спомняте — може би нѣкой отъ васъ да го е чуялъ, но азъ ще ви припомня — че курсътъ на нашия левъ спрѣмо французския франкъ има промѣнение. Спрѣмо долара и спрѣмо швейцарския франкъ нѣма никакво значително измѣнение отъ м. януарий досега. Спрѣмо французкия франкъ има. Защо? Защо слѣдъ като французите успѣха да убѣдятъ Англия и можаха да наложатъ едно обезщетение на Германия, да я накаратъ да се подчини и да приеме да плаща обезщетението, и не само да приеме, но и да почне да плаща, французите франкъ се покачи, по отношение швейцарската и английската валути, за една седмица, за нѣ-колико дена даже, бѣрзо, бѣрзо. Напротивъ, германската марка, която прѣди това бѣше значително паднала, когато се обади Лойдъ Джорджъ отъ висотата на парламентарната

трибуна, че горно-силезкиятъ въпросъ не може да бѫде разрѣшенъ тѣй, както го иска Франция, ами че той въпросъ е такъвъ и такъвъ, изведнажъ се качи значително, въ разстояние само на единъ-два дена. Та, влиянието на валутата — падането и покачването — се намира въ зависимост отъ много икономически условия. Но въ страхи като нашата, валутата се намира въ голѣма зависимост и отъ политическите условия, въ които се памиратъ. Толкът искахъ да кажа по тѣзи въпроси, които се повдигнаха.

Най-послѣ, още една малка бѣлѣжка за обяснение.

Мене ме обвиниха, че азъ съмъ казалъ въ изложението, какво, при туй положение, въ което се намира въ политическо и финансово отношение България, ако се прѣдприематъ мѣркитѣ, които се излагатъ въ mosto экспозе, надѣвамъ се, че ще можемъ да почнемъ да посрѣщаме нашите задължения, и че въ втората страница, дѣто съмъ споменувалъ за напитъ задължения, едва тогава изказвамъ нѣкаква надежда, че щѣли сме да можемъ да направимъ нѣщо. Съ туй ми хвѣрлиха упрекъ, че не съмъ се противопоставилъ изведенажъ на Съглашението и да сме казали, че ище нищо не можемъ да плащаме и, слѣдователно, да отхвѣрлимъ плащането на всѣкаква контрибуция по договора за миръ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ приемамъ този упрекъ, това осъждане спрѣмо правителството. Нека туй бѫде грѣшката, иека туй бѫде вината. При многото задължения, при многото искания, които се струватъ на нашата глава, ако ище изведенажъ кажемъ: „Нищо не можемъ да плащаме“ — по-мѣжно можемъ да се отървемъ, да се откажемъ, отколкото ако кажеме: „Чакайте да се поурядятъ работите ни икономически, да се поуредимъ икономически и финансово и тога ще видимъ какво ще плащаме“. Азъ мисля, че тая политика е политика, която помогна и ще помогне не само на България. И, както виждате, именно, защото таакава една политика не бѣше слѣдвана никакъ въ Германия, заради туй германското правителство докара по-тежки послѣдици на страната си. Азъ не си затварямъ вратата, та да не знае какво ще кажа подиръ 5 години или подиръ година и половина. Защо вие виждате отъ самото изложение, че азъ изказвамъ една надежда, но тази надежда зависи отъ много обстоятелства и условия. Ако тѣ бѫдатъ неблагоприятни и азъ се изг҃ъжа въ своите очаквания, тога ще тѣрсимъ, че искамъ напоново друга сѫмѣтка. Азъ ви говорихъ по този въпросъ малко така по-алегорично — искамъ да кажа не толкова прѣко — за да се разберемъ и да не даваме такава сила и значение на тѣзи упреки, които се правѣха.

Въ друго отношение благодаря за справедливата прѣчника, както на мислите, които сѫ прокарани въ експозето, тѣй сѫщо и по отношение законопроекта, който разглеждаме. Азъ казахъ, че за голѣмо изучване и точни прѣцѣждания на проекта не сме имали врѣме, но се надѣвамъ, че въ комисията бѣлѣжкитѣ, които се направиха, ще ги вземемъ въ съображеніе и ще направимъ всичко, което е необходимо.

Колкото се касае за тѣй наречената курсова разлика, азъ съмъ на мнѣніе, че не бива да отиваме нагорѣ. За утѣшението на търговския свѣтъ и за търговската обмѣна, вътрѣшна и външна, трѣбва да кажа, че ище ще трѣбва, въ туй отношение, постепено да се връщаме назадъ; въ зависимост отъ курса на валутата, отъ цѣната на нашия левъ, трѣбва да се връщаме назадъ, но да не отиваме напрѣдъ.

Колкото за износните мита, сега ще ги направимъ съ онѣзи намаления, които слѣдва, че трѣбва да се направятъ. За идущата година, за идущия бюджетъ азъ съмъ на мнѣніе — да не кажа още сега голѣма дума и да не вземамъ голѣмо задължение — че ще трѣбва да се ограничимъ само на онова, което е било до войната. А оттамъ-нататъкъ да прѣстанатъ износните мита, които сѫ рожбѣ на войната.

За износната търговия има друга една прѣчка, върху която азъ бихъ желалъ да изложа прѣдъ вѣсъ мисълъта си. Това е тѣй наречената разлика за Централата на девизитѣ. Азъ мисля, че и тя е една значителна прѣчка. Но нея стана въпросъ въ Министерския свѣтъ, дали не би било по-удобно, прѣдъ видъ на туй, че Камарата не се намира всѣки моментъ, ако се получи единъ мандатъ за Министерския свѣтъ, щото той, когато намѣри за добре, да тури край на закона за събиране чужда валута за държавата. И тогава, когато прѣмахнемъ тая мяркотия, при тѣзи условия и онѣзи желания за по-широка свобода на тър-

говията,' ще проучимъ ония мисли, които нѣкои изказаха по отношение Консорциума. Тогава можемъ да кажемъ, че, по отношение на износната търговия, ние ще имаме пълна свобода.

Колкото за вносната търговия, тя ще зависи отъ нашите закони и стопанските условия. Въ всѣки случай, нѣкои предмети, които сѫ въ разрѣзъ съ нашето национално стопанско развитие, ще трѣбва да си останатъ подъ режима на запрѣтителнитѣ мита.

Толкова искахъ да кажа и ще моля да се приеме законопроектът. (Рѣкохъ отъ земедѣлиците)

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Ще гласувамъ. Които приематъ на първо четене законопроекта за изменение и допълнение закона за тарифътъ на износните стоки, моля, да си вдигнатъ рѣката. Мнозинство, Събранието приема.

Прѣдседателъ: **А. БОТЕВЪ.**

Г. г. народни прѣдставители! Идущето засѣданie ще стане утрѣ съ сѫщия дневенъ редъ, който имахме днесъ.

С. Костурковъ (р): И докладъ отъ пропетарната комисия.

Министъръ М. Турлановъ: Докладъ на пропетарната комисия и другият дневенъ редъ.

Прѣдседателствующъ К. Томовъ: Докладъ на пропетарната комисия и слѣдъ това другият дневенъ редъ. Които приематъ прѣдложения дневенъ редъ, моля, да си вдигнатъ рѣката. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ засѣданietо.

(Вдигнато въ 10 ч. и 10 м. вечерът)

Подпрѣдседатели: { **К. ТОМОВЪ.**
Х. Т. МАНОЛОВЪ.

Секретарь: **Д-РЪ К. КОНСУЛОВЪ.**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Т. Гълъбовъ.**